

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**BANKACILIK DÜZENLEMELERİNİN BANKALARIN RİSK ALMA DAVRANIŞI
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR
ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Emre YAZICI**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi İlkut Elif KANDİL GÖKER**

KIRIKKALE-2019

KABUL ONAY

Dr. Öğr. Üyesi İlkut Elif KANDİL GÖKER danışmanlığında Emre YAZICI tarafından hazırlanan “Bankacılık Düzenlemelerinin Bankaların Risk Alma Davranışı Üzerindeki Etkileri: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

28/06/2019

Doç. Dr. Eşref Savaş BAŞÇI (Juri Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Bahadır UYSAL (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi İlkut Elif KANDİL GÖKER (Tez Danışmanı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Bankacılık Düzenlemelerinin Bankaların Risk Alma Davranışı Üzerindeki Etkileri: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

28.06.2019

Emre YAZICI

ÖN SÖZ

Finansal piyasalarda geçmişten günümüze kadar yaşanan birçok ekonomik kriz mevcuttur. Krizlerin finansal piyasalarda yaratmış olduğu risklerin yönetilmesi gerekliliği, küreselleşme ile birlikte daha da yaygınlaşmıştır. Zira yaşanan krizlerin boyutu küreselleşme ile birlikte çok geniş çaplı olumsuz sonuçlar meydana getirmiştir. Bu nedenle risk yönetimi ve riski etkileyen faktörlerin analizi önem arz etmektedir. Finansal piyasalarda meydana gelen krizlerin etkisini en çok hisseden kurumların başında finansal piyasaların en önemli aracı kurum olan bankalar gelmektedir. Bankaların karşılaştığı söz konusu bu risklerin yönetimine ilişkin birçok düzenleme bulunmaktadır. Bankacılık sektörü açısından risk yönetimini başarılı bir düzeyde gerçekleştirmek için mevcut düzenlemelerin risk alma davranışı üzerindeki etkisini tespit etmek, risk yönetim sürecinin başarılı bir şekilde yürütülmesi için önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu tez çalışması Türk Bankacılık sektöründe bankacılık düzenlemelerinin bankaların risk alma davranışı üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Akademik hayatımın bu ilk süreci olan Yüksek Lisans çalışmalarım süresince sabırla, emeğini ve desteğini esirgemeyerek bana ve çalışmama katkılarını sunan ve kendisiyle çalışma imkanına sahip olduğum için kendimi şanslı hissettiğim çok kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İlkut Elif KANDİL GÖKER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Yüksek Lisans eğitimim süresince emeği geçen tüm değerli hocalarıma saygılarımı sunar teşekkür ederim.

ÖZET

Yazıcı, Emre, “Bankacılık Düzenlemelerinin Bankaların Risk Alma Davranışı Üzerindeki Etkileri: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma” Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Bu çalışmada Türk Bankacılık sektöründe bankacılık düzenlemelerinin bankaların risk alma davranışı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bankaların karşılaştığı risklerden etkilenme düzeyini en aza indirmek ve risk yönetimini başarılı bir şekilde yürütmek için ulusal ve uluslararası düzeyde komiteler tarafından düzenlemeler yapılmaktadır. Bankaların karşı karşıya kaldığı risklerin birçoğu aslında bankaların risk alma davranışlarının bir sonucudur. Bankaların bu davranışları sadece kendilerini etkilememekte aynı zamanda mudileri, reel sektörü ve ülke ekonomisini de etkilemektedir. Bu nedenle bankaların risk alma düzeylerine belirli sınırlamalar getirmek amacıyla birçok yapısal düzenlemeler yapılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde Türk Bankacılık sektörünün tarihi anlatılarak Türk Bankacılık sektörünün geçirmiş olduğu evrelere değinilmiştir. İkinci bölümde, risk kavramı ve Türk Bankacılık sektöründe karşılaşılan risklerin bir kısmını tanımlanmıştır. Üçüncü bölümde ise Basel komitesi ve Basel Komitesinin risk yönetimine ilişkin yapmış olduğu BASEL I, BASEL II, BASEL III ve BASEL IV düzenlenmelerine yer verilmiştir.

Son bölümde ise bankacılık risk alma davranışını konu alan literatür çalışmaları özetlenerek çalışmanın amacı ve önemi ifade edilmiştir ve akabinde çalışmanın yöntem kısmına yer verilerek elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Bankacılık Düzenlemeleri, Bankaların Risk Alma Davranışı, Basel Düzenlemeleri, Risk, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

Yazıcı, Emre, “The Effect on Banks’ Risk Taking Behavior of Banking Regulations: A Study on Turkish Banking Sector”, Master Dissertation, Kırıkkale,2019.

In this study, we were investigated the effect of banking regulations in Turkish banking sector on banks’ risk taking behavior. Arrangements are made by national and international to minimize level of risk that banks face and to carry out risk management successfully. Many of the risks faced by banks are in fact a result of banks’ risk taking behavior. These behaviors of banks not only affect themselves, but also affect the depositors, the real sector and the country’s economy. Therefore many structure arrangements are made in order to limits the risk taking level of banks.

In this context, in the first part of the study, the history of Turkish Banking sector is explained and the phases of Turkish Banking sector have been mentioned. In the second part of the study, the concept of risk, and some of the risk encountered in the Turkish Banking sector are defined. In the third part of the study, the Basel Committee and made by Basel Committee the Basel I, the Basel II, the Basel III and Basel IV regulations are included

In the last section, we summarized the literature review on risk taking behavior and explained the aim and significance of the study and then tried to establish the method of study.

Key words: Banking Regulations, Banking Risk Taking Behavior, Basel Arrangement, Panel Data Analysis.

KISALTMALAR

BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
RMD	: Riske Maruz Değer
IIF	: Uluslararası Finans Kuruluşu
SYR	: Sermaye Yeterlilik Rasyosu
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
IRB	: İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım
PD	: Temerrüt Olasılığı
LGD	: Temerrüt Halinde Kayıp
EAD	: Temerrüde Maruz Kalma
M	: Vade
KDK	: Kredi Derecelendirme Kuruluşu
LCR	: Likidite Karşılama Oranı
NSFR	: Net Sabit Fonlama Rasyosu

TABLULAR

Tablo 1. Osmanlı Döneminde Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankalar	9
Tablo 2. Türk Bankacılık Sektörü 2004-2008 Yılları Arası Seçilmiş Göstergeleri ...	26
Tablo 3. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Seçilmiş Göstergeleri ...	28
Tablo 4. Basel I Varlıkların Risk Ağırlıkları	47
Tablo 5. Basel I Geliştirilmiş Hali SYR Hesaplaması	49
Tablo 6. Sermaye Yükümlülüğü Hesaplama Yöntemleri	52
Tablo 7. Basel II Geçişsel Düzenlemeler	52
Tablo 8. Kredi Riski İçin Standart Yaklaşımına Göre Risk Ağırlıkları	54
Tablo 9. Operasyonel Risk Beta Faktörleri.....	60
Tablo 10. Basel I ve Basel II Düzenlemelerinin Farklılıkları	64
Tablo 11. Minimum Sermaye Koruma Tamponu Oranları.....	68
Tablo 12. Basel III Düzenlemelerine Geçiş Takvimi.....	71
Tablo 13. Sermaye Yeterlik Oranına İlişkin Veriler	73
Tablo 14. Literatür Çalışmaları	88
Tablo 15. Modele Dahil Edilen Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler.....	89
Tablo 16. Yatay Kesit Bağımlılık Analizi Sonuçları	96
Tablo 17. Hadri Kurozumi Test Sonuçları.....	97
Tablo 18. Panel Veri Analizi Sonuçları	98
Tablo 19. Hausman Test Sonuçları	99
Tablo 20. Değişen Varyans ve Otokorelasyon Test Sonuçları	100
Tablo 21. Driscoll-Kraay Test Sonuçları (Sabit Etkiler Tahmincisi)	101

GRAFİKLER

Grafik 1. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Aktif Topamları	29
Grafik 2. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Mevduat Topamları ...	30
Grafik 3. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Kredi Topamları	31
Grafik 4. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Sermaye Yeterliliği Rasyoları	31

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR	iv
TABLolar	v
GRAFİKLER	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
1.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRK BANKACILIĞI	3
1.2. CUMHURİYET'İN İLANINDAN SONRA TÜRK BANKACILIĞININ GELİŞİMİ	11
1.2.1. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932).....	11
1.2.2. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944)	13
1.2.3. Özel Bankalar Dönemi (1945-1960).....	14
1.2.4. Planlı Dönem Bankacılığı (1961-1980).....	15
1.2.5. Uluslararasılaşma ve Dışa Açılma Dönemi (1981-2001).....	16
1.2.6. Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002-2007).....	22
1.3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN MEVCUT DURUMU	27
İKİNCİ BÖLÜM.....	33
2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK VE TÜRLERİ.....	33
2.1. RİSK KAVRAMI VE BANKALARIN MARUZ KALDIĞI RİSK TÜRLERİ.....	33
2.1.1. Piyasa Riski.....	34
2.1.2. Faiz Oranı Riski	36
2.1.3. Döviz Kuru Riski	38
2.1.4. Kredi Riski.....	40

2.1.5. Likidite Riski	41
2.1.6. Operasyonel Risk	43
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	44
3. BASEL DÜZENLEMELERİ.....	44
3.1. ULUSLARARASI ÖDEMELER BANKASI (BIS).....	44
3.2. BASEL KOMİTESİ.....	44
3.3. BASEL I SERMAYE YETERLİLİĞİ UZLAŞISI (BASEL CAPITAL ACCORD)	45
3.3.1. Basel I Sermaye Uzlaşısına Yönelik Eleştiriler	50
3.4. BASEL II DÜZENLEMELERİ.....	50
3.4.1. Birinci Yapısal Blok	51
3.4.1.1. Basel II Kapsamında Kredi Riski	53
3.4.1.1.1. Standart Yaklaşım ile Kredi Riskinin Ölçümü	53
3.4.1.1.2. İçsel Derecelendirmeye Dayalı (IRB) Kredi Riski Ölçümü	55
3.4.1.2. Basel II Kapsamında Operasyonel Risk	58
3.4.1.2.1. Temel Gösterge Yöntemi ile Operasyonel Risk Ölçümü	58
3.4.1.2.2. Standart Yöntem ile Operasyonel Risk Ölçümü	59
3.4.1.2.3. Alternatif Standart Yöntem ile Operasyonel Risk Ölçümü	60
3.4.1.2.4. İleri Ölçüm Yaklaşımları ile Operasyonel Risk Ölçümü	61
3.4.1.3. Basel II Kapsamında Piyasa Riski Ölçümü	61
3.4.2. İkinci Yapısal Blok (Pillar 2): Denetimsel Gözden Geçirme	62
3.4.3. Üçüncü Yapısal Blok (Pillar 3): Piyasa Disiplini	63
3.4.4. Basel I ve Basel II Düzenlemelerinin Farklılıkları	63
3.5. BASEL III DÜZENLEMELERİ.....	65
3.5.1. Sermaye Tanımındaki Değişiklikler ve Koruyucu Sermaye Tamponu	66
3.5.2. Likidite Düzenlemeleri	69
3.5.3. Kaldıraç Rasyosu	70

3.5.4. Risk Kapsamı.....	70
3.6. BASEL III DÜZENLEMELERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER.....	71
3.7. BASEL IV.....	74
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	78
4. BANKACILIK DÜZENLEMLERİNİN BANKALARIN RİSK ALMA DAVRAŞINI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK PANEL VERİ ANALİZİ UYGULAMASI.....	78
4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	78
4.2. LİTERATÜR ÇALIŞMALARI.....	78
4.3. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE DEĞİŞKENLER.....	89
4.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	93
4.5. PANEL VERİ ANALİZİ SONUÇLARI.....	97
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	107

GİRİŞ

Finansal sistem, bir ekonomide fon arz edenler ile fon talep edenlerin, arz ve taleplerine yönelik olarak, fon miktarı, vade ve kişilerden oluşan unsurların uyumlu bir biçimde işlemlerini ve fon transferine imkân sağlayan ekonomik bir alt sistemdir. Bu sistemin işleyişine aracılık eden finansal kurum ve kuruluşların başında bankalar gelmektedir.

Bankalar, yerine getirdikleri faaliyetler ile bir ekonomide ve finansal piyasada istikrarı sağlama konusunda yardımcı bir araç olarak, aracılık fonksiyonunu yerine getiren ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik temelini oluşturan kurumlardır. Bu kurumlar, kredi sistemi ile sermaye transferini güçlendiren fonksiyonel bir unsurdur. Bankalar uluslararası, ulusal ve bireysel tasarrufların değerlendirilmesini ve ekonomiye kazandırılmasını sağlayan en önemli kuruluşlardır. Küreselleşme ve teknoloji ile birlikte bu faaliyetler, her ülkenin kendi sınırlarını aşarak dakikalar içinde kilometrelerce uzaktan anında gerçekleştirilmektedir. Bankaların bu denli geniş ölçekte faaliyet göstermesi beraberinde birçok riski de getirmektedir. Küreselleşme ile birlikte sermaye transferleri daha kolay hale gelmiştir. Ancak küresel boyutta gerçekleşen fon transferleri olası bir riske maruz kaldığında küresel boyutta krizler de kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim dünya da bunun birçok örneği bulunmaktadır. Özellikle 1970'lerden sonra yaşanan krizlerde birçok banka, tasarruf sahibi ve diğer finansal kuruluşlar zarara uğramış ve küresel ölçekte bir kriz dalgası dünya finans piyasalarını vurmuştur.

Ülkeler genelinde yaşanan olumsuzlukların uluslararası piyasaları da etkilemesi uluslararası kuruluşları harekete geçirmiştir. Bankacılık sektörüne yönelik 1970'lerin ortalarında tasarruf sahiplerinin haklarını korumak ve finansal sistemin işleyişindeki istikrarı sürdürmek amacıyla düzenleyici ve denetleyici kurumların faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Bu faaliyetleri yerine getirmede dünya çapında önde gelen kurumlardan birisi olan ve 1974 yılında G10 ülkelerinin merkez bankalarının bir araya gelerek oluşturduğu Basel Komitesi yer almaktadır. Komitenin en temel amacı, bankacılık denetim kalitesini artırmak ve finansal istikrarı sağlamaktır. Bu doğrultu da bankalara ilişkin düzenlemeler yapılmakta ve bankaların finansal göstergeleri baz alınarak riskleri minimuma indirmek için gerekli asgari oranlara yönelik direktiflerde bulunmaktadır.

Bununla birlikte birçok ülke ulusal olarak da kendi düzenleyici ve denetleyici kurumları aracılığıyla yerel düzenlemeler yapmaktadır. Ülkemizde özellikle 1985 sonrası başlayan ve 2002 yılına kadar yoğun bir biçimde süregelen ekonomik dalgalanmalar ve yaşanan krizler bankacılık sektörüne yönelik düzenlemelerin ve denetimin önemini arttırmıştır. Türkiye’de özellikle BDDK’nın kuruluşu ile birlikte finansal istikrarın sağlanması açısından önem arz eden bankaların kuruluşuna, operasyonel faaliyetlerine ve tasfiyesine ilişkin bir takım düzenlemeler getirilmeye çalışılmıştır. Günümüzde de bu düzenlemelere sürekli olarak bir yenisini daha eklemek için çalışmaların devam ettiği görülmektedir. Nitekim finansal piyasalar sürekli hareketliliğin olduğu ve bu nedenle sürekli olarak gelişmelerin takip edilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılmasının gerektiği bir dinamizme sahiptir.

Devlet otoritesi tarafından yapılan bu düzenlemelerdeki en temel amaç; finansal piyasalarda güven ve istikrarı, mudilerin hak ve menfaatlerini ve tasarruflarının gereksiz risklerden korumasını sağlamak ve riski minimize etmek ve ekonomik istikrarın sağlanması adına çalışmalar gerçekleştirmektir.

Ele alınan bu çalışmada bankaların faaliyetlerini gerçekleştirirken üstlenmiş oldukları risk düzeylerinin, mevcut otorite tarafından yapılan düzenlemelerden etkilenip etkilenmediği araştırılmış olup, bu etkinin risk alma davranışına yönelik olarak etki yönü ortaya konulmuştur. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi Osmanlı dönemi, Cumhuriyet dönemi ve uluslararasılaşma dönem olmak üzere üç alt başlık altında açıklanmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde, bankacılık sektöründe karşılaşılan riskler ortaya konulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türk bankacılık sektöründe uygulanan ve bankacılıkta uluslararası risk yönetimi ilkeleri olan Basel I, Basel II ve Basel III kriterleri ve uygulanma süreci ve Türk bankacılık sektöründe Basel kriterlerinin etkileri açıklanmaktadır.

Son bölüm olan dördüncü bölüm ise, çalışmanın araştırma kısmını teşkil etmektedir. Türk Bankacılık Sektörü’nde faaliyet göstermekte olan ticari bankaların risk alma davranışlarının Bankacılık sektöründeki yapısal düzenlemelerden etkilenip etkilenmediğinin tespit edilmesi amacıyla panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ülke ekonomilerinde finansal sistemler fon aktarım mekanizmasında yer alan kurumların yapısal özellikleri ve piyasadaki ağırlığına bağlı olarak banka temelli finansal sistemler ve piyasa temelli finansal sistemler olarak sınıflandırılmaktadır (Targan, 1996:10). Banka temelli finansal sistem aracılık hizmetinin büyük ölçüde bankalar tarafından üstlenildiği, buna karşılık piyasa temelli finansal sistem ise yatırım ve emeklilik fonları gibi finansal kuruluşların daha aktif rol aldıkları sistemler olarak tanımlanmaktadır (Altıntaş ve Ayriçay, 2010:72). Türk bankacılık sektörü, toplam varlık miktarı ve bu varlıkların ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasına oranı göz önünde bulundurulduğunda, bir banka temelli finansal sistem olarak nitelendirilmektedir (Kartal, 2018:6). Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de bankacılık sistemi tasarrufları ekonomiye kazandırma, mevduat sahiplerini tasarrufa özendirme ekonomide fon akışını sağlama gibi ekonomiye dinamizm sağlayacak birçok faaliyeti ile finansal sistemin en önemli parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de bankaların bu konuma gelmesi uzun bir zaman almış ve özellikle geçtiğimiz yirmi yıl içerisinde ciddi anlamda değişim ve dönüşüm süreci geçirmiştir.

Böylesi bir değişim ve dönüşüm süreci içerisinde birçok evre geçiren Türk bankacılık sistemi, birçok finansal krizi de tecrübe etmiştir. Bu noktada banka temelli yaşanan finansal krizleri önleme ve/veya bu krizlerin etkisini en aza indirme çabasına yönelik olarak birçok düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda da Basel kriterlerini Türk bankacılık sistemine bütünleşmesini sağlamak ile birlikte yapısal düzenlemeler de bankacılık sisteminde yerini almıştır.

1.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRK BANKACILIĞI

Literatürde “banka” olarak ifade edilen kelime, kökeni İtalyanca olan “Banco” kelimesinden türetilmiş oturma sırası anlamına gelen ve literatüre kazandırılmış bir kelimedir.

Dünyada bankacılık faaliyetlerinin M.Ö. 3500 lü yıllara dayandığı ifade edilmektedir. Sümerler ve Babiller döneminde din adamlarının borç verdiği dair belgelerin var olması ve M.Ö. 2000’li yıllarda krallıkların bankacılık faaliyetine yönelik faiz oranlarını düzenleyici normlar getirdiğine dair kanıtlar, bankacılık

faaliyetinin insanın para ile tanışmasından itibaren var olduğu yorumlarının yapılmasına olanak tanımaktadır (Özdemir, 2005:869).

Dünyada bankacılığın gelişmesine katkı sağlayan ve günümüzde Avrupa bankacılığı olarak isimlendiren bankacılık sisteminin başlangıcı 1157 yılında Venedik Bankasının kuruluşuna dayanmaktadır. Bankacılığın en temel gelir kalemi olan faiz olgusu ise 1408 yılında Genova Banka'sının kurulması ve Yeniçağ ile birlikte gelen değişiklikler ile kabul görmeye başlamıştır. Bu kabul edilme, bankacılığın gelişmesinin önündeki önemli bir engeli yok etmiştir. Bununla birlikte sömürgelerin yayılması ve ticaretin gelişmesi de bankaları uzmanlaşmaya ve birleşmeye yöneltmiştir (Uymaz, 2017:51).

Avrupa'da 16. yüzyıl sonrasında meydana gelen ticari gelişmeler Osmanlı ekonomisini ve ticari ilişkilerini de etkilemiştir. Ancak bu etki olumlu olmaktan daha ziyade ters yönde bir etkiye neden olmuştur. Özellikle 18. yüzyıldan sonra Osmanlının dışa açılmaya yönelik izlediği ekonomi politikası neticesinde Avrupalı ülkeler ile imzaladığı ticaret anlaşmalar, Osmanlı ekonomisinde ithalat ve ihracat dengesinin bozulmasına yol açmış ve akabinde ise dış ticaret açığı oluşturarak ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir (Karta, 2014:149).

1854 ve 1914 yılları arasında Osmanlı 41 kez dış borçlanma yoluna başvurmuştur. Osmanlı'nın yoğun dış borçlanma talebi yabancı bankaları da harekete geçirmiş ve borçlanma ihtiyacının artması Osmanlıda yabancı bankaların kurulmasını ve Avrupa'da faaliyet gösteren büyük bankaların Osmanlı topraklarında şube açmasını hızlandırmıştır. Osmanlı devletinde bankaların kurulmasının en temel nedeni, hazinenin borç para ihtiyacının karşılanması olarak görülürken, Avrupa'da bankaların kurulması, sanayi devriminin gerçekleştirilmesi, dış ticaret ve sömürgecilik yoluyla sağlanan servet birikiminin sanayi sektörüne kredi olarak aktarılmasına aracılık edecek kurumların gerekliliğinden kaynaklanmaktadır (Kıray, 1993:175).

Osmanlının bankacılık sistemine geçişi ekonomik açıdan yaşanan sıkıntılar nedeniyle olmuştur. Dış borçlanma politikasının iyi bir şekilde yönetilememesi sonucunda meydana gelen mali problemlere dayalı olarak bankacılık faaliyetlerine özellikle imparatorluğun finansman ihtiyacını karşılamak üzere bankalara ihtiyaç duyulduğu görülmüştür.

Cumhuriyet öncesinde Osmanlı döneminde, bankacılık sistemi İmparatorluğun çöküş dönemlerine yakın bir tarih olan 19. yüzyılın ortalarında hayata geçirilmiştir. Bankacılık sisteminin, Osmanlı İmparatorluğu'nda oldukça geç bir tarihte hayata

geçilmesinin en temel sebebinin, imparatorluğun dini inancı olan İslam dininin esaslarında faizin haram kılınması ve bankacılık sisteminin temelinde yatan faiz olgusunun olduğunu söylemek mümkündür. Fakat her ne kadar bankacılık sistemi olarak adlandırılmasa da Osmanlı İmparatorluğu'nda da bankacılık sisteminin yerine getirdiği bir takım faaliyetlere benzer hizmet sunan kişi veya kurumların oluşturdukları organizasyon ile bankacılık faaliyetine benzer faaliyetler yürütüldüğü görülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğunda adına banka denmese de bankacılığa benzer faaliyetleri sürdüren meslek erbabı veya kurumlar şu şekilde tasnif edilmiştir (Erdem, 2013:265):

- Sarraflık
- Mudaraba
- Para Vakıfları
- Orta Sandıkları

Bu faaliyetler içerisinde Osmanlıda bankacılık benzeri bir faaliyet olan ve bankacılığın gelişmesine katkı sağlayan ve sarraflık olarak ifade edilen bazı kesimlerce Galata Bankerleri olarak da bilinen kişilerin yürüttükleri faaliyetler en önemli faaliyettir.

Sarraflık, Osmanlı döneminde bankacılık sistemi gibi işleyen bir meslek olarak nitelendirilmektedir. Sarraflık faaliyetleri genelde gayrimüslim tüccarlar tarafından yerine getirilmiş bir faaliyet olarak ifade edilmektedir. Bazı kaynaklarda galata bankerleri olarak da anılmaktadır. Bunun nedeni ise bu faaliyeti yürüten kişilerin işletmelerinin Galata civarında yer almasından kaynaklıdır.

Galata bankerlerinin veya sarraf olarak nitelendirilen tüccarların modern bankacılık sistemi kurulmadan önce yerine getirdiği başlıca dört fonksiyon bulunmaktadır. Bunlar; para değiştirme, teminat mektubu verme, borç senetlerini iskonto etme ve borç verme işlevidir (Erdem, 2013:266).

Osmanlı İmparatorluğunun ilk bankası olan İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) 1847 yılında Galata bankerleri tarafından kurulmuştur (Özdemir ve Çakırbaş, 2013:559). Galata bankerleri olarak bilinen J. Alleon ve T.H. Baltazi isimli iki banker tarafında kurulan İstanbul bankasının, 1 Sterline karşılık gelen 110 kuruşluk Osmanlı parasının değerini sabit tutmak kaydıyla ticari ve finansal faaliyetleri kolaylaştırmayı amaçladığı görülmüştür (Anbar, 2009:27).

Osmanlı hükümetinin öncülük etmesi neticesinde galata bankerlerinin girişimleri sonunca kurulan İstanbul Bankası yabancı sermayeli bir banka olarak faaliyet sürdürmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun ilk kağıt parası olan Kaime'nin değerini korumak amaçlı kurulan İstanbul Bankası'nın, yabancı sermayeli bir banka olmasından kaynaklı olarak yürüttüğü faaliyetlerinde Osmanlı lehine olmaktan ziyade kendi ülkelerinin çıkarları ve ilişkileri doğrultusunda hareket etmesinin kaçınılmaz olduğu ifade edilmektedir. Osmanlı hükümetinin amaçlarından ziyade kendi amaçları doğrultusunda hareket eden İstanbul Bankası doğal olarak kuruluş amacından uzaklaşmış ve faaliyetlerinde başarısız olmuştur. Bunun neticesi olarak da 1852 yılında Osmanlı Hükümetine dönem itibariyle büyük miktarda bir zarar bırakarak iflas etmiştir.

1850'li yıllarda Osmanlı bankacılık sisteminin gelişmesine etkisi olan bir unsurda Kırım Savaşı'dır. Savaşın giderleri için dış borç alınması ve savaş sonucunda imzalanan antlaşmada, Osmanlı'da azınlıklar tarafından ekonomik kurum ve kuruluşların kurulmasına yönelik maddelerin yer aldığı Islahat Fermanı'nın, Paris antlaşmasının tarafı olan devletlere tebliğ edilmesi gerektiği yer almaktadır. 1856 yılında yayınlanan Islahat fermanında azınlıklara eşitlik sağlamak adına birçok hak tanınmış bunlardan birisi de azınlıkların ekonomik teşebbüslerde bulunma konusunda sağlanan imtiyazlardır. Dolayısıyla antlaşmaya taraf ülkeler bu tebliğ ile Osmanlı hükümetinde ticaret ve bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri hususunu kendi halkına bildirmiş; bu husustaki girişimlerin önünü açmayı amaçlamış ve Osmanlı ekonomisinde kontrolü ele almak isteyen Avrupalı devletler amaçlarını bir nevi meşru bir çerçeveye taşımış olmuştur.

Öte yandan Osmanlı hükümetinin ilk yurt dışı borcu 1854 yılında Kırım savaşı giderlerini karşılamak amacıyla alınmıştır. Bu borçlanma Osmanlı hükümetinin Avrupalı ülkeler ile dış borçlanma konusunda aracılık edecek bir finans kurumuna gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu amacı yerine getirmek için 1856 yılında İngiliz sermayesi ile Londra merkezli Ottoman Bank (Osmanlı Bankası) kurulmuştur (TCMB, 2008:2). Dış borçlanmanın gerçekleştiği dönemlerde harcamaların kontrolü amaçlı İngiliz, Fransız ve Osmanlı bürokratlarından oluşan 5 kişilik mali bir komisyon kurulmuş ve kurulan komisyonda İngiliz ve Fransız üyelerin yer alması, Osmanlı hükümetine dış borç veren ülkelerin Osmanlı hükümetinin gelir ve giderlerinin kontrol edilmesini amaçladığı şeklinde yorumlanmıştır (Bayraktar, 2002:74).

Dış borçlanmanın yanı sıra mali açıdan sıkıntı yaratan bir diğer konu ise ilk kağıt para olan Kaime'nin sürekli değer kaybetmesidir. Söz konusu değer kaybı, Osmanlı hükümetini yıllık 500-600 bin kese (2.742.720 lira) zarar ettiriyor ve bu da piyasada istikrarsızlığa yol açmıştır. 1860'lı yılların başında, yaşanan bu mali krizlerinde neticesinde Osmanlı hükümetinde bir devlet bankası kurma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Bayraktar, 2002:76). 1856 yılında ticari bir banka olarak kurulan Ottoman Bank'ın İngiliz hissedarları, bir grup Fransız şirketinin hissedarları ve Galata Bankerlerinden oluşan bir sendika Osmanlı hükümetine milli bir banka kurma teklifi sunmuşlardır. Ancak Osmanlı hükümetiyle yapılan görüşmeler neticesinde taraflar arasında sunulan tekliflere yönelik şartlarda uzunca bir süre uzlaşa sağlanamamıştır (Bayraktar, 2002:78) 1856 yılında başlayan bu süreç birçok farklı girişim ile 1860'lara kadar uzamış ve 1862 yılının sonlarında Ottoman Bank ve Fransız sermayedarlardan oluşan bir grup ile Osmanlı hükümeti arasında bir anlaşma sağlanmış ve 27 Ocak 1863 tarihinde nihai bir anlaşma imzalanarak Ottoman Bank olarak kurulan ticaret bankası Bank-ı Osmani Şahane olarak yeni bir banka olarak yapılandırılmıştır (Bayraktar, 2002:79-80). Bu dönüşümün neticesinde Osmanlı Bankasına tanınan imtiyazlar ve yürüttüğü faaliyetler açısından bakıldığında banka bir devlet bankası görevini üstlenmiş ve faaliyetlerinin çoğunluğunu bu misyon ile sürdürmüştür.

Bankanın imtiyaz sözleşmelerinde şu maddeler yer almaktadır (Bayraktar, 2002:79-80). Bank-ı Osmani Şahane;

- Bir devlet bankasıdır,
- 30 yıl faaliyet süreli 2.700.000 Sterlin sermayeli ve Osmanlı Hukukuna tabidir,
- Bankanın idaresi ve denetimi tüzük gereği Londra ve Paris'te bulunan komitelerin tekeline bırakılmıştır ve genel müdürlüğün üyeleri de dahil olmak üzere tüm üyeler bu komite tarafından atanacaktır,
- Hazine hiçbir şekilde kağıt para basmayacaktır
- Banka ibrazında ödenmek üzere banknot basabilecektir,
- Hazine'nin veznedarı olan banka İstanbul'da Hazine'ye ait gelirleri toplayacaktır, şubelerin bulunduğu yerde hükümetin çekeceği havaleler karşılığında Hazine'nin gelirlerini kasasında toplayacaktır, maliyeden üzerine çekilecek faizli ve vadeli borç senetlerinin karşılığını açık hesap şeklinde hükümete açacağı kredi karşılığında ödeyecektir,

- Bankanın iç ve dış borçlarının anapara ve faizlerini ödeyecektir,
- Mağuş adı verilen değersiz madeni paraların tedavülden kaldıracaktır,
- Toplayacağı devlet gelirleri karşılığında hükümete cari hesap şeklinde kredi vermeyi üstlenmiştir,
- Yukarıda sayılan tüm işlemler için hükümet bankaya belli bir ücret ödeyecektir,
- Bankanın şubeleri bankanın hisse senetleri ve muhtelif ticari kağıtları her türlü vergiden muaf tutulacaktır ve
- Hükümet Bankanın faaliyet göstereceği yerlerde gereken arsa ve bina ihtiyaçlarını bedelsiz bir şekilde karşılayacaktır.

Ottoman Bank'ın halefi konumunda olan Bank-ı Osmanı Şahane'nin kuruluşu için imzalanan imtiyaz sözleşmesinin hükümleri incelendiğinde Osmanlı hükümetinin finansman ihtiyacını karşılamak, hazinenin borçlarını ödemek, hazine gelirlerini kasasında toplamak ve bir diğer ve en önemli faaliyetlerinden birisi olarak da mağuş adı verilen değer kaybeden paranın tedavülden kaldırılması amaçlarına odaklandığını söylemek mümkün olacaktır. Ancak her ne kadar dönemin ihtiyaçlarını karşılama hususunda hizmet veren bir banka da olsa yabancı sermayeli bir banka olması nedeniyle ve yapılan imtiyaz sözleşmesinden de anlaşılacağı üzere Osmanlı Bankası yönetimi, idaresi ve denetimi İngiliz ve Fransız sermayedarların kontrolü altına bırakılmıştır. Bu durum bankanın Osmanlı hükümetine yönelik olarak güven tesis etme konusunda, Osmanlı tebaasını rahatsız eden bir husus olarak ileri gelmiştir. Bu nedendir ki Osmanlı hükümetinde bankanın imtiyaz sözleşmesinin imzalamasının ardında milli banka kurma söylemleri gündeme geldiği görülmektedir. Bu husus özellikle o dönemin Tuna Valisi Mithat Paşa tarafından dile getirilmiş ve milli bir banka kurma girişimleri de yine Mithat Paşanın girişimleri ile başladığı ve bu girişimlerin 1863 yılında ilk aşama olarak memleket sandıklarının kuruluşu ile sonuçlandığı görülmektedir.

Yugoslavya'nın Niş kenti valisi olan Mithat paşa çiftçilere yönelik elde ettiği izlenimler neticesinde, çiftçilerin o dönemde finansal ihtiyaçlarını karşıladıkları ve "tefecî" olarak adlandırılan kişilerden mustarip olduğu kanısına varmıştır ve bir takım incelemeler ve araştırmalar neticesinde Mithat paşa tarafından bu alanda teşkilatlanmanın zorunluluğu öngörülmüştür. Ancak oluşturulacak teşkilatlanmanın devlet desteğine ihtiyaç duymasıyla birlikte halk tarafından da desteklemeye de

ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Bunun neticesinde 1863 yılında devlet eliyle ve devlet himayesinde ancak kaynağını halkın oluşturduğu “Memleket Sandıkları” kurulmuştur. 1867 yılında yayınlanan “Memleket Sandıkları Nizamnamesi” ile memleket sandıkları Osmanlı hükümetinin birçok şehrinde faaliyete geçirilmiştir. Bu sandıklardan elde edilen gelirlerin bir kısmı sandıkların bulunduğu bölgenin eğitim, bayındırlık ve temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanılmıştır. Ancak bir süre sonra Memleket Sandıkları da etkinliğini kaybetmiş ve temel kuruluş amaçlarını yerine getirmede aksamalar meydana gelmesi ile birlikte memleket sandıklarının yönetimi aksaklıkları gidermek amacıyla merkezi hükümete bırakılmıştır. Bunun akabinde Osmanlı hükümeti 1883 yılında aynı amaçlar doğrultusunda “Menafi Sandıkları”nı kurmuştur (www.ziraat.com.tr, Erişim Tarihi, 11.11.2017).

“Menafi Sandıkları”nın da istenen sonuçları vermemesi nedeniyle, bunların yerine 1888 yılında Ziraat Bankası kurulmuştur. 1916 yılında yasayla kurulmuş bir kamu kurumu niteliği kazanan Ziraat Bankası, Osmanlı Devletinden Cumhuriyet dönemine geçen ve günümüze kadar gelen en köklü ulusal kuruluşlardan biridir (Akgüç, 1987:11-14)

19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı imparatorluğunun borç ödemelerinde kontrolü sağlama adına günümüz maliye bakanlığına benzer bir faaliyet yürüten Duyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştur. Bu gelişme yabancı yatırımcıların Osmanlı imparatorluğuna yatırım yapmasını tetiklemiş ve bu yatırımlar neticesinde de ise Osmanlı da ilk Borsa kurulmuştur (Karta, 2014:150). Bu süreçle birlikte yabancı bankaların da sayısının arttığı görülmektedir. Yabancı yatırımcıların kurduğu bankaların Cumhuriyet öncesi dönemde Türk bankacılık tarihinin gelişimine katkıda bulunan kuruluşlar olduğu görülmektedir. Osmanlı hükümetinde şube açarak örgütlenen ve faaliyet gösteren yabancı bankalar Akgüç (2007) tarafından aşağıda yer alan tablodaki gibi sıralanmıştır.

Tablo 1. Osmanlı Döneminde Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankalar

Sayı	Banka Adı	Banka Menşei
1	Credit Lyonnais	Fransız Bankası
2	Bonque Française Des Pays Orient	Fransız Bankası
3	Deutsche Palestina Bank	Alman Bankası
4	Deutsche Orient Bank	Alman Bankası
5	Deutsche Bank	Alman Bankası
6	Bristish Orientel Bank	İngiliz Bankası
7	Anglo-Palestina Company	İngiliz Bankası
8	Ionion Bank Ltd	İngiliz Bankası

Tablo 1'in Devamı		
9	Socieata Commericailed'Oriente	İtalyan Bankası
10	Banco Di Roma	İtalyan Bankası
11	Banco Commerciale Italiana	İtalyan Bankası
12	Atina Bankası	Yunan Bankası
13	Şark Bankası	Yunan Bankası
14	Guarantee Trust Co of New York	Amerikan Bankası
15	American Express Co	Amerikan Bankası
16	Wiener Bankverein	Avusturya Bankası
17	Marmaras Blank ve Şürekası	Romanya Bankası
18	Hollantse Bank Üni N.V.	Hollanda Bankası

Kaynak: Akgüç, 2007:9.

Akgüç (2007), yapmış olduğu çalışmada, Galatalı sermayedarlar tarafından kurulan bazı bankaların Bank-ı Osman-i Şahane'nin elde ettiği imtiyazlar nedeniyle faaliyetlerine son vermek ya da Osmanlı Bankası ile birleşme yoluna giderek faaliyetlerine devam ettiğini ifade etmiş ve bu bankaları şu şekilde sıralamıştır.

- Şirket-i Umumiye-i Osmaniye
- Şirket-i Maliyeyi Osmaniye
- İtibar-ı Umumi-i Osmani Şirketi
- Kambiyo ve Esham Şirket-i Osmaniye

1880'li yıllarda kurulan yabancı bankaların özellikle yabancı ülkelerin nüfus ve etkili oldukları bölgelerde şube açarak örgütlendikleri, bu dönemde kurulan bankaların başında 1888 yılında kurulan Selanik Bankası'nın geldiği ve bir asrı aşan faaliyet süreci boyunca iki kez isim değişikliğine uğramış bu bankanın ikinci isim değişikliğinin 1990 yılında "İnterbank" olarak gerçekleştirildiği bu dönemde kurulan ve Cumhuriyet dönemine ulaşmadan tasfiye edilen diğer yabancı bankaların ise,

- Midilli Bankası
- Türkiye Milli Bankası
- İtibarı Mali Osmanlı Şirketi
- Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası
- Osmanlı Ticaret Bankası
- Şirket-i Ticariyyeyi Sınaiyye ve Maliyye bankaları olduğu belirtilmiştir (Akgüç, 2007:10).

Ekici Yıldız (2007) yapmış olduğu çalışmasında Eyüpoğlu (1996)'nın çalışmasına atıfta bulunarak, Cumhuriyet kurulana kadar, 1914 yılında Adapazarı İslam Ticaret Bankası ve Milli Aydın Bankası'nın ve 1919 yılında da Adapazarı Emniyet Bankası'nın kurulduğunun aktarmıştır.

Özetle Osmanlı döneminde bankacılık 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren gelişme göstermeye başlamıştır. Bankacılık gelişmelerin temelinde yaşanan darboğazlar olmakla birlikte bu darboğazların aşılması amacıyla gerçekleştirilen girişimlerde genel itibarı ile yabancı sermayeli bankalar tarafından gerçekleştirilmiştir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarına değin süregelen bu süreçte ağırlıklı olarak yabancı sermayeli bankaların faaliyet gösterdiği göze çarpmakta ve bununla birlikte az sayıda da olsa milli bankalar kurulduğu ve milli bankacılığın temelleri de bu esnada atıldığı gözlemlenmiştir.

1.2. CUMHURİYET'İN İLANINDAN SONRA TÜRK BANKACILIĞININ GELİŞİMİ

Cumhuriyet'in ilanında sonra Türk bankacılığının gelişimi tarihsel açıdan literatürde de genel olarak yer aldığı şekliyle aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

- Ulusal bankalar dönemi (1923-1932)
- Kamu bankaları dönemi (1933-1944)
- Özel bankalar dönemi (1945-1960)
- Planlı dönem bankacılığı (1961-1980)
- Uluslararasılaşma ve Dışa açılma dönemi (1981-2001)
- Yeniden yapılandırma dönemi (2002-2007)

1.2.1. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932)

Dönem itibarıyla yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti büyük bir savaşın içinden çıkmış ve Cumhuriyet ilan edilmeden kısa bir süre önce ciddi ekonomik sorumluluklar ortaya çıkaran Lozan antlaşmasını imzalayarak Osmanlı hükümetinin borcunun büyük bir çoğunluğunu üstlenmiştir. Dolayısıyla hem yeni kurulmuş hem de borçlu bir devlet olarak ekonomik anlamda birçok reforma ihtiyaç duymuştur. Bu dönemde finansal kurumların gelişmesini şekillendiren üç temel etken olduğu ifade edilebilir. Bunlardan birincisi, Lozan antlaşmasının getirdiği borç yükümlülükleri, ikinci olarak ekonomik anlamda reform kararlarının alındığı İzmir İktisat Kongresi ve üçüncü ve son olarak sayabilecek etken ise 1929 Dünya "Büyük Buhan"dır.

Osmanlı hükümeti imzaladığı Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyetine büyük tutarlarda bir borç bırakmıştır. Ekonomik anlamda dar boğaz yaşayan Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde bu dar boğazı aşmak ve ekonomik gelişmeyi sağlamak amacıyla bir takım iktisadi düzenlemelere ve finansal kurumlara ihtiyaç duymuştur. Bu noktada en önemli adım İzmir İktisat Kongresi'nde atılmıştır.

Hükümet ve toplumun tarım, ticaret ve sanayi kesimlerinin önde gelenlerinin katılımıyla 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde, ekonomik gelişme için ulusal bankacılığın kurulması ve geliştirilmesinin gerekliliği tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Kongre'de ifade edilen görüşlere göre "Özel kesimin olanakları henüz güçlü bankalar kurulması için yeterli değildir. Bankaların kurulmasında devletin katkısı olmalıdır" şeklindedir (Akgüç, 1989:19).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde Türkiye'de ulusal bankacılık dönemi olarak adlandırılan bu dönemde 22'si yerli 13'ü yabancı olmak üzere toplam da 35 bankanın faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu bankalar arasında 1924 yılında kurulan Türkiye İş Bankası ve 1925 yılında kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası da bulunmaktadır.

Kocabaşoğlu vd. (2001), yapmış oldukları çalışmada Türkiye İş Bankasının İzmir İktisat Kongresine katılan tüccarların bir ana ticaret bankası kurulmasına yönelik önerileri neticesinde kurulduğunu ifade etmiş öte yandan ise Zarakolu (1973), ise Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının özel sanayi işletmelerine yönelik orta ve uzun vadeli kredi sağlama ve mali, ekonomik ve teknik hususlarda yardımcı olmak amacıyla kurulduğunu belirtmiştir. Ayrıca Tezel (1993), Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının ilk kalkınma bankası olduğunu ifade ederek 1932 yılında önce Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası olarak adının değiştiğini ve daha sonra 1933 yılında Sümerbank'a devredildiğini ifade etmiştir.

Türkiye'de özellikle birinci dünya savaşı sonrası imarlaşma sürecindeki finansman ihtiyacına yönelik olarak inşaat girişimlerinin finansmanını sağlamak amacıyla 1926 yılında kurulmuş olan Emlak ve Eytam Bankası gayrimenkul ipoteği karşılığında finansman sağlama yöntemiyle dönemin bankalarından ayırt edici bir biçimde faaliyet gösteren kamu bankası olarak Türk bankacılık tarihinde yer almıştır. Banka 1946 yılında yeniden yapılanma vasıtasıyla Türkiye Emlak Kredi Bankası adını alarak bankacılık faaliyetlerine devam etmiştir (<http://www.emlakbank.com.tr/sayfalar.asp?LanguageID=1&cid=2&id=11&b=detay>, Erişim tarihi, 09.05.2018).

Birinci dünya savaşı sonrası tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de para basımını sağlamak ve para politikalarının bağımsız olarak belirlenmesini ve uygulanmasını sağlayacak bir Merkez Bankası kurma çabası 1920'lerin sonlarına doğru tartışılır hale gelmiştir. Bunun akabinde 1928 ve 1929 yıllarında iki farklı uzman tarafından yapılan değerlendirmeler neticesinde Merkez Bankası'nın kurulmasının gerekliliği dile getirilmiştir. Bu değerlendirmeler neticesinde bir merkez bankası yasa tasarısı hazırlanmıştır. 1930 yılında Resmi Gazetede yayımlanan 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kanunu ile Merkez Bankası kurulmuş ve 1931 yılında faaliyete başlayan Merkez Bankası'nın amaçları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hak+kinda/Tarihce,Erişim+Tarihi,09.05.2018>).

- Reeskont oranlarını belirlemek
- Para piyasası ve para dolaşımını düzenlemek
- Hazine işlemlerini yerine getirmek
- TL'nin istikrarına yönelik önlemler almak
- Banknot basımını tek elden yürütmek
- Devletin haznedarlığını üstlenmek

Genel olarak bakıldığında ulusal bankacılık dönemi olarak tasnif edilen bu dönemin Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik anlamda bağımsızlık ve kalkınma hedeflerine ulaşmak amacıyla bankacılık faaliyetlerine yönelik olarak milli sermayeli bankaların faaliyet göstermesi eğilimi içerisinde olan girişimlerin ön plana çıktığı bir dönem olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yeterli sermaye birikimini sağlama konusunda başarılı olunamadığını ve bunun en büyük sebeplerinin ise birinci dünya savaşının getirmiş olduğu ekonomik yükler ve 1929 ekonomik buhranın olduğunu ifade edilebilmektedir.

1.2.2. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944)

Kamu bankaları dönemi özellikle 1929 Büyük Buhran sonrası ekonomide kamu müdahalelerinin ve kamu kurum ve kuruluşlarının ağırlıklı olarak faaliyet gösterdiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet ilk yıllarında özel kesimin özendirilmesine yönelik stratejilerden ziyade bu dönemde kamu iktisadi girişimler ile sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Bu dönemde sanayileşme stratejisini yerine getirmek için devletin imkanlarının özel

kesime göre daha fazla olduğu göz önünde bulundurularak birinci ve ikinci sanayi planlarında belirtilen sanayi işletmeleri ile ilgili yatırımların devlet tarafından üstlenilmesine karar verilmiştir. Bu iktisadi devletçilik stratejisinde yer alan kuruluşları kurmak için gerekli finansman ihtiyacını karşılamak bankacılık sistemini doğrudan etkilemiştir. Bu finansman amacını gerçekleştirmek için 1933 yılında Sümerbank ve Belediyeler Bankası, 1935 yılında Etibank, 1937 yılında Denizbank ve 1938 yılında Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuştur (TBB, 2008:4).

Bu dönemde bankaların her birinin belirli amaçları yerine getirmek için kurulduğu dikkat çekmektedir. Sümerbank sanayi endüstrisine yönelik işletmelerin kurulmasını sağlamak, Etibank maden ve enerji işletmelerinin kurulması, yönetilmesi ve finansman ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak, Belediyeler Bankası belediyelerin alt yapı ve imar planı için ihtiyaç duyduğu finansman ihtiyacını karşılamak, Denizbank deniz yolları işletmesini, kurulmasını ve finansman ihtiyacını karşılamak ve Halk Bankası ve Halk Sandıkları ise Esnaf ve Sanatkârların finansman ihtiyaçlarını karşılamak amaçlarını yerine getirmek için kurulmuştur (TBB, 2008:4-5).

Kamu bankaları dönemi olarak adlandırılan dönemde Bankacılık sektörüne yönelik ilk kamu düzenlemesi niteliğinde olan 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu ve bir diğer yasal düzenleme olan 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu yürürlüğe girmiştir ve bu kanun ile ödünç para verme işlemleri ile uğraşan gerçek kişiler, finansman şirketlerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi amaçlanmıştır.

1.2.3. Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)

Özel bankalar dönemi kamu bankaları döneminin tam aksine sanayileşme stratejilerinde özel sermayeli işletmelerin desteklendiği ve ekonomik yapılanma konusunda da özel kesime ait sermaye ile kurulan özel bankaların ortaya çıktığı bir dönemdir.

Bu dönemde para ve finansman ihtiyacının artmasına sebep olan olaylar, modern işletmelerin, nüfusun ve milli gelirin artması, şehirlerin büyümesi, sanayi işletmelerinin milli gelir içindeki payının artmaya başlaması olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmeye başlamış ve özel bankacılık önem kazanmıştır (TBB, 2008:6).

Bu dönemde kurulan 30 bankadan sadece 3'ü devlet eliyle kurulmuş bankalar olmakla birlikte özel bankalar arasında yer alan Yapı Kredi Bankası (1944), Garanti

Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası (1950) bu dönem içerisinde kurulmuştur. Ayrıca bu dönem sonu itibariyle bankaların şube sayısı 1759 'a ulaşarak 1944 yılında 405 olan şube sayısını 4'e katlamıştır (Başar ve Coşkun, 2006:29).

Bu gelişmeler ile birlikte 1958 yılında "bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi" amacıyla Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur (Akgüç, 1989:48).

Bu dönemin sonu itibariyle Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayımlanan 1960 yılı Haziran ayı verilerine göre Türkiye'de faaliyet gösteren 57 banka bulunmakta ve bu bankaların 6 tanesi yabancı sermayeli bankalardır. Bankacılık sektörünün toplam ödenmiş sermaye tutarı ise 1.604 milyar TL'dir.

1.2.4. Planlı Dönem Bankacılığı (1961-1980)

Planlı dönemde ekonomide devlet müdahalesinin olduğu ve ekonomik kurum ve kuruluşların devletin kalkınma planlarının ve yıllık programlarının gerçekleştirilmesine yönelik olarak kurulduğu ve işlediği bir dönemdir. Bu dönemde müdahaleci devlet politikalarını yürütmek amacıyla 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Bankacılık sektörü devletin kalkınma planları doğrultusunda hedefleri gerçekleştirmek için ihtiyaç duyulan kalkınma finansmanını kalkınma ve yatırım bankalarından temin etme yoluna gitmiştir. Dönemin en önemli özelliği planlarda yer alan hedeflere ulaşmak için bankaların çok şubeli büyük bankacılığa yönelmesi ve holding bankacılığının ve ihtisas bankacılığının gelişmesi olmuştur. Bankalar kalkınmanın finansmanına yardımcı olmak için ticari bir bankadan daha ziyade işletmelere proje kapsamında destek olmuştur. Kalkınma ve yatırım bankacılığı yapmak üzere bir çok kamu, özel ve yabancı sermayeli banka kurulmuştur (Erdem, 2013:275).

Planlı dönemde kurulan 7 bankadan 5'i kalkınma ve 2'si ticaret bankasıdır. 1962 yılında Turizm Bankası, 1963 yılında Sınai ve Yatırım Bankası, 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası, 1968 yılında Türkiye Maden Bankası ve 1976 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası bu dönemde kurulan katılım bankalarıdır. 1964 yılında kurulan Türk Amerikan Dış Ticaret Bankası ve 1977 yılında kurulan Arap Türk Bankası ise bu dönemde kurulan ticari bankalardır (TBB, 2008:12).

Bankaların kuruluş amaçları aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir (Erdem, 2013:275):

- Turizm bankası, turizm sektörüne yönelik finansmanı karşılamak amacıyla kurulmuş bir kamu bankası olarak faaliyet göstermiş ve daha sonra Türkiye Kalkınma Bankasına Katılmıştır.
- Sınai ve Yatırım ve Kredi Bankası, altı ticaret bankasının bir araya gelmesiyle kurulmuş özel sektör bankası olarak sanayi sektörüne yönelik orta ve uzun vadeli kredilerin sağlanması amacıyla kurulmuştur.
- Devlet Yatırım Bankası, İmalat, enerji ve madencilik sanayileri ile ulaştırma sektörüne yönelik yatırım projelerinin finansmanını sağlamak amacıyla kurulmuştur.
- Maden Bankası, madencilik sektörüne finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla yedi bankanın bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Fakat bu banka 1974 yılında faaliyetine başlamadan tasfiye edilmiştir.
- Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası, yurt dışındaki Türk işçilerin birikimlerini öncelikli yatırım alanlarına aktarılmasını amaç edinerek faaliyet gösteren bir banka olarak kurulmuştur. 1988'de Türkiye Kalkınma Bankası olarak faaliyetlerine devam etmiştir.

Ticaret bankası olarak 1964 yılında kurulan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve 1977 yılında kurulan Arap-Türk Bankası sermaye oranlarında barındırdığı yabancı sermaye ile Türk Bankacılık sektörünün dışa açılmaya başladığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Erdem, 2013:276).

1.2.5. Uluslararasılaşma ve Dışa Açılma Dönemi (1981-2001)

Uluslararasılaşma olarak da ifade ettiğimiz finansal serbestleşme kavramı bir ülkenin başta ekonomik olmak üzere sahip olduğu değerlerinin teknoloji sayesinde kendi ülke sınırlarını aşarak uluslararası boyutta değer kazanmasına olanak sağlamak amacıyla finansal faaliyetler üzerindeki kısıtlamaları serbestleştirmeye yönelik politikaların geliştirilmesidir.

Türkiye’de 1970’lerin son yıllarında kurulan yabancı sermayeli bankalar dışa açılmaya yönelik ilk faaliyetlerdir. Dışa açılmaya yönelişin ardından finansal serbestleşmeye dair en önemli adımlardan birisi 24 Ocak 1980 kararları olmuştur.

Türkiye 1977 ve 1980 yılları arasında yaşadığı ekonomik darboğazı aşmak için politikalar geliştirme uğraşı içine girmiştir. Bu bağlamda 24 Ocak 1980 yılında alınan

kararlar ile ithal ikameci anlayışı terk edilerek dünya ekonomisiyle entegrasyon amacıyla serbest piyasa ekonomisi benimsenmiş ve dışa açılmaya yönelik büyüme politikaları dikkate alınmıştır (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016:403).

Finansal sistemin serbestleşmesine yönelik hareketler ile bankacılık sektörü de hızlı bir serbestleşme ve uluslararası banka ve finans sistemi ile entegrasyon sürecine girmiştir. Bu dönemde fiyat oluşumunun serbest piyasa mekanizması tarafından belirlenmesi finansal serbestleşme döneminin en önemli aşamalarından olmuş ve bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi, izlenmesi ve denetlenmesine yönelik olarak da uluslararası standartlara uygun düzenlemeler yapılmıştır (Erdem, 2013:276). Ayrıca istikrarlı büyümeyi sağlamak için gerekli olan tasarrufların yeterli seviyeye yükseltilmesi için esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz politikası uygulanmaya başlanmış ve mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesi için düzenlemeler ile birlikte kurumlar oluşturulmaya başlanmıştır (TBB, 2008:14)

Bankacılık sektörü için önemli bir tarih olan 1 Temmuz 1980 finansal serbestleşmenin bankacılık sektörüne yansıdığı tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. Vadeli tasarruf mevduatı ve kredilere uygulanan faiz oranları serbest bırakılmış ve bankalara mevduat sertifikası ihraç etme/çıkarma izni verilmiştir. Ancak faizlerin serbest bırakılması rekabet ile birlikte beraberinde bazı finansal problemleri de getirmiştir.

O dönemde uygulanan mevzuata göre bankaların tahvil ve mevduat sertifikalarına uygulayabilecekleri faiz oranlarını hükümetçe belirlenmesi, fakat bankerlere böyle bir sınırlama getirilmemesi bankalar ile bankerler arasında bankerler lehine bir haksız rekabet oluşturmuştur. Bankaların hiçbir zaman bankerler kadar büyük mevduat toplayamaması bazı küçük bankaların bankerler aracılığı ile sertifika ihraç etmesine neden olmuştur. Bu durum bankerlerin iyi yönetemeyecekleri düzeyde mevduat yükü altına girmesine neden olmuştur. Bunun neticesinde de güç duruma düşen bankerler 1979 yılından beri süregelen bu işleyişi 1982 yılında büyük bir iflas ile sonuçlanmıştır. Bazı bankalara aracılık eden bankerler aynı zamanda küçük ölçekli bankalarında iflas etmesine neden olmuştur (SPK, 2015:16).

1979 ve 1982 yılları arasında yaşanan bu olumsuz gelişmeler tasarruf sahiplerini ve finansal sistemin işleyişini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreçte finansal sistemin işleyişini düzenlemek ve tasarruf sahiplerinin haklarını koruma için gerekli düzenlemelerin yapılarak sistemin düzgün bir biçimde işlemesini sağlamak amacıyla iki önemli kurum kurulmuştur. Öncelikle 1981 yılında 2499 sayılı sermaye

piyasası kanunu ile sermaye piyasasında aracılık faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla Sermaye Piyasası Kurulu oluşturulmuştur. Daha sonra 1983 yılında TCMB bünyesinde tasarruf mevduatını sigorta etmek üzere Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur.

02.07.1984 yılında 30 sayılı karar ile döviz tahsis ve transfer işlemleri bankalara bırakılmış, bankaların elinde bulundurduğu döviz tutarlarını bankacılık faaliyetleri kapsamında kullanmalarına imkân tanınmış ve kişilerin döviz bulundurmaları suç kapsamından çıkartılarak bankalar nezdinde döviz tevdiat hesapları açtırma imkânı sağlanmıştır. Böylelikle dövizin yurtiçine girişi ve sermaye çıkışını durdurarak bankaların kaynaklarını artırmak amaçlanmıştır (Acar Balaylar, 2017:553).

25.04.1985 tarih ve 3182 sayılı tasarrufları korumak ve ekonomik kalkınmanın gereklerine göre kullanılmasını sağlamak üzere bankaların kuruluşunu, yönetimini, çalışma esaslarını, devir, birleşme ve tasfiyeleri ile denetlenmelerini düzenleyen bankacılık kanunu ile uluslararası bankacılık standartları ve denetim ve gözetim sistemi sektöre duyurulmuştur.

1980 kararları neticesinde yeni bankaların kurulması ve yabancı bankaların Türkiye’de şube açması özendirilmiştir. Böylece sektörde verimlilik amaçlanmıştır. 1980 yılında 43 banka mevcut iken 10 yıl sonrasında banka sayısında %50’den fazla artış yaşanarak bu sayı 23 yabancı banka olmak üzere 63’e ulaşmıştır. Bankacılık adına dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise 1986 yılında Bankalararası Para Piyasası’nın kurulmasıdır (TBB, 2012:16-19). Bunu takiben 1987 yılında Merkez Bankası açık piyasa işlemlerine başlamış ve ardında 1988 yılında ise Bankalar arası Döviz Piyasası kurulmuştur.

Döviz piyasasının kurulmasının ardından 1989 yılında Türk Parasının Değerini Koruma amacıyla çıkarılan 32 sayılı karar ile döviz işlemlerinin Merkez Bankası, Bankalar ve Bakanlıkça uygun görülen diğer kuruluşlar tarafından yapılmasına izin verilmiştir. Döviz alım satım işlemlerinin işlem tarihinden geçerli kur üzerinden yapılacağı ilgili kanunda ayrıca belirtilmiştir. Bu kanun ile bankaların kıymetli madene ve dövize dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesine imkan tanınmıştır. Vadeli döviz alım satımına ilişkin düzenlemeleri yapmak ise Merkez Bankasına bırakılmıştır.

Serbestleşme politikaları ile sektöre yeni yerli ve yabancı bankaların girmesi kredi faiz oranlarının serbest bırakılması rekabeti artırmış ve artan rekabet bankacılık hizmetlerinde çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Banka fonlarının bir kısmı sermaye

piyasası işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonoları alımı ve döviz işlemlerine konu olmuştur. Bankalar müşterilerine tüketici kredisi, kredi kartı, döviz tevdiat hesabı, leasing, factoring, forfaiting, swap, forward, future, option, otomatik vezne makineleri, satış noktası terminalleri gibi bir takım yeni hizmet ve ürün sunmuş ve çeşitli elektronik ve teknolojik sistemler ile bankacılıkta verimlilik artmıştır (TBB, 2008:14-15).

Finansal serbestleşme ve dışa açılma döneminin genel olarak ilk on yılında serbestleşme adına gerekli kurumsallaşma ve yasal zeminin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak finansal serbestleşme ile Türkiye mali piyasaları uluslararası finansal hareketlerden kolay bir biçimde etkilenir hale geldiğinden uluslararası piyasaları yakından takip etme gereğini de doğal olarak üstlenmiş bulunmaktadır.

Özellikle 1989 yılında alınan kararlar ile döviz işlemlerinin serbest bırakılmasının ardından uluslararası piyasalardan kaynak sağlayan ve döviz işlemleri yürüten finansal kuruluşların varlıklarını ve kaynaklarını iyi bir biçimde yönetmesi gerekliliği çok daha zorunlu hale gelmiştir. Nitekim bankalar aktifleri içerisindeki döviz payını artırmış ve buradan elde ettikleri varlıkları yüksek faizli TL cinsinden finansal varlıklara transfer etmişlerdir. Bu durumda da bankaların döviz pozisyonu açıkları oluşmuştur (TBB, 2008:15).

Aynı zamanda yaşanan gelişmeler neticesinde banka sayısı artmış ve rekabet kaçınılmaz olmuştur. Bu kaçınılmaz rekabet ortamında bankalar faaliyetlerinde daha fazla risk üstlenmek zorunda kalmıştır ve 1980'li yılların sonunda yaşanan makroekonomik sorunlar ve 1990 yılındaki körfez krizi ile bankacılık sektöründe sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde en önde gelen makroekonomik sorunlardan olan yüksek faiz ve yüksek enflasyon bankacılık sektöründe meydana gelen sorunların temelini oluşturmuştur.

1990 yılına gelindiğinde TCMB tarafından ilk kez kamuoyuna para programını ilan etmiştir. Yayımlanan para programının temel amacının Merkez Bankası parasının bilanço büyüklüğünde ve toplam yükümlülüklerdeki payının artırılması olmuştur.

1980'li yılların sonunda ortaya çıkmaya başlayan ve 1994 yılına kadar süre gelen makroekonomik sorunlar çözüme kavuşturulamamış olması ve kamu kesimi açıklarındaki büyüme ile uyumsuz mali politikaların uygulandığı süreçte faiz oranlarının düşürülmesine yönelik uyumsuz ısrarcı politikalar finansal piyasalarda olumsuz gelişmelere neden olmuştur. Piyasaların beklentilerinin karşılanmaması neticesinde TL cinsinden finansal araçlara yönelik talep azalmıştır. Akabinde ise faiz

oranları tarihinin en yüksek seviyelerine ulaşarak TL'nin döviz karşısında değer kaybetmesiyle sonuçlanmış ve finansal sistemde daralmaların meydana gelmesi ile kriz patlak vermiştir. Bankacılık sektöründe 1994 yılı aktiflerin 68,6 milyar dolardan 51.6 milyar dolara, özkaynakların ise 6.6 milyar dolardan 4.3 milyar dolara gerilediği bir yıl olmuştur (TBB, 2008:15-16). Bu dönemde kamu açıklarının yanında ayrıca kamu kesimi net dış borç ödeyici konumuna geçmiştir.

1994 yılında yaşanan bu kriz tasarruf mevduatına %100 devlet güvencesi getirilerek aşılmış bankacılık ve Türk finansal piyasalarında bir nebze de olsa güven tekrardan sağlanmıştır. Fakat bu kriz süreci TYT Bank, Impexbank ve Marmarabank olmak üzere üç bankanın iflası ile sonuçlanmıştır (Erdem, 2013:281).

1995 yılından sonra ekonomik toparlanma sürecine giren Türk ekonomisinde bankacılık sektöründe 1990'ların son yıllarına kadar olumlu gelişmeler yaşanmış ve 1994 yılında toplam aktifler 52.5 milyar dolar iken 1999 yılında 133.5 milyar dolara ulaşmış, toplam krediler 20.5 milyar dolar 40.2 milyar dolara ulaşarak ekonomik canlanmanın somut göstergesi olmuştur. Ancak bu süreç 1997 Asya krizi ve 1998 Rusya Krizinden etkilenerek kesintiye uğramıştır. Ekonomik ilişkiler içerisinde yer alan Asya ülkeleri ve Rusya ile ihracatta yaşanan sıkıntılar Türk ekonomisinde de sorunlara sebep olmuş ve bankacılık sektöründe kredi riskini artırmış ve likidite sıkıntıları yaşanmasına sebep olmuştur.

1999 yılında Türk Bankacılık sektörü yeni düzenlemeler ve uluslararası mevzuata uyum doğrultusunda yeni bir Bankalar Kanunu yayımlamıştır. 18 Haziran 1999 yılında kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiş ve 25 Nisan 1985 tarihli ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Kanun ile bankacılık alanında düzenlemeler yapmak, düzenlemelerin uygulanmasını denetlemek ve neticelendirmek, bankaların faaliyete başlaması, izlenmesi ve denetlenmesi ve denetim sonuçlarının karara bağlanması ve tasarrufları güvence altına almak için tüzel kişiliğe sahip idari ve mali açıdan özerk bir kurum olan "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu" (BDDK) kurulmuştur.

1999 yılında yürürlüğe giren 4389 sayılı kanun ile 3182 sayılı kanunun 5. Maddesinin 1. Bendinin d fıkrasında yer alan ödenmiş sermayenin 1 milyon TL'den az olmaması şartı 20 milyon TL'ye çıkartılmıştır. Yapılan düzenlemeler ile bankaların uluslararası düzenlemelere uygun şekilde kurulması ve faaliyet yürütmesi amaçlanmış ve bu kapsamda kanunlar sıkılaştırılmıştır. Ayrıca 4389 sayılı kanunun 14. Maddesinde düzenlenen denetlemeye yönelik düzenlemede mali bünyenin

güçlendirilmesi için tedbirler daha da sıkılaştırılmıştır ve bu maddenin 1. Fıkrasının c bendinde mevduat sigorta primlerini yükseltmek veya kabul ettiği mevduatı yüzde yüz oranına kadar karşılığa tabi tutulması ibaresine yer verilmiştir.

Ancak 1999 yılında yaşanan ekonomik sorunlar ve siyasal anlamda yaşanan istikrarsızlıklar finansal piyasaların dengesini bozmuş ve mali yapısı zayıf olan İnterbank, Sümerbank, Yurtbank, Esbank, Yaşarbank ve Egebank'tan oluşan 6 bankanın TMSF'ye devredilmesine neden olmuştur (Erdem, 2013:285). Ayrıca yatırım bankası olarak faaliyet gösteren Birleşik Yatırım Bankasının da faaliyetine son verilmiştir.

Türkiye'nin 1999 yılında yapmış olduğu düzenlemeler, IMF ile yapmış olduğu Yakın İzleme Anlaşması'nın gereği olarak değerlendirilmekte ve bu düzenlemeler neticesinde 18. "Stand-by" anlaşmasının alt zemini oluşturulmuş ve 1999 yılının Aralık ayında IMF ile "Stand-by" anlaşması imzalanmıştır. 2000 yılının başında uygulamaya konulan anlaşma ile Türkiye'de enflasyonun kademeli olarak düşürülmesi, faizlerin makul seviyeye çekilmesi, kaynakların adil ve etkin dağılımı ile büyümenin artırılması ve sürdürülebilir kamu borç düzenini oluşturulması amaçlanmıştır. IMF tarafından ilk ödemenin yapılmasının ardından 2000 yılının ortalarında yapılan incelemeler neticesinde bu ekonomik program amaçlara ulaşmada olumlu değerlendirilmiş ve ikinci ödemede gerçekleştirilmiştir.

Ancak 2000 yılının ilk çeyreğinde faiz oranlarının hızla düşmesi varlıkları içerisinde yüksek menkul kıymet bulunduran bankaların önemli ölçüde faiz ve likidite riski yaşamasına neden olmuştur (Erdem, 2013:285). Bu yılda ticaret bankası olarak faaliyet gösteren Demirbank, Etibank ve Bank Kapital'den oluşan üç banka BDDK tarafından TMSF'ye devredilmiştir ve fondaki bankaların sayısı 11'e yükselmiştir. Ayrıca Kıbrıs Kredi Bankası ve Park Yatırım Bankasının faaliyetine son verilmiştir (TBB, 2008:19).

2000 yılının son aylarında yaşanan dalgalanmalar ülkeyi krize sürüklemiş ve 2001 yılında da bu kriz ortamı devam etmiştir. Dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı büyümeye devam etmesi kriz ortamının en büyük problemlerinden olmuştur. Döviz kurunda yaşanan sıkıntılarla birlikte finansal piyasalarda başlayan kriz daha sonra hızla reel piyasalara da yayılmıştır. Gayrisafi milli hâsıla reel düzeyde yaklaşık %10 azalmış, enflasyon % 70'lere dayanmış ve döviz ve faizler ciddi oranda artmıştır. Bankacılık sektörü özkaynaklarının %77'si kadar zarara uğramıştır (TBB, 2008:19).

1.2.6. Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002-2007)

90'ların sonundan 2000 yılına kadar geçen sürede bankacılık sektöründe aktif ve pasif yönetiminde etkinlik gösterememesinin nedenlerinden bir tanesi bankaların bu dönemde sürekli olarak kamu finansmanını sağlamaya yönelik faaliyet göstermesidir. Nitekim bu durum 80'lerin ortalarından itibaren kesintilere uğrasa da söz konusu döneme kadar süreklilik arz etmiştir. Kamu kesiminin yüksek borçlanma ihtiyacı bu araçlara ilaveten kamu kesiminden kaynak elde etmek için munzam karşılıklar politikasının uygulanmasına neden olmuştur. Dönemle itibari ile bu karşılık oranları farklılık gösterse de zorunlu karşılıkların (umumi dispoñibilite) DİBS şeklinde tutulması zorunlu hale getirilmiştir ve bu da banka bilançolarında pasif içerisinde yabancı paranın ağırlığını artırmıştır. Bunun neticesinde ise döviz kuru riskini artıran bir durum ortaya çıkmıştır (Çolak ve Altan, 2002:49-50)

Yaşanılan bu olumsuzlar kamu otoritelerini finansal alanda yaşanan sorunları kalıcı olarak çözüme kavuşturacak politikalar ve programlar geliştirme çabası içerisinde sokmuştur. Bu doğrultuda 2001 yılında TCMB tarafından güçlü ekonomiye geçiş programı kamuya açıklanmıştır. Açıklanan programda 90'lı yıllarda yaşanan krizlerin başlıca nedeni olarak sürdürülemez iç borç dinamiği ve kamu bankaları başta olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapı ve diğer yapısal sorunlar ifade edilmiştir. 1990 yılından 2000 yılına kadar geçen sürede kamu kesiminin toplam borç stoku 1990 yılına göre 2 (% 29'dan % 61'e) katından daha fazla artmış ve net iç borcun GSMH'ye oranı 7 (%6'dan %42'ye) kat artmıştır. Ayrıca finansal kuruluşlar 1990 yılında toplanan 100 TL'lik vergi gelirinden 32 TL'sini faiz ödemek için kullanırken 1999 yılında bu rakam 72 TL'ye ulaşmıştır. Bununla birlikte yürütölen uyumsuz mali politikalar ile mevcut durum yürütölemez hale gelmiştir. Bu duruma ek olarak mali sistem içerisinde yer alan kamu bankaları tarafından verilen kredi ve desteklerin zamanında tahsil edilememesi, ekonomik etkinlik ile uyuşmayan kamu müdahaleleri, bankaların yönetsel zayıflıkları ve bankalara asıl faaliyet alanlarının dışında görevler yüklenilmesi bankaların mali yapılarını bozmuştur. Kamu bankalarının bozulan mali sistemlerinde yaşanan kaynak açığı özel bankalar aracılığıyla kapatılmaya çalışılmıştır. Bu durumda da özel bankalar reel piyasalara kaynak sağlamaktan ziyade kamu kesimi açıklarını finanse etme yönünde faaliyet göstermiştir. Bankaların özel sektöre kullandırdığı krediler 1990 yılında % 36 iken 1999 yılında ise %24'e düşmüştür. Bununla birlikte kamu açıklarını finanse etmeye yönelik faaliyet gösteren bankaların aktifleri içerisinde DİBS oranı sırasıyla aynı yıllar için %10'dan % 23 e yükselmiştir. Bu gelişmeler

ışığından mali sistemin sağlam bir yapıya kavuşturulması, özkaynakların artırılması, yasal düzenlemelerin uluslararası standartlara uyumunun sağlanması ve şeffaflığın sağlanması amacıyla programlar geliştirilmiştir (TCMB, 2001:1-8).

2000 yılının ikinci yarısında faizlerin aniden düşmesi ve enflasyonun beklenen düzeyde düşmemesinin neden olduğu cari işlemler açığı ve siyasi istikrarsızlıklar Türkiye'ye yabancı kaynak girişinin azalmasına neden olmuştur. Bu durumda yabancı kaynaktan likidite temin eden birçok banka sıkıntı yaşamış ve TMSF'ye devredilmiştir. Yaşanan bu likidite sıkıntısı 2000 yılının son aylarında faizlerin yeniden yükselmesine neden olmuş ve devamında Kasım 2000 krizi meydana gelmiştir. Krizin derinleşmesini önlemek amacıyla yapılan enflasyonla mücadele ve ekonomik programlar ile birlikte IMF anlaşmaları doğrultusunda Türkiye'de yapısal düzenlemeler yürürlüğe girmiş ve IMF aracılığıyla döviz girişi sağlanmıştır. Ancak döviz girişinden beklenen etki kısa süreli olmuş faizler kısa bir süre için ciddi ölçüde düşmüş fakat daha sonra faiz oranları kriz öncesi döneme göre yine de yüksek seviyelerde kalmış ve bu da varlıkları içerisinde DİBS bulunduran ve gecelik borçlanma gereksinimi yüksek olan kamu bankalarının mali yapısını bozmuştur. Ardından Şubat 2001'de Türkiye'de gerek siyasi gerek finans piyasalarında yaşanan olumsuz gelişmeler Türk finansal sistemine olan güveni sarsmış ve bir gün içinde çok yüksek miktarda dövizin piyasadan çekilmesi talebi Merkez Bankasının likidite ve ödemeler sisteminin sıkışmasına ve bir yıl dolmadan faizlerin tekrar ciddi oranda artmasına ve ikinci bir krizin yaşanmasına neden olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak ise TCMB dalgalı kur sistemine geçmiştir (TBB, 2012:23-25).

Yaşanan tüm olumsuzluklar sadece finansal piyasaları etkilemekle kalmamış reel piyasaları da büyük ölçüde etkilemiştir ve mevcut durum içerisinde ekonominin işleyişi mümkün olmamaktadır. Bu durumun kalıcı olarak giderilmesi için 2001 yılı Nisan ayında Merkez Bankası Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yayınlamıştır. Programda kur rejiminin terkedilmesinden kaynaklı olarak ortaya çıkan güven bunalımının ve istikrarsızlıkların hızlı bir biçimde ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Eski düzenin tamamen terkedilmesi ve kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına ilişkin olarak altyapı oluşturulması da programın başlıca amacı içerisinde yer almaktadır. Ayrıca enflasyon ile mücadele ve gerek kamu gerekse TMSF bünyesindeki bankaların hızlı ve geniş kapsamlı bir şekilde yapılandırılarak reel sektör ile ilişkisinin geliştirilmesi de programın amaçları arasında yer almıştır. Hedeflenen amaçlar ile sürdürülebilir ekonomik gelişme ortamının oluşturularak verimliliğin

artırılması ve küresel ortamda Türk finansal kuruluşlarının rekabet gücünün artırılması yoluyla ekonomik büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırmak nihai amaç olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda mali sektörün yeniden yapılandırılması, şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, rekabetin artırılması, etkinliğin artırılması ve sosyal dayanışmanın artırılması olmak üzere dört temel alanda 15 yasal düzenleme yapılmıştır (TCMB, 2001:13).

Güçlü ekonomiye geçiş programının hemen akabinde 15 Mayıs 2001 tarihinde BDDK tarafından Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı açıklanmıştır. 14 Mayıs 2001 tarihi itibari ile Türkiye’de faaliyet gösteren 74 bankanın olduğu ve bu bankaların 56 adedinin mevduat 18 adedinin ise kalkınma yatırım bankacılığı alanında faaliyet gösterildiği belirtilmiştir. Bu bankaların 4 ‘ü kamu, 26 özel 18’i yabancı sermayeli ve 8 adedi ise TMSF bünyesinde. Yeniden yapılandırma programının amacı, bankaları mali sistem içerisinde istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdiği yükün azaltılması için TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede gidermek ve özel bankaların sağlıklı bir mali yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olarak ifade edilmiştir.

Bu süreçte TMSF bünyesinde bulunan Egebank, Yaşarbank, Ulusal Bank, Bank Kapital ve Yurtbank’dan oluşan 5 banka Sümerbank ile İnterbank ve Esbank ise Etibank bünyesinde birleştirilmiştir. İktisat Bankası, EGS Bank, Kentbank, Etibank ve Toprakbank 2002 Nisan ayında Bayındırbank ile birleştirilmiştir. Akabinde 2002 Haziran ayında Pamukbank TMSF’ye devredilmiştir. Bank Ekspres, Demirbank, Sümerbank, Sitebank ve Tarişbank ise 2002 yılında satılan bankalar arasında yer almaktadır. Türkbank ve Kıbrıs Kredi Bankası’nın da tasfiye sürecinde olması ile fonda sadece Bayındırbank ve Pamukbank olmak üzere 2 banka kalmıştır (TMSF, 2002:34). Ayrıca Mayıs 2001 itibariyle de Emlak Bankası, Ziraat Bankasına devredilmiştir.

Ekonomik programlar ve bankacılığa yönelik yapılandırma programları ile mali yapının iyileştirilmesine ilişkin birçok girişimin olduğu bu yıllarda bankacılık sektörünü olumsuz bir şekilde etkileyen Irak savaşının meydana gelmesi ile Türk bankacılık sektöründe belirsizliklere neden olmuş ve belirsizliğin neden olduğu risk piyasaları olumsuz etkilemiştir. Ancak bu süreç fazla uzun sürmemiş ekonomik hareketlilik piyasalara yeniden canlılık sunmuştur.

Türk bankacılık sektöründe 2002 yılı sonu itibariyle 54 olan banka sayısı 2003 sonu itibariyle 50'ye düşmüştür. Bu bankaların 36'sı mevduat bankası 14'ü ise kalkınma yatırım bankası olarak faaliyet göstermektedir. Mevduat bankaları arasında 3 adet kamu bankası, 18 adet özel banka, 2 adet TMSF bünyesinde bulunan banka ve 13 adet yabancı banka bulunmaktadır. 2002 yılı Aralık ayında 212.681 milyar TL aktif büyüklüğüne sahip olan Türk Bankacılık Sektörü 2003 Kasım itibariyle aktiflerini 240.140 milyar TL'ye çıkarmıştır. Bu yükselişin büyük bir kısmı 2003 Eylül ayından sonra gerçekleşmiştir. Nitekim 2003 Kasım ayında 240.140 milyar TL tutarındaki aktif yalnızca iki ay öncesine kadar 225.097 milyar TL'dir. 2003 yılında İmar bankası tasfiye sürecine girmiş ve Fibabank Finansbank'a devredilmiş ve ING N.V. ve Credit Suisse First Boston bankaları da tasfiye edilmiştir (BDDK, 2004:32-35).

Yaşanan krizlerin ardından 2003 sonları itibariyle reel olarak iyileşme gösteren bankacılık sektörü bu iyileşmelerini 2004 yılı ve sonrasında da sürdürmüştür. Nitekim 2004 Haziran ayı itibariyle bankacılık sektörü toplam aktif büyüklüğü 274.839 Milyar TL'ye ulaşmıştır. 2004 yılı aynı zamanda daha önce mevduata getirilen %100 güvencenin de kaldırıldığı bir yıl olmuştur. Bu yıl içerisinde Pamukbank kamu sermayeli Halk Bank A.Ş.'ye devredilmiştir.

Yakalanan istikrar faizlerin reel olarak düşmesi ve ekonomik göstergelerin iyileşme göstermesi ile sonuçlanmış ve bu da bankacılık alanında güvenin sağlandığının göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Ancak yürürlükte bulunan 4389 sayılı bankacılık kanununa ilişkin uygulama yaşanan sıkıntılar göz önüne alınarak kanunda değişiklik çalışmaları başlatılmıştır. Sektörün daha güvenilir bir hale gelmesi, uluslararası normlara uyumunun daha etkin olması, denetim, gözetim ve kredi sisteminin etkin bir şekilde yürütülmesi adına uygulamada yaşanan sıkıntıları gidermek için 2005 yılında Bankacılık Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Yürürlükte bulunana 4389 sayılı Bankacılık Kanunu 1 Kasım 2005 tarihli 25983 sayılı Resmi Gazete ile yürürlükten kaldırılarak yerine 5411 sayılı Bankacılık Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Bankacılık sektörünün genel olarak 2003 ve sonrası iyileşmeleri istikrarlı bir biçimde devam etmiştir. BDDK finansal raporlarından derlenen bazı göstergeler aşağıdaki Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Türk Bankacılık Sektörü 2004-2008 Yılları Arası Seçilmiş Göstergeleri

	2004	2005	2006	2007	2008
Aktifler (Milyon TL)	313,8	406,9	499,5	581,6	732,8
Banka Sayısı	53	51	50	50	50
Şube Sayısı	6219	6537	7269	8117	9304

Kaynak: BDDK,2008

Tablo 2’de yer alan bilgilere bakıldığında bankacılık sektörü aktif tutarı her yıl sürekli olarak bir artış gerçekleştirmiş ve 2004 yılından 2008 yılına kadar 313,8 milyon TL olan aktif büyüklüğünü iki katından daha fazla artırarak 732,8 milyon TL’ye ulaşmıştır. Bankacılık sektöründe yapılan reformlar banka sayılarına yansımış ve sektörde daha sağlam aktif yapısına sahip bankalar piyasada yerini korumuştur. 2000 yılı sonu itibariyle 79 bankaya sahip olan Türk Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma programı sürecinde sorunlu bankalar tespit edilmiş ve bu bankaların sorunları BDDK’nın gözetimi altında TMSF aracılığıyla devir tasfiye vs. gerekli işlemler yapılarak çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Nitekim 2008 sonu itibariyle sektörde rekabet gücüne sahip aktif yapısı sağlam bankalar yerini korumuştur. Aynı zamanda bu bankalar hizmet alanını genişletmek adına yaygın bir şube ağı oluşturmuştur. 2008 Aralık ayı itibariyle bankacılık sektöründe şube sayısı yaklaşık %50 artarak 2004 yılında 6219 olan şube sayısı 9304’e çıkmıştır.

Türk bankacılık sektörü Cumhuriyet’in ilanından sonra birçok evre geçirmiştir. Ancak özellikle 1980 ve sonrası dönemde yaşanan süreç bankacılık sektörü adına bir milat kabul edilecek düzeyde gelişmelerin yaşandığı bir süreçtir. Küreselleşme doğrultusunda atılan adımlar uygun politikalarla desteklenmesi gerekliliğini getirmiştir. Ancak küreselleşme sürecinin başlarında bu anlamda uyumlu politikaların uygulamalarının gerçekleştirilememesi Türkiye’de sadece bankacılık alanını değil; ekonominin genelini olumsuz birçok gelişmelere sürüklemiştir. 2000’li yılların başlarına kadar birçok krizle yüzleşen Türk ekonomisi 2001 itibariyle gerekli önlemleri alma konusunda kararlılığını ortaya koymuştur. Nitekim 2002 yılı itibariyle de atılan adımlar reel olarak gözlemlenebilmiştir. Sıkı bir yapılandırma sürecine giren Türk Bankacılık sektörü 2002’de itibaren her geçen gün iyimser bir görünüm kazanmıştır. Yeniden yapılandırma dönemi Türk bankacılık sektörünün güçlü temellere oturtulduğu bir dönem olarak ifade edilebilmektedir.

1.3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN MEVCUT DURUMU

Türkiye ekonomisi 2002 yılından itibaren yaşanan krizleri ve ekonomik olumsuzları büyük ölçüde geride bırakarak mali yapısını güçlendirmek adına büyük adımlar atmaktadır. 2008 yılına kadar geçen bu sürede bankacılık alanında gelişme kaydederek düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Nitekim gösterilen çaba karşısında ekonomik göstergelerde 2002 yılı itibariyle olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Bankacılık sektörü açısından bu gelişmeler sektörün daha sağlam bir yapı kazanmasına ve riskliliği azaltma yönünde olumlu sonuçlar getirmiştir. Özellikle 2003 yılı sonrası aktif büyüklüğünden istikrarlı bir artış gözlemlenmiştir. Bankacılık sektöründe banka sayıları 2000 yılı öncesine göre azalış göstermiştir. Bu durum sektörde daha sağlıklı bankaların faaliyet gösterdiğini işaret etmektedir. Mali yapısı güçlü olan krizleri aşabilen bankalar ayakta kalmayı başarmıştır.

2008 yılı sonları itibariyle ekonomide bir takım daralmalar meydana gelmiştir. Enflasyon ve faiz oranlarında dalgalanmalar gerçekleşmiş ve GSYİH daralmıştır. Ekonomik performansta yaşanan bu olumsuzluğun en büyük kaynağı ABD’de yaşanan istikrarsızlıklar ve kriz ortamı olarak değerlendirilmektedir. Nitekim ABD’de yaşanan para ve sermaye piyasasına yönelik olumsuz gelişmeler ABD ile ticari ilişki yürüten çoğu ülkeye de sirayet etmiştir. Kısa bir süre içerisinde de kriz küresel bir boyut kazanmıştır. Bu durum bankalar açısından döviz cinsinden kaynak sağlamayı zorlaştırmış ve maliyetleri de artırmıştır.

Yaşanan krizin etkisiyle 2008 yılının son aylarında bankalar, yabancı para cinsinden kredi stokunun kalitesini korumaya ve likit varlıklarını artırmaya yönelik bir eğilim içerisinde olmuşlardır. 2008 yılı sonlarından yaşanan hisse senedi fiyatlarındaki gerileme ve TL’nin değer kaybetmesinin etkisiyle finansal kurumların piyasa değeri 45 milyar dolara düşmüştür (TBB, 2008:7).

Türk Bankacılık sektöründe yaşanan krize rağmen sektörde olumlu göstergelerde meydana gelmiştir. Nitekim mevduat bankaları 2008 yılı sonunda bir önceki yıla göre aktif toplamında %25,8’lik artış kaydetmiştir. 2008 yıl sonu itibariyle bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün 705.9 milyon TL olduğunu görmekteyiz. Bankacılık sektöründe aktif büyüklüğü bazında 104.4 milyon TL’lik aktif ile sektörün toplam aktifleri içerisinde %14.8’lik paya sahip olan T.C. Ziraat Bankası A.Ş. en yüksek aktif tutarına sahip olan bankadır. 2008 yıl sonu itibariyle sektörde aktif büyüklüğü bazında Ziraat Bankası’nın ardından sırasıyla, Türkiye İş Bankası, Garanti Bankası ve Akbank gelmekte ve bu dört bankanın aktif tutarlarının toplamı bankacılık

sektörü toplam aktifinin %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Öte yandan toplam kredilerdeki en yüksek pay 49.9 milyon TL ile Garanti Bankasına, toplam mevduatta ise en yüksek pay 83.9 milyon TL ile Ziraat Bankası'na aittir. En yüksek özkaynak tutarı ise 11.2 milyon TL ile Akbank'a aittir.

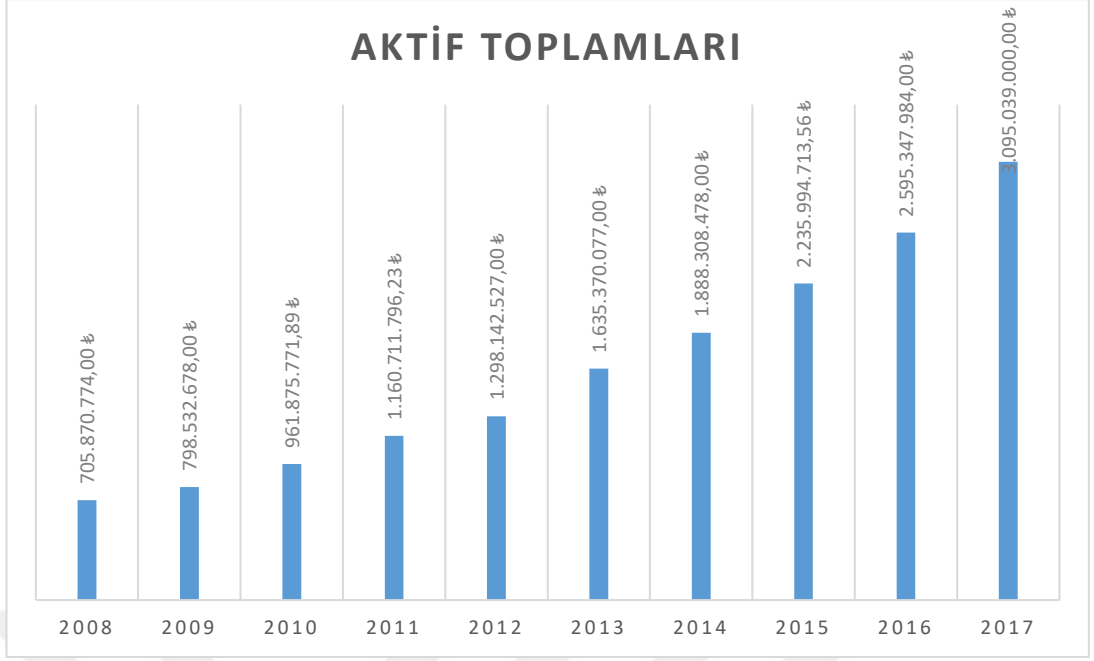
Tablo 3. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Seçilmiş Göstergeleri

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aktif (Milyon TL)	705,9	798,6	961,9	1.161	1.298	1.635	1.888	2.236	2.595	3.095
Mevduat (Milyon TL)	453,5	507,3	614,7	698,9	770,1	943,3	1.058	1.251	1.463	1.713
Krediler (Milyon TL)	366,9	381,1	508,9	664,3	768,9	1.016	1.210	1.459	1.717	2.071
Banka Sayısı	45	45	45	44	45	45	47	47	47	46
Şube	8790	9027	9465	9834	10234	11021	11223	11193	10781	10550
Personel	171.598	172.402	178.503	181.418	186.098	197.465	200.886	201.204	196.699	193.504

Kaynak: www.tbb.org.tr

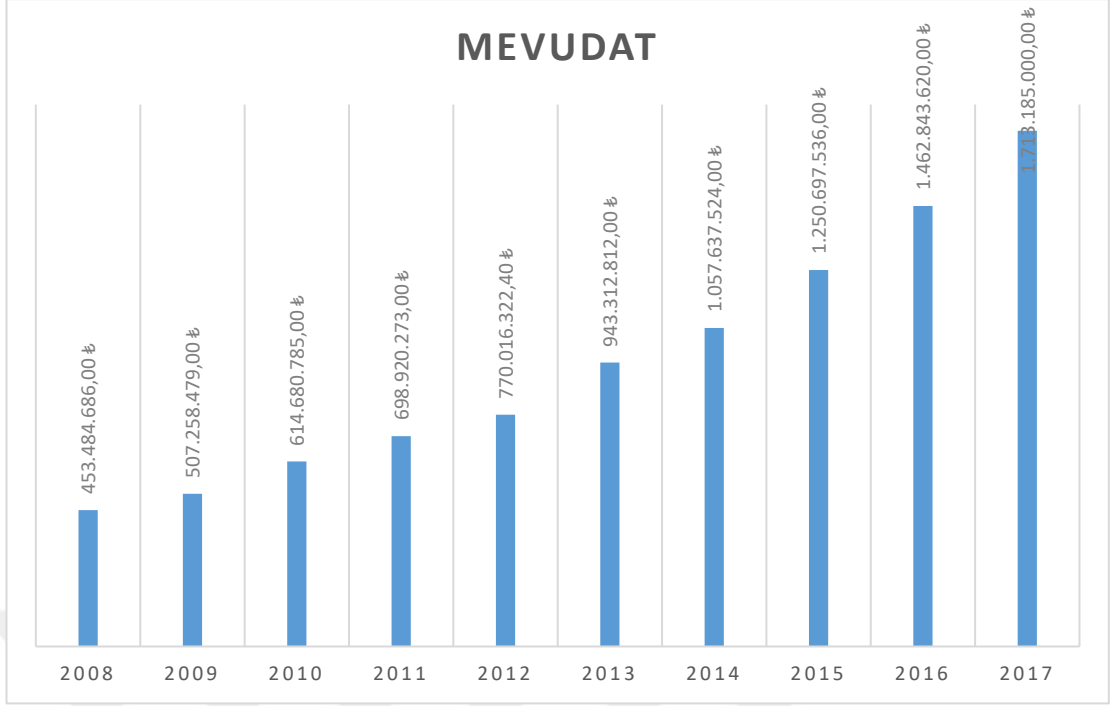
Sektörün diğer verileri incelendiğinde ise, 10 yıllık süreç içerisinde banka sayısında ciddi bir dalgalanma olmadığı görülmekte iken şube sayısında 2008 yılından 2014 yılına kadar %25 civarlarında artış yaşanmıştır 2014 yılından sonra ise bankaların şube sayılarında azalma meydana geldiği görülmektedir. Buna karşılık sektörün istihdam düzeyinde de değişiklikler meydana gelmiş ve personel sayıları 2008 yılından 2015 yılına kadar artmıştır ancak 2016 ve 2017 yılında şube sayılarında meydana gelen azalma personel sayılarına da yansımıştır.

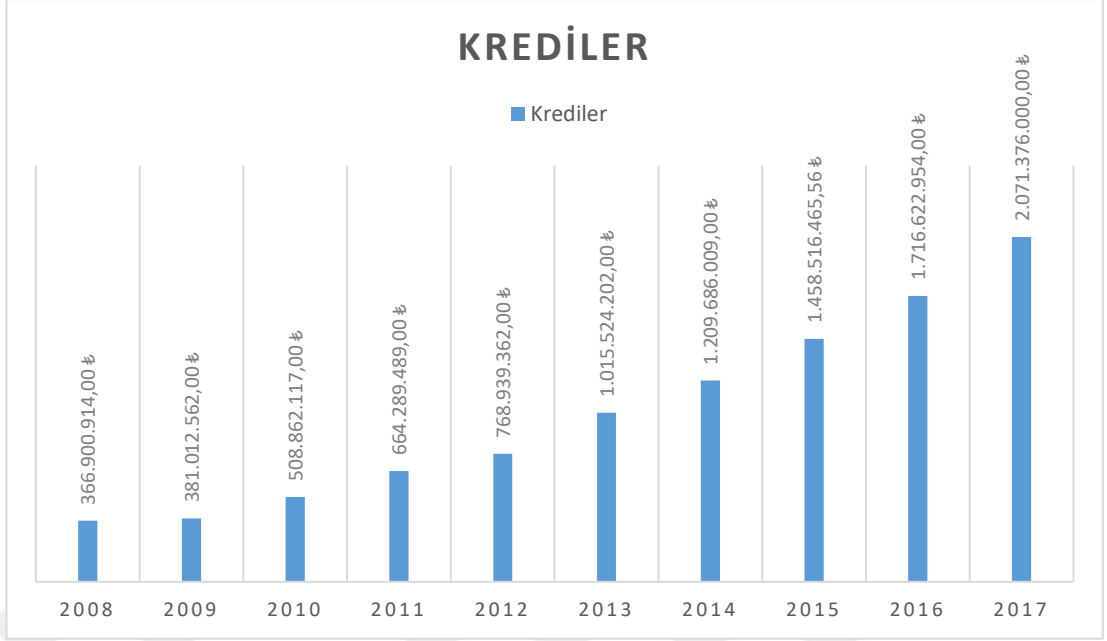
Grafik 1. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Aktif Toplamları

Aktifler açısından Türk bankacılık sektörünün son on yıl içerisinde aktif tutarlarında meydana gelen değişimler incelendiğinde istikrarlı bir artış trendi içerisinde olduğu görülmektedir. 2017 itibarıyla bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 3 milyar TL'yi aşmış durumdadır. 2008 sonrasında her yıl aktif büyüklüğü bir önceki yıla göre %10'un üzerinde artış göstermiştir. Artış oranları içerisinde bir önceki yıla göre en yüksek artış oranı 2013 yılında yaşanmıştır. 2013 yılında bir önceki yıla göre aktif büyüklüğü %20,6 oranında artış göstermiştir.

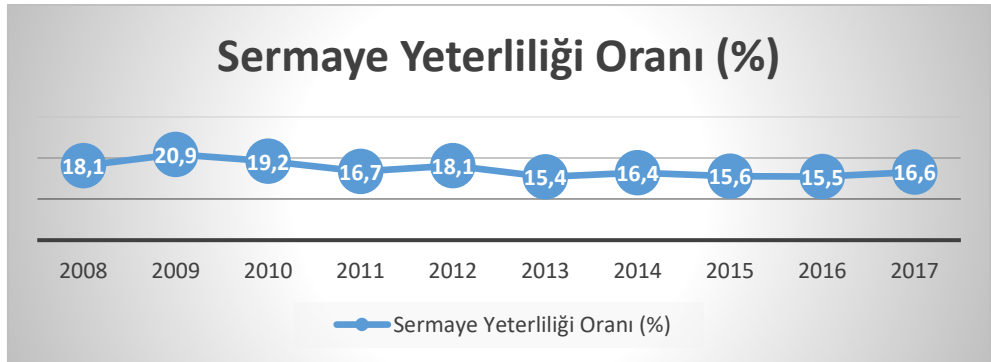
Grafik 2. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Mevduat Toplamları

Mevduat açısından bakıldığında da bankacılık sektörünün istikrarlı bir büyüme kaydettiği görülmektedir. 2008 yılından 2017 yılına kadar geçen sürede bankaların mevduat tutarları yaklaşık olarak 4 katı bir artış göstererek 1.713 milyar TL seviyelerine ulaşmıştır. Mevduat tutarlarında bir önceki yıla göre en yüksek artışın gerçekleştiği yıl %18,37'lik oranla 2013 yılıdır. Ayrıca 2012 yılı haricinde bir önceki yıla göre mevduat artışı diğer tüm yıllarda %10'un üzerinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında bu oran %9,23 olarak gerçekleşmiştir. 2017 Aralık ayı sonu itibariyle ulaşılan bu mevduat tutarınının 927.5 milyonluk kısmı Türk Lirası 785.6 milyonluk kısmı ise yabancı para cinsindedir.

Grafik 3. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Kredi Topamları

Sektör kullandığı kredi tutarları ile ekonomide dinamizmi sağlama noktasında önemli katkılara sahiptir. Her geçen gün kullandırmış olduğu kredi tutarlarını artıran bankacılık sektörü on yıl öncesine göre kredi tutarlarını yaklaşık olarak 6 katı kadar artırarak 2017 yıl sonu itibarıyla 2 milyar TL’yi aşkın bir kredi hacmine sahiptir.

Grafik 4. Türk Bankacılık Sektörü 2008-2017 Yılları Arası Sermaye Yeterliliği Rasyoları

Bankacılıkta son 10 yıl içerisinde aktif, kredi ve mevduat tutarlarında sürekli bir artış yaşanmış ve bu artış belli bir ivme kazanmıştır. Ancak sermaye yeterliliği rasyosuna bakıldığında inişler ve çıkışların olduğu görülmektedir. Bu durum iki temel nedene bağlanmaktadır. Birincisi özkaynakların riske esas tutarlara karşı değer

kaybetmesidir. İkincisi ise riske esas tutarların özkaynaklara göre daha fazla artmasıdır. Ancak yine de Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterliliği rasyosu uluslararası standartların önerdiği oranın üzerinde gerçekleşmiştir. Nitekim son yıl içerisindeki son üç yılda da önceki yedi yıllık döneme bakarak bu oranda düşüş yaşanmadığını söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK VE TÜRLERİ

2.1. RİSK KAVRAMI VE BANKALARIN MARUZ KALDIĞI RİSK TÜRLERİ

Risk, birçok sektörde söz konusu olmaktadır. Bu nedenle günümüze değin farklı biçimlerde tanımlanmaya çalışılmıştır. Kişinin veya kurumun içinde bulunduğu durum ve gelişmelere bağlı olarak birçok tanıma sahiptir. Risk unsurunun en fazla söz konusu olduğu alanlardan biri finans sektörüdür. Finansal sektör içerisinde de en büyük paya sahip olan bankacılık sektörü faaliyette bulunduğu süreç içerisinde birçok riske maruz kalmaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra yaşanan gelişmeler ve artan rekabet neticesinde maruz kalınan riskler günden güne çeşitlenmektedir.

Risk en genel anlamda bir durum karşısında beklenilmedik olayların meydana gelme ihtimalini ve bu olaylar neticesinde bir kişi veya kurumun sahip olduğu değerlerin/varlıkların değer kaybetmesi olarak tanımlanmaktadır. Finansal anlamda ise risk finansal davranış gösteren bir bireyin veya kuruluşun gerçekleştirmiş olduğu davranışlarına veya tercihlerine etki edecek beklenmeyen durumların gerçekleşmesi ve bunun sonucunda finansal kayıplara uğrama ihtimalidir. Bankacılığa entegre edildiğinde, yatırımların veya tasarrufların zarara uğrama ihtimalidir.

Bessis (2015), finansal sektörde riski, belirsizlikler nedeniyle getirilerde ve servette ortaya çıkan ters/olumsuz sonuçlar olarak tanımlamış; düzenlemelerin söz konusu sonuçlarla ortaya çıkan sıkıntılı koşullar altında finansal kurumların esnekliğini güçlendirmek amacıyla ortaya çıktığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Sirbulescu (2016), bankacılık ve finansal riski, işlemlerde bazı kayıplara ya da tehlikeye maruz kalma ihtimali olarak tanımlanmış; bankacılık riskini basit bir biçimde, kayıpların bugünkü değeri olarak ifade etmiştir. Kupper (2000) ise riski, bir kurumun piyasa değerindeki dalgalanma şeklinde genel bir bakış açısıyla tanımlamıştır.

Riskin oluşmasında etken faktörler arasında belirsizlikler, hata, hile ve yolsuzluklar vardır bu unsurlar arttıkça riskler de artmaktadır. Bankacılık alanında belirsizliklerin artması teknolojik, sosyal ve siyasal alandaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır (Koç, 2013:276).

Finansal alanda yaşanan küreselleşme süreci ve teknolojik yenilikler diğer tüm alanlarda olduğu gibi bankacılık alanında da mevcut dinamikleri değiştirmiştir. Zira bankacılık sektörü ekonomik dalgalanmalara karşı en duyarlı kurumların başında gelmektedir. Zaman içerisinde yaşanan gelişmeler ve değişimler olumlu etkiler yaratmasının yanı sıra mevcut risklerin boyutlarının değişmesine ve risklerin çeşitlenmesine de neden olmuştur.

Bankaların maruz kaldığı riskler genel olarak piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olarak üç temel başlık şeklinde ifade edilmekte ve bu riskler ile birlikte çeşitli sınıflandırmalarda bulunmaktadır.

Koç (2013)'un, Goyal (2010)'a atıfta bulunduğu çalışmasında bankaların en sık maruz kaldığı riskleri, piyasa riski, kredi riski, likidite riski, operasyonel riskler ve döviz kuru riski olarak sıralamıştır.

Öte yandan Bolgün ve Akçay (2016) ise bankacılık risklerini piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olarak üç ana başlığa ayırarak piyasa riskini kendi içerisinde faiz oranı riski, döviz kuru riski, likidite riski, hisse senedi riski ve piyasa fiyat ve oranlarına ilişkin diğer riskler şeklinde beş alt başlığa ayırarak tasnif etmiş ve açıklamıştır.

Erdem (2013) ise bankaların en sık karşılaştığı riskleri, piyasa riski, hükümler riski, ülke riski, operasyonel risk, likidite riski, kredi riski, faiz riski ve döviz riski olarak tasnif etmiştir.

Bankaların maruz kaldığı riskler içerisinde özellikle bankacılık düzenlemelerinin değinmiş olduğu riskler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

- Piyasa riski
- Faiz riski
- Döviz kuru riski
- Likidite riski
- Kredi riski
- Operasyonel risk

2.1.1. Piyasa Riski

Piyasa riski bankaların en fazla maruz kaldıkları risklerden bir tanesidir. Bankaların ellerinde bulundurdukları finansal araçların ve pozisyonların kendi faaliyetleri dışında piyasa koşullarından kaynaklanan dalgalanmalar sebebiyle içinde

bulunduğu dönemdeki piyasa değerinin düşmesi nedeniyle varlıklarında meydana gelebilecek olan değer kaybı olasılığını ifade etmektedir.

Bankaların ellerinde bulundurduğu finansal varlıkların ve bunlara ilişkin pozisyonların cari piyasa değerini etkileyecek unsurlar; faiz oranları, hisse senedi fiyatları, döviz kurları ve emtia fiyatlarıdır (Altıntaş, 2006:242).

BDDK tarafından yapılan düzenlemelerde “*faiz oranı ve hisse senedine ilişkin pozisyon riskine maruz spesifik riskten ari olağan piyasa hareketlerinden kaynaklı riske uğrama olasılığı*”, genel piyasa riski olarak ifade edilmektedir.

Piyasa riski bağımlı ve bağımsız risk grubu olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Finansal araçların fiyat ve hareketlerinden etkilenen riskler bağımlı risk, bunların dışında kalanlar ise bağımsız risk grubunda yer almaktadır. Bağımlı riskler doğrusal modeller ile ölçülebilir. Bağımsız gruplar ise doğrusal olmayan risk gruplarının ölçülmesini ifade eder (Bolgün ve Akçay, 2016:288-289).

BDDK düzenlemelerinde piyasa riskine esas tutarın hesaplanmasında, iki yöntem uygulanmaktadır. İçsel risk ölçüm modeli ve standart yöntem olmak üzere iki temel yöntemdir. BDDK tarafından kullanımına izin verilen bir risk ölçüm yöntemini geliştiren bankalar bu yöntem ile piyasa riskine esas tutarı hesaplayabilmektedir. Burada BDDK'nın bankaları içsel model geliştirmesine yönelik bir teşviki söz konusudur. Fakat uygun bir risk ölçüm modeli uygulamayan, yeterlilik ve güvenilirlik hususunda BDDK tarafından yetersiz bulunan bankalar standart metot ile piyasa riskine esas tutarı hesaplamaktadırlar. Standart metotta piyasa riskine esas tutar, “faiz oranı riski, kur riski, hisse senedi pozisyon riski ve emtia riski sermaye yükümlülükleri toplamının 12,5 ile çarpılması” ile hesaplanır.

Standart metot ile piyasa riskinin ölçülmesine yönelik içsel yöntemler aşağıda yer almaktadır (Bolgün ve Akçay, 2016:293):

- Varyans Kovaryans RMD
- Tarihsel Simülasyon RMD modeli
- Monte Carlo Simülasyonu ile RMD modeli

Türkiye’de bankaların piyasa riskine esas tutarının hesaplanmasında standart model yoğun bir biçimde tercih edilmektedir. Bunun nedeni ise volatiliteye bağlı olarak kullanılan içsel modele kıyasla standart modelin 2-3 kat daha düşük tutarda sermaye gereksinimi hesaplanmasından kaynaklıdır (Bolgün ve Akçay, 2016:294).

2.1.2. Faiz Oranı Riski

Yukarıda ifade edildiği üzere faiz oranı riski, piyasa riskini oluşturan bir alt risk grubu içerisinde yer almaktadır. Faiz oranı riski bankalar için temel riskler arasında yer almaktadır. Zira bankaların temel girdileri ve çıktıları arasında faiz bulunmaktadır. Bankalar kaynak elde ederken ve kaynak kullandırırken faiz üzerinden gelir elde etmekte ve elde etmiş olduğu kaynağın bedelini faiz olarak ödemektedir.

Faiz oranı riski, faiz oranlarındaki beklenmeyen dalgalanmalardan kaynaklı olarak bankanın bulunduğu finansal pozisyona bağlı olarak mali yapısında olumsuz gelişmelerin ortaya çıkma ihtimalidir. Yine mevcut pozisyona bağlı olarak faiz oranlarında meydana gelen gelişmeleri karlılık ortaya çıkarması da söz konusudur.

Faiz oranı riski vade uyumsuzluğundan da kaynaklanmaktadır. Burada iki durumun söz konusudur. Örneğin, bir banka kaynaklarını kısa vadeli olarak elde ettiğini ve maliyetinin ise % 10 olduğunu varsayalım, buna karşılık varlıklarının ise yatırım süresinin 2 yıl faiz oranının ise %11 olduğunu varsayalım. Bu durumda bankanın bir sonraki yıl varlıklarından beklediği kar oranı % 1 olmaktadır. Ancak faiz oranlarında bir artış meydana gelmesi bu beklentinin gerçekleşmemesine ve bankanın zarara uğramasına neden olabilir. Duruma risk açısından odaklanıldığı için genel olarak bu şekilde ifade edilmekle birlikte; tam tersi bir durumda bu olayda faizlerin düşmesi söz konusu olduğunda bankanın karının artırması da söz konusu olabilir.

Faiz oranlarındaki değişimler doğal olarak bankanın varlıklarında, yükümlülüklerinde ve nakit akımlarında değişikliklere neden olmaktadır. Bu değişim olumsuz yönde gerçekleşmesi hem bilanço kalemlerinde hem de nakit akımlarında zarara neden olmaktadır. Faiz oranlarında artış bankanın yüksek maliyetle kaynak elde etmesine neden olurken, düşüş ise bankanın elinde bulundurduğu mevduatın mudiler tarafından geri çekilmesine de neden olabilir.

Faiz riskinin dört faktörden kaynaklı olarak ortaya çıkabilir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (TBB, 1997):

- Yeniden fiyatlandırma riski,
- Gelir eğrisi riski,
- Temel risk,
- Opsiyon riski

Yeniden Fiyatlandırma Riski: Yeniden fiyatlandırma riski vade yapısı ve bankanın bilanço dışı pozisyonunun, aktif ve pasiflerinin yeniden fiyatlandırılması sonucu ortaya çıkan risk türüdür. Burada temel faktör kaynak ve varlık vadesindeki uyumsuzluktur. Uzun dönemde sabit oranla kullanılan bir kredinin finansmanının kısa dönemli fon ile yapıldığı bir ortamda, faiz oranında meydana gelebilecek bir artış bankanın bir sonraki dönem gelirini azaltmakla birlikte finansman maliyetini de artıracaktır.

Gelir Eğrisi Riski: Gelir Eğrisi riski, gelir eğrisinde bankanın gelirlerinde ve ekonomik değerlerinde ters etkiler meydana getirebilecek beklenmeyen değişimlerin gelişmesi olasılığını ifade eder. Gelir eğrisinin şeklinin ve eğiminin değişmesine ise fiyatlamadaki uyumsuzluklar neden olmaktadır.

Temel Risk: Temel riskin kaynağı, aynı fiyatlandırma biçimiyle farklı araçlara uygulanan oranlar üzerinden kazanılan ya da geri ödemeler arasındaki ters yönlü korelasyondur. Faiz oranlarının değişimi mevcut farklılıklardan kaynaklı olarak benzer vadeleri olan aktifler, pasifler ve bilanço dışı pozisyonlardaki nakit akışlarının ve kazançların istenmeyen yönde değişimlerine neden olur. Kısaca ifade edilecek olursa, farklı finansal araçlara uygulanan fiyatlama yöntemlerinin uyumsuzluğundan kaynaklanabilecek kayıp olasılığı ifade edilmektedir.

Opsiyon Riski: Opsiyon sözleşmelerinde sabit faiz yerine değişken faiz uygulaması nedeniyle ortaya çıkan faiz riskini ifade eder. Bu riski ortadan kaldırma için kullanılan enstrüman faiz opsiyonudur. Bankaların rekabeti ortadan kaldırmak için sık olarak başvurduğu bir finansal araçtır. İleriye yönelik faiz riskinin ortadan kaldırılması ve kar potansiyelini korumak içinde faiz opsiyonları tercih edilebilmekte ve riskten korunmakla birlikte spekülasyon aracı olarak da değerlendirilmektedir.

Günümüzde birçok ülke ekonomik dalgalanmaların özellikle kurdan kaynaklanan dalgalanmaların önüne geçmek için faiz oranlarına müdahale etmektedir. Nitekim bu durum ülkemizde örneklerinin görüldüğü bir durumdur. Yaşanan küresel entegrasyon neticesinde faiz oranlarına müdahale sadece ülkenin kendi sınırları içerisinde değil ekonomik ilişki içinde bulunduğu diğer ülkeleri de etkilediğinden faiz oranı riskinin ölçülmesi hususu önem kazanan bir olgudur.

Faiz oranı riskinin ölçülmesinden üç temel yöntem bulunmaktadır (Saunders, 1999: Aloğlu, 2005:35).

- Yeniden Fiyatlandırma (GAP) Modeli
- Vade Merdiveni Modeli
- Süre (Durasyon) Modeli

- a) Yeniden fiyatlandırma modeli, bilançoda faize duyarlı aktiflerden elde edilen faiz gelirleri ile yükümlülüklerden kaynaklanan ödenen faiz giderleri arasındaki fark bulunarak, yeniden fiyatlandırmanın (GAP'ın) defter değerinin analiz edilmesini ifade eder. Burada öncelikle bilanço kalemlerinin faize duyarlılığı analiz edilir. Duyarlılığa göre faiz oranından etkilenen bilanço kalemlerinin güncel faiz oranına göre yeniden fiyatlandırılması gerçekleştirilir.
- b) Vade merdiveni modeli, faiz oranında meydana gelen artış bilançoda aktif ve pasiflerin piyasa fiyatlarında azalış, faizin sabit tutulduğu aktif ve pasiflerin vadesinin uzatılması halinde faiz oranında artış daha büyük azalışa neden olacaktır. Uzun vadeli menkul kıymetler ise faiz oranlarının artması ile birlikte piyasa değerlerinde azalan oranda bir artış meydana gelecektir.
- c) Süre (Durasyon) Modeli ise, varlığın ya da kaynağın faize karşı duyarlılığının vadeye göre tam hesaplanmasını ifade eder. Durasyon, yatırımın bugün sağlayacağı net nakit akımlarını ifade eder. Durasyon modelinde faizin sabit olduğu varlık ya da yükümlülüklerde vadenin artması durasyonun azalan oranda artmasına neden olurken, gelirin artması ise durasyonun azalmasını ifade eder. Aynı zamanda faize duyarlılığın artması durasyonun da artmasını ifade eder. Kupon ödemeli menkul kıymetlerde ise durasyonun azalması kupon oranının arttığını gösterir.

2.1.3. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski özellikle uluslararasılaşma sürecinden sonra uluslararası işlemlere başlanması ile birlikte ortaya çıkan bir risk türüdür. Döviz kuru riski, bankaların yabancı para pozisyonlarına bağlı olarak kurlarda meydana gelen dalgalanmalar nedeniyle ulusal paranın yabancı para karşısında değer kaybederek bankanın kar marjının olumsuz yönde değişmesi olasılığını ifade etmektedir.

Döviz kuru riskinin dört türü vardır (Erdem, 2013:221). Bunlar:

- İşlem riski
- Muhasebe ya da çevirme riski
- Ekonomik risk
- Parite riski

İşlem riski, bankaların işlem yaptığı yabancı para ile ulusal para arasında kur farklılıkları nedeniyle nakit akışlarından meydana gelen etkidir. Kısaca beklenen nakit akışlarında kar veya zarar meydana gelme olasılığıdır.

Muhasebe riski, bankaların bilanço değerlerinin ellerinde bulundurdukları yabancı para cinsinden varlıklar ve yükümlülükler nedeniyle, herhangi bir fiziki işlem olmamasına rağmen ulusal para cinsinden değişime uğramasını ifade etmektedir.

Ekonomik risk, bankaların nakit akışlarında kurdaki dalgalanmalardan dolayı hem cari hem de gelecek dönemde değişimlerin meydana gelme ihtimalini ifade eder.

Parite riski ise, çapraz kurlardan meydana gelebilecek değişimlerden kaynaklı bankanın elinde bulundurduğu yabancı paradan kaynaklı kar veya zarar etme olasılığını ifade eder. Parite riskinin açık pozisyon veya pozisyon fazlası olması halinde ortaya çıkması doğaldır.

Kur riskinin ölçümüne ilişkin üç temel oran bulunmaktadır (Erdem, 2013:222).

Bunlar:

- Likidite oranı
- Kur riski oranı
- CAR oranı

Likidite oranı, bankaların kısa vadeli döviz mevcutlarının kısa vadeli döviz taahhütlerine oranlanması suretiyle elde edilen değeri ifade eder. Genel olarak piyasaların bu orana yönelik beklentileri %10'un altında olmaması yönündedir.

Kur riski oranı, bankanın döviz pozisyonu dikkate alınarak riske maruz değerlerin hesaplandığı bir yöntemdir. Toplam döviz cinsinden varlıkların toplam döviz cinsinden yükümlülüklerle oranlanması ile riskin büyüklüğünün görüldüğü yöntemde döviz pozisyon açığının belirli bir seviyeye kadar önüne geçilmesi mümkündür. Kur riski aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir:

Kur riski oranı = (Döviz mevcutları + Döviz alacakları) / (Döviz borçları + Döviz taahhütleri)

CAR oranı ise, sermaye yeterlilik oranını ifade etmektedir. Bankaların riske maruz sermaye tutarlarının ağırlıklandırılarak ölçüldüğü bir yöntemdir. Bu oran

bankanın net genel pozisyonunun sermaye tabanına oranlanması suretiyle elde edilir. Elde edilen sonucun genel olarak % 20 olması yönünde beklenti mevcuttur. Burada bankanın açık pozisyon tutarının sermaye tabanının yarısından fazla olmasını engellemek amaçlanmaktadır. Böylelikle öncelikle mevduat sahiplerinin korunması beraberinde ise finansal sistemin istikrarının sürdürülmesi hedeflenmektedir.

2.1.4. Kredi Riski

Kredi riski, banka ile kredi talep eden kişi ya da kurum arasında kredi sözleşmesinin taraflarının sözleşme yükümlülüklerini yerine getirememe olasılığından kaynaklı risk türüdür. Kredi riskinin kaynağı sadece kredi hesaplarından kaynaklı olmamakla birlikte, menkul kıymet portföyü, teminat mektupları ve türev sözleşmeler nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir (Kavacıoğlu, 2011:12).

Kredi riski, finansal yükümlülüğe neden olan bir kısım finansal araçlara ilişkin yükümlülüğün yerine getirilememesini ifade eder (Sirbulescu, 2016:232). Kredi riskinin kaynağı kredi talep eden taraf olmakla birlikte kredi arz eden bankalarda kredi riskinin kaynağı olabilmektedir. Kredi talep edenler hakkında kredi talep aşamasında gerçekleştirilen araştırmanın kalitesi kredi riskinin aza indirilmesinde rol oynamaktadır (Koç, 2013:278).

Kredi riski, her risk tanımında olduğu gibi burada da bankalar için veya diğer finansal kuruluşlar için kredi sözleşmesine taraf olan kişi ya da kurumların bu sözleşmeden dolayı doğan veya doğacak olan finansal yükümlülüklerini yerine getirememesinden kaynaklı olarak zarara uğrama ihtimalini ifade eden bir kavramdır. Kaynağı hem banka hem de kredi müşterisi olabilmekle birlikte ulusal ve uluslararası dinamiklerde bu riskin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Kredi riski, içsel nedenler olarak ifade edilen ters seçim veya ahlaki tehlike konularının yanı sıra dışsal nedenler olarak ifade ettiğimiz bankacılık sektörünün istikrarsızlığı, makroekonomik istikrarsızlık, durgunluk, işsizlik ve küresel çapta krizlerden kaynaklı olarak da ortaya çıkmaktadır (Erdem, 2013:207-208).

Kredi riskinin mümkün olduğu kadar minimum seviyeye indirilebilmesi için hem uluslararası hem de ulusal boyutta çalışmalar yürütülmekte ve standartlar geliştirilmektedir. Bu alanda, Dünya Bankası Uluslararası Kredi Raporlama Komitesi 2011 yılında ilk standartları yayımlamıştır. Türkiye’de de kredi raporlama sistemi ile bireylerin veya kuruluşların kredi durumları raporlanmaya devam etmektedir. Yapılan

çalışmalardaki amaç, bireylerin ya da kurumların kredi risklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak analizler için daha güvenilir veri elde etmektir.

Kredi riski bankacılık sektörünün doğasında mevcut bir risk olduğu için kaynağı içsel ya da dışsal olsun, riski tamamen ortadan kaldırmak söz konusu değildir. Bankacılıkta her bir risk grubuna karşı gösterilen her çaba, riski minimize ederek bunun karşılığında kar marjını maksimuma çıkarma çabasıdır. Kredi riski içinde riskten kaçınmanın veya minimuma indirmek için bazı stratejiler mevcuttur. Bunlar; kredi çeşitlendirmesi, teminat istemek, kredi tayinlaması, kredi riski analizi yapmak, kısıtlayıcı sözleşmeler yapmak ve müşterilerle uzun süreli iyi ilişkiler kurmak olarak ifade edilmektedir (Erdem,2013:208).

2.1.5. Likidite Riski

Likidite, bir finansal aracın ya da gayrimenkul ve benzeri varlıkların nakde ihtiyaç duyulduğu zaman içerisinde varlıkların piyasa değerinden nakde dönüştürülme durumunu veya bankanın ihtiyacını karşılayacak kadar nakit bulundurabilmesini ifade etmektedir. Likidite riski ise bankanın ihtiyaç anında ihtiyaç duyulan bu likiditeyi sağlayamama olasılığını veya varlıkların ihtiyaç anındaki gerçek değerleri ile nakde dönüştürülememesini ifade eder. Bankaların fon arz edenler ve fon talep edenlere aracılık işlevi gereği aktif ve pasif hesaplarında yer alan fonlarının vade yapısını mümkün olduğunca uyumlu tutması gerekmektedir. Aksi durumda vade yapılarının uyumsuzluğu bankanın likidite sıkıntısı yaşamasına neden olabilmektedir.

Likidite riski, fon giriş ve çıkışı arasında bankanın vade uyumu sağlayamamasından kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Bilhassa kriz dönemlerinde mudilerin kayıplar yaşama endişesi ile bankalarda bulunan tasarruflarını çekmeye yönelik kitlesel hareketleri bankaların likidite riskini daha da artırmaktadır. Bankalar likidite riskine karşı tedbir alırken karlılık ile likidite arasındaki hassas dengeyi korumak zorundadırlar. Aksi takdirde karlılıktan ziyade riske maruz kalabilirler. Zira iki değişken arasındaki denge oldukça hassastır (Erdem, 2013:202).

Likidite riski, bir bankanın uygun maliyetle fon sağlamak için kullanmış olduğu finansal varlıkların satışı veya tekrar borçlanma gibi yöntemlerden faydalanma imkanının daha zor hale gelmesini ifade eder (Mandacı, 2003:72).

Banka müşterilerinin pozisyonlarını ve yatırımlarını likit hale getirmek istemeleri nedeniyle oluşan likidite riski, genel olarak bankanın pasif kalemlerinde yer

alan yükümlülükleri karşılayamaması durumu olarak ifade edilir. Likidite riski, işlem hacimlerinin düşük olduğu ikincil piyasaların sığ olmasından kaynaklanır. Günümüzde en likit piyasa olarak hisse senedi piyasası faaliyet göstermesine rağmen ülkemizde hisse senedi piyasasında dahi likidite sıkıntıları yaşanabilmektedir. Bankalar likidite riskini yönetmek için likit aktifler ve değişken pasifleri dikkate alarak GAP (boşluk) analizi yönteminden faydalanabilirler (Bolgün ve Akçay, 2016:292-293).

Likidite riski piyasa riskine dayalı alt bir risk grubu olarak değerlendirilmekle birlikte, likidite sıkıntısı bankanın aktif yapısına dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Piyasa riskinden kaynaklı olarak aktiflerin likiditesini kaybetmesinin yanı sıra her aktif kalemi kendi likiditesine sahiptir. Likidite aktiflerin vadesine göre yüksek veya aktif kalemlerinin birbirlerine göre kıyaslanması durumunda düşük olabilir. Kısa vadeli aktifler uzun vadeli aktiflere göre daha yüksek likiditeye sahip ve daha az zarara uğrama potansiyeline sahiptir. Öte yandan kısa vadeli aktif için bir diğer söz konusu durum ise, piyasada az işlem gören kısa vadeli aktiflerin düşük işlem görmesinden kaynaklı likiditesinin de düşük olmasıdır. Likidite riskine yönelik önemli bir diğer husus ise vade uyumu unsuru ile karlılık arasındaki ilişkidir. Vade uyumu likidite riskinin ortaya çıkma nedenleri arasında yer alan temel bir unsurdur. Vade uyumu ve karlılık arasında negatif bir korelasyon söz konusudur. Vade uzadıkça bankaların karlılıklarının artması söz konusu olabilmektedir (Şimşek, 2007:23).

Bankaların likidite riski ekonomik dalgalanmalardan kaynaklanan güven ortamının kaybolması ile artabilmektedir. Bu da bankalardan mevduatların çekilmesine neden olmakta ve bankacılık sektörünü büyük bir likidite sıkıntısı ile karşı karşıya bırakabilmektedir. Söz konusu durumun bir panik havası yaratması, bankanın likidite sıkıntısını beraberinde getirmesine neden olurken bu durum akabinde ülke genelinde ekonomik sorunları tetikleyici boyuta ulaşabilir.

Likidite riski uluslararası kuruluşlarca dikkate alınarak özel bir çalışma yürütülen risk grubudur. Nitekim 2007 yılında Uluslararası Finans Kuruluşu (IIF) tarafından “Likidite Riskinin Prensipleri” adında bir çalışma gerçekleştirilerek likidite riskini minimize etmeye yönelik olarak likidite riskinin ölçülmesi, takip edilmesi ve yönetilmesine yönelik prensipler geliştirilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmada temel öneri, her bir finansal kuruluşun içinde bulunduğu finansal piyasadaki dinamikleri ve kendi çalışma yöntemlerini dikkate alarak risk yönetim politikasını belirlemesi ve denetleyici ve düzenleyici yaklaşımlarda bu yönetim politikasını desteklemelidir.

Ayrıca gerçekleştirilen çalışmada her bir kuruluşun likidite gereksinimleri ve risk yönetim uygulamalarının i ve dış koşullar dikkate alınarak likidite risk ltleri seviyesinde düzenlemeye tabi tutulması gerekliliği ve kabul edilebilir risk toleransı belirlenerek düzenleyici değerleme yapılması olarak ifade edilmiştir (TBB, 2007:71).

2.1.6. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, yetersizliklerden, içsel süreçlerin başarısızlıklarından, insan ve sistem ya da beklenmeyen sıra dışı olaylardan kaynakların kayıpları ifade etmektedir (Rempfler, 2011:4).

Operasyonel risk, bir bankanın beşeri unsurlarından kaynaklı olarak ortaya çıkabilen hatalar, teknik ve teknolojik unsurlardan kaynaklanan aksamalar, bankanın koşullarına uygun yönetsel yapılanmanın uyumlaştırılmaması, ahlaki değerlere aykırı (dolandırıcılık, yasa dışı faaliyetler) davranışların ortaya çıkması ve doğal afetler gibi nedenlerden bankanın zarara uğrama ve/veya faaliyetlerine yerine getirememe durumuna gelme olasılığını ifade eder. Operasyonel risk özünde ekonomik faaliyetler veya ekonomik davranışların dışındaki unsurlardan kaynaklı bankanın zarara uğrama olasılığını barındıran bir risk unsurudur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BASEL DÜZENLEMELERİ

3.1. ULUSLARARASI ÖDEMELER BANKASI (BIS)

Uluslararası Ödemeler Bankası, 1930 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde, dünyanın yaklaşık olarak %95 gayri safi hasılasına sahip 60 merkez bankasının bir araya gelerek, uluslararası alanda bankalara parasal konuda ve mali istikrarı sağlama hususunda destek vermek misyonuyla bir bankadır (www.bis.org, Erişim Tarihi, 26.08.2018). Ayrıca bankanın Hong Kong ve Meksika olmak üzere iki temsil bürosu bulunmaktadır.

Uluslararası Ödemeler Bankası'nın genel olarak misyonu; merkez bankaları arasında müzakereyi teşvik etmek ve işbirliğini kolaylaştırmak, finansal istikrarı güçlendirmekten sorumlu olarak diğer otoriteler ile diyalog konusunda destek vermek, para ve finansal istikrar ile ilgili konularda araştırma ve politik analizler yapmak, merkez bankaları için birincil karşı taraf olarak onların finansal işlemlerinde rol oynamak ve uluslararası finansal operasyonlar ile iletişimde temsilci ya da yediemin olarak hizmet etmek şeklinde ifade edilmiştir. Uluslararası Ödemeler Bankası'nın genel olarak misyonu yukarıda ifade edilmekle birlikte ayrıca Uluslararası Ödemeler Bankası, düzenli olarak politika oluşturma, akademik araştırma ve kamu tartışmalarını güçlendirmeyle ilgili analizler ve uluslararası bankacılık ve finans alanlarında istatistikler yayınlamaktadır. Ayrıca bankanın müşterileri merkez bankaları ve uluslararası organizasyonlar olmakla birlikte, özel şahıs ya da tüzel kuruluşlar için finansal hizmet ya da mevduat kabulü gerçekleştirilmemektedir (www.bis.org, Erişim Tarihi, 26.08.2018).

3.2. BASEL KOMİTESİ

Basel komitesi başlangıçta Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Komitesi olarak, G10 ülkelerinin merkez bankası yöneticileri tarafından 1974'ün sonlarında uluslararası istikrarda bozulma ve bankacılık piyasalarında yaşanan ciddi bozulmalardan sonra kurulmuştur. Basel'de Uluslararası Ödemeler Bankasında merkezlenen komite dünya çapında bankacılık denetlemesinin kalitesini güçlendirerek finansal istikrarı güçlendirme ve bankacılık denetleme meselelerinde üye ülkeleri arasında düzenli bir iş birliği formu olarak hizmet vermek için kurulmuştur. İlk toplantısını 1975 yılının Şubat ayında gerçekleştiren komite daha sonraki yıllarda

düzenli olarak yılda 3 ya da 4 defa toplanmaktadır. Basel Komitesi kuruluşundan bu yana G10 ülkelerinden genişleyerek, 28 yargı alanı ve 45 kuruluşa ulaşmıştır. Bu 28 yargı alanı ve 45 kuruluş arasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve BDDK' da yer almaktadır. İlk olarak 1975 Basel Antlaşması (Uzlaşısı) ile başlayan komite zaman içerisinde revize edilmiş ve Basel I-II ve III olarak yaygın bir biçimde bilinen sermaye yeterliliği düzenlemelerine ilişkin yayınlar ile bankacılık düzenlemesi için uluslararası standartların bir kısmını ortaya koymuştur. Komitenin en önemli amaçlarından bir tanesi, uluslararası denetim kapsamındaki boşlukları kapatmaktır (www.bis.org, Erişim Tarihi, 26.08.2018).

Basel komitesinin amacı, her ne kadar üye ülkeler ile koordinasyon halinde hareket ederek standartlar belirlemek olsa da bu standartların yasal bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Kuruluşun düzenlemeleri tavsiye niteliğinde olmakla beraber, bu düzenlemelere uymayan ülkelerinde bankacılık sistemleri üye ülkeler tarafından sistemden dışlanmaktadır. Ayrıca bu ülkelerin ülke riski puanları da negatif yönlü olarak değişmektedir (Erdem, 2013:224). Bu durum bir lobicilik faaliyeti olarak da yorumlanabilir. Zira düzenlemelere uymayan ülkeler için bu durum haksız bir rekabet ortaya çıkarmaktadır.

3.3. BASEL I SERMAYE YETERLİLİĞİ UZLAŞISI (BASEL CAPITAL ACCORD)

Basel I olarak bilinen sermaye yeterliliği uzlaşısı, 1988 yılında Basel Komitesi tarafından uygulamaya konulan bir düzenlemedir. Düzenleme, ilgili dönemde yaşanan ekonomik dalgalanmalar doğrultusunda bankaların üstlendikleri risk dikkate alındığında bilançolarında asgari olarak tutmaları gereken sermaye yükümlülüğüne yönelik bir düzenlemedir. Komitenin aktivitelerinin odak noktası, sermaye yeterliliğidir. Uzlaşıda risk ağırlıklı varlıklara oranla sermaye tutarının %8 den az olmaması öngörülmüştür. 1988 yılının Temmuz ayında G10 ülkeleri tarafından uygulanan uzlaşısı daha sonra hemen hemen tüm dünya ülkelerine tanıtılmıştır (www.bis.org, Erişim Tarihi, 27.08.2018). Burada amaç bankacılık faaliyetlerine denetim ve gözetim standardı oluşturarak tüm dünyada finansal alanda bir standart geliştirmektir.

Ülkemizde de Basel I Sermaye Uzlaşısına ilişkin düzenlemeler dikkate alınarak gerekli düzenlemeye mevzuatta yer verilmiştir. 1989 yılında Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından 20324 sayılı Resmi Gazete 'de 3182 sayılı

Bankalar Kanunu'na ilişkin 6 nolu Tebliğ olarak yayımlanan düzenlemede bankaların sermaye artırımlarında ve özkaynaklarının mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle uğrayacağı zararlara karşı korunmasında uyulacak rasyoya ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Standart rasyo: “Sermaye Tabanı / Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler” şeklinde ifade edilmiştir.

Basel I Sermaye Uzlaşısına göre “cook rasyosu” olarak da bilinen bankaların sermaye yeterlilik rasyosu aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

SYR: Sermaye Tabanı / Risk Ağırlıklı Varlıklar $\geq$ %8

Bu rasyo bize daha açık bir ifade ile şunu ifade etmektedir; Basel Komitesi tarafından yapılan çalışmalar neticesinde %8 olarak ifade edilen oran aslında şunu demek istemektedir: Her ne kadar bankalar risklerini ölçüp karşılık ayırsa da veya oldukça iyi yönetilse dahi aslında hesap edilemeyebilecek en az %8 oranında bir risk mevcut olabilir ve bankalar bu olasılık için karşılık olarak sermaye tamponu bulundurmalıdır.

Basel komitesinin bu rasyoda ifade ettiği sermaye tabanı ise aşağıda yer alan Tblo 4'deki adımlar takip edilerek hesap edilmektedir. Basel I Sermaye Uzlaşısına göre sermaye unsurları “Tier 1 ve Tier 2” olarak iki ana gruba ayrılmıştır.

Tier 1 ;

- Ödenmiş sermaye / hisse senedi,
- Açıklanmış karşılıklar,
- Yasal yedekler.

Tier 2 ;

- Açıklanmayan karşılıklar,
- Yeniden değerlendirme karşılıkları,
- Genel karşılıklar/genel kredi zararı karşılıkları,
- Hibrit (borç/özkaynak) sermaye araçları,
- Sermaye benzeri borçlar.

Bu sermaye unsurları için uzlaşıda bazı limitler ve sınırlamalar bulunmaktadır. Tier 2' unsurları toplamı Tier 1 unsurları toplamının %100'ünden fazla olamaz. Sermaye benzeri borçlar Tier 1 kısmının %50'sinden fazla olamaz. Bu kısıtlamalara ilave kısıtlamalar ayrıca sermaye uzlaşısı metninde detaylı bir biçimde yer almaktadır.

Tier 1 ve Tier 2 toplamı sermaye kısmını oluşturmaktadır. Sermaye tabanını bulmak için ise sermayeden indirilecek tutarların elde edilmesi gerekir. Uzlaşa metnine göre sermayeden indirilecek tutarlar şu unsurlardan oluşmaktadır:

- Şerefiyeler (goodwill),
- İştirakler ve diğer yatırımlar.

Sermaye yeterlilik rasyosunun pay kısmında yer alan Sermaye Tabanını hesaplamak için Tier 1 ve Tier 2 olarak ifade edilen Ana Sermaye ve Katkı Sermaye kısımlarının toplamı Sermayeden İndirilecek tutardan çıkarılır. Bu tutar Basel I Sermaye Uzlaşısına göre Sermaye Tabanına ulaşılmasını sağlar.

SYR rasyosu için ikinci önemli husus ise Risk Ağırlıklı Varlıklar kısmıdır. Bilanço tablosunda varlıklar farklı risk gruplarında ağırlıklandırılarak hesaba katılmaktadır.

Tablo 4. Basel I Varlıkların Risk Ağırlıkları

Risk Ağırlığı	Varlıklar
% 0	Nakit, Merkezi yönetim ve merkez bankalarından alınan ulusal krediler, OECD'ye üye ülkelerin merkezi yönetimlerinden ve merkez bankalarından alınan krediler, OECD ülkelerinin merkezi yönetimleri tarafından teminat altına alınan ya da garanti edilen menkul kıymetler ya da kullanılan krediler.
Uluslararası Denetim Mekanizması Kararına Göre % 0-10-20-50	Merkezi yönetimler dışında yerel kamu sektörü kuruluşları tarafından garanti edilerek kullanılan krediler.
% 20	Çokuluslu kalkınma bankalarından (IBRD, IADB, AsDB, AfDB, EIB, EBRD) kullanılan krediler, OECD'ye üye ülke bankaları tarafından garanti altına alınmış krediler, OECD'ye üye güvenlik firmaları tarafından garanti altına alınana firmalardan kullanılan krediler, OECD üyesi olmayan ülkelerin bankalarına bir yıla kadar vadeli garanti altına alınarak kullanılan krediler, Merkezi yönetimler dışında yerel kamu sektörü olmayan kuruluşlar tarafından garanti edilerek kullanılan krediler, Alacak aşamasındaki nakit araçlar
% 50	İpotekli krediler ve ticari krediler.
% 100	Özel sektör kredileri, OECD üyesi olmayan ülke bankalarına 1 yılı aşkın vadeli kullanılan krediler, OECD üyesi olmayan merkezi yönetimlere kullanılan krediler, Kamuya ait ticari şirketlere kullanılan krediler, Makine, tesis ve ekipmanlar ve diğer sabit varlıklara yönelik krediler, Konut ve diğer yatırım kredileri, Diğer bankalar tarafından ihraç edilen sermaye araçları, Diğer varlıklar.

Kaynak : BIS,1988:17-18

Basel komitesi tarafından gerçekleştirilen bu düzenleme, Türk Bankacılık sektörü tarafından da dikkate alınmıştır ve Türk Bankacılık Sektörünün dinamikleri ile uyumlu bir halde, 1989 yılında mevcut olan bankacılık kanuna ilişkin 6 nolu Tebliğ ile yürürlüğe girmiştir. Düzenleme kademeli olarak uygulamaya geçirilmiştir ve ilgili Tebliğ'e göre 1989 ve sonraki yıllar için belirlenen asgari oran aşağıdaki şekilde sırasıyla uygulamaya dahil edilmiştir:

- 1989 yılı için % 5
- 1990 yılı için % 6
- 1991 yılı için % 7
- 1992 yılı için % 8

Basel komitesi tarafından Basel I Sermaye Uzlaşısı olarak yukarıda izah edilen düzenleme zamanla revize edilme gerekliliği içerisine girmiştir. Nitekim finans alanı dünyada dinamizmi en yüksek alanlardan birisi olması nedeniyle uluslararası finansal kuruluşlar ve para otoriteleri sürekli olarak dönemin gerekliliklerini takip etmek, gerekli düzenlemeyi yapmak, uygulamak ve denetimi gerçekleştirmek uğraşısı içerisindeyler.

Bu bağlamda Basel Komitesi (1988) yayınlamış olduğu Sermaye Uzlaşısı'nı zaman içerisinde revize etmiştir. Basel komitesinin 1996 yılında yapmış olduğu düzenleme Sermaye Uzlaşısına yeni boyut kazandırmıştır. Düzenlemenin ilk hali genel olarak kredi riski üzerine odaklanmış ve sermaye Tier 1 ve Tier 2 olmak üzere iki kısımda hesaba katılmıştır. Ancak 1996 yılında yapılan düzenleme ile Sermaye tanımı kısmında Tier 3 olarak ifade edilen yeni bir sermaye unsuru hesaplamaya dahil edilmiştir. Komite Tier 3'ü, kısa dönemli sermaye benzeri krediler olarak tanımlanmıştır. 1996 yılında uzlaşi üzerinde yapılan bir diğer önemli düzenleme ise SYR'nin payda kısmında yer alan risk ağırlıklı varlıklara piyasa riskinin de dahil edilmesi olmuştur. Böylelikle bankalar piyasa riskini hesaplamak için Tier 3 olarak ifade edilen sermaye kısmını hesaplamaya dahil edeceklerdir. Tier 3 olarak ifade edilen üçüncü kuşak sermaye ile piyasa riski hesaplaması yapılırken Tier 3 ana (Tier 1) sermayenin %250'si ile sınırlandırılmaktadır.

Düzenlemede nihai olarak sermaye rasyosunun hesaplanmasında, SYR'nin pay kısmına sermaye unsurlarına ilave üçüncü kuşak sermaye dahil edilmiştir. Payda kısmına ise piyasa riski eklenerek payda kısmının, kredi riski açısından derlenmiş risk ağırlıklı varlıklar ile piyasa riskinin 12,5 ile çarpımının (Kredi riski + (Piyasa

riski*12,5)) toplamından oluşacağı ifade edilmiştir. Basel I düzenlemesinin son hali aşağıdaki tablodaki gibi özetlenebilmektedir.

Tablo 5. Basel I Geliştirilmiş Hali SYR Hesaplaması

I. Ana Sermaye (Tier 1) – Ödenmiş sermaye / hisse senedi, – Açıklanmış karşılıklar, – Yasal yedekler,
II. Katkı Sermaye (Tier 2) – Açıklanmayan karşılıklar, – Yeniden değerlendirme karşılıkları, – Genel karşılıklar/genel kredi zararı karşılıkları, – Hibrit (borç/özkaynak) sermaye araçları, – Sermaye benzeri borçlar,
III. Üçüncü Kuşak Sermaye (Tier 3) – Kısa vadeli sermaye benzeri borçlar,
A- SERMAYE = I+II+III
B- Sermayeden İndirilecek Tutar – Şerefiyeler – İştirakler ve diğer yatırımlar
C- SERMAYE TABANI =A-B
D- Kredi Riskine Göre Ağırlıklandırılmış Varlıklar Toplamı
E- Piyasa Riskine Maruz Tutarlar Toplamı
Sermaye Yeterlilik Rasyosu = $C / (D + E*12,5) \geq \% 8$

Kaynak: BIS, Erişim Tarihi: 04.09.2018

1996 yılında yapılan düzenleme ile bankaların 1997 yılından itibaren kredi risklerine ek olarak piyasa riskleri bakımında da sermaye yükümlülüğü uygulaması ve ölçülmesi gerekmektedir. Spesifik risk, genel piyasa riski, faiz oranı riski, özkaynak pozisyonuna ilişkin risk, döviz kuru riski ve emtia riski hesaplamasını kapsayan piyasa riski ölçümü için iki temel metodoloji arasında tercih yapılmaktadır. Yöntemlerden ilki Standart Ölçüm Metodudur. Standart Ölçüm Metoduna alternatif olarak ise piyasa riski ölçümü için İçsel Risk Yönetim Modellerinin kullanılmasına imkan tanınmaktadır.

Standart yöntem daha önce ifade edildiği gibi borç ve özkaynak pozisyonlarından kaynaklanan spesifik risk ve genel piyasa riskinin ayrı ayrı hesaplandığı “yapı-blok” yaklaşımına dayalı bir hesaplama yöntemidir (www.bis.org, Erişim Tarihi:04.09.2018).

3.3.1. Basel I Sermaye Uzlaşısına Yönelik Eleştiriler

Basel düzenlemelerine yönelik eleştirilerin başında risk konusunda realiteyi yansıtmadığı hususu dikkat çekmektedir. Temelde kredi riskine odaklanması nedeniyle diğer risk gruplarının göz ardı edildiği vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca bankalar tek tip olarak değerlendirilerek bankaların kendi faaliyetlerine özgü dinamikleri ele alınmamıştır.

Yukarıda riskler gruplandırılırken dikkat çeken önemli bir imtiyaz söz konusudur. OECD'ye üye ülke bankaları tarafından kullanılan krediler düşük risk grubunda yer alırken OECD'ye üye olmayan ülke bankalarının kullandığı krediler yüksek risk grubuna dahil edilmiştir. Burada OECD üyesi olmak tek başına risk grubunu değiştiren bir unsur olmaktadır. Bu da Basel I'e yönelik eleştiriler arasında yer almaktadır.

Gültekin (2016) çalışmasında Basel I yönelik eleştirilerin Basel II düzenlemelerinin önünü açtığını ifade ederek eleştirileri genel olarak aşağıda yer alan beş temel başlık altında ifade etmiştir:

- Standart uygulama esası,
- Bilanço dışı işlemleri yok sayması,
- Risk ağırlığının dört farklı sınıflandırmaya tabi olması nedeniyle ölçümün yetersizliği,
- Kulüp üyeliğine ayrıcalıklar,
- Kredi riskine odaklanması.

3.4. BASEL II DÜZENLEMELERİ

Basel II düzenlemeleri içinde bulunulan dönemde Basel I düzenlemelerinin mevcut finansal ortamdaki gereksinimlerini karşılamakta eksik kalması nedeniyle gündeme gelmiştir. Nitekim finans piyasaları gün geçtikçe daha kapsamlı bir hal almıştır. Gerçekleşen işlemler daha fazla uzmanlık gerektirmekte ve yapılan düzenlemelerde bu düzeyde olması gerekmektedir. Bu bağlamda Basel II düzenlemeleri bankaların risk yönetim konusunda daha kapsamlı uygulamaları hayata geçirmesini öneren bir niteliğe sahiptir. Zira Basel I düzenlemelerinde yer alan bir çok uygulama değişikliğe maruz kalmış ve ilave düzenlemeler ile bankaların risk karşısında daha dayanıklı bir hal alması adına özellikle sermaye yeterliliği hesaplamalarına yönelik geniş kapsamlı değişiklikler Basel II düzenlemelerinde yer almıştır.

Basel II düzenlemeleri temelde üç yapısal blok altında toplanmıştır. 1999 yılında revize edilmeye başlanan Basel II düzenlemeleri 2004 yılında yayınlanmıştır. Üç blok içeren düzenleme çerçevesi Basel II olarak bilinmektedir (www.bis.org, Erişim Tarihi:10.09.2018). Basel II 2005 yılındaki revizenin ardından Avrupa Birliği ülkelerinde 2007 ve 2008 yıllarında kademeli olarak uygulamaya konulurken Türkiye’de 2011 ve 2012 yıllarında kademeli bir geçiş ile yürürlüğe girmiştir. Basel II düzenlemelerinin içeriği olan üç yapısal blok şunlardır:

- Minimum sermaye gereklilikleri, (Pillar 1)
- Kuruluşların sermaye yeterliliği denetiminin gözden geçirilmesi ve içsel değerlendirme süreci, (Pillar 2)
- Piyasa disiplini güçlendirme ve sağlam bankacılık uygulamalarını teşvik için bir kaldıraç olarak kamuyu aydınlatma’nın etkili kullanımı. (Pillar 3)

Basel II düzenlemeleri yukarıda ifade edilen üç temel yapısal bloktaki amaçları gerçekleştirmek adına daha önce yayımlanan Basel I sermaye düzenlemesinde yer alan unsurların bir kısmını geliştirmiş ayrıca yeni unsurlar da ilave edilmiştir.

3.4.1. Birinci Yapısal Blok

Basel II düzenlemeleri doğrultusunda komite Birinci Yapısal Bloкта asgari sermaye oranı ve piyasa riskine ilişkin değişikliğe gitmemekle birlikte, kredi riski, operasyonel risk, risk azaltma ve teminatlar alt bölümlerinden oluşan bir sunum gerçekleştirmiştir. Kredi riskine yönelik hesaplamalarda risk ağırlıklarına yönelik gerçekleştirilen önemli değişiklikler bu blokta dikkat çekmektedir (Aykut, t.y.:3).

Birinci yapısal blok kredi, piyasa ve operasyonel risk için gerekli minimum sermaye gereksiniminin hesaplanmasını sunar. Minimum sermaye oranının % 8’den küçük olmaması koşulu ile birlikte yine Tier 2 kısmının Tier 1 kısmının % 100’ünden fazla olamayacağı koşulu Basel II yer almaktadır. Basel II düzenlemelerinde sermaye unsuruna ilişkin bir değişiklik olmamakla birlikte risk unsurlarına operasyonel risk olarak ifade edilen yeni bir risk türü dahil edilmiştir.

Bu durumda Basel II düzenlemesi ile SYR rasyosunun yeni denklemi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

$$SYR = \frac{\text{Sermaye Toplamı}}{CR+MR+OR} \geq \%8 \quad (3.1)$$

SYR: Minimum sermaye yeterlilik rasyosu,

CR: Kredi riskine esas tutar,

MR: Piyasa riskine esas tutar,

OR: Operasyonel riske esas tutar,

Basel II düzenlemelerinde risk unsurlarının hesaplanma yöntemlerine de yenileri ilave edilmiştir. Risk unsurları için sermaye yükümlülüğü hesaplama yöntemlere aşağıdaki Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Sermaye Yükümlülüğü Hesaplama Yöntemleri

Gelişmişlik Düzeyi	Piyasa Riski	Kredi Riski	Operasyonel Risk
Basit	-	Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım	Temel Gösterge Yaklaşımı
Orta	Standart Yaklaşım	Standart Yaklaşım	Alternatif Standart Yaklaşım
			Standart Yaklaşım
Gelişmiş	Riske Maruz Değer (VaR) Yaklaşımı	Temel İçsel Derecelendirme Yaklaşımı	İleri Ölçüm Yaklaşımları
		Gelişmiş İçsel Derecelendirme Yaklaşımı	

Kaynak: Yüksel, BDDK, Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı, 2004.

Kredi riski ölçüm yöntemlerinden İçsel Derecelendirme Temelli (IRB) yaklaşım ve operasyonel risk ölçüm yaklaşımlarından İleri Ölçüm Yaklaşımı (AMA) için bankalara kademeli bir geçiş olanağı tanımıştır. Bu yöntemler için bir ayarlama faktörü belirlenmiştir.

Tablo 7. Basel II Geçişel Düzenlemeler

Yöntem Türü	2005 Yılı Sonu İtibariyle	2006 Yılı Sonu İtibariyle	2007 Yılı Sonu İtibariyle	2008 Yılı Sonu İtibariyle
IRB Yaklaşımı	Paralel Hesaplama	%95	%90	%80
AMA Yaklaşımı	Paralel Hesaplama ya da Etki Çalışmaları	Paralel Hesaplama	%90	%80

Kaynak : BIS,2004

Basel komitesi, Basel I düzenlemelerinde çokça eleştiri yöneltilen risklerin sınıflandırılması konusunda daha geniş kapsamlı bir tanımlama yaparak Basel II düzenlemelerinin bir kurallar bütünü olmaktan daha ziyade risk yönetimin kalitesini güçlendirmeyi hedefleyen bir düzenleme olarak ifade etmektedir.

3.4.1.1. Basel II Kapsamında Kredi Riski

Kredi riski için minimum sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında komite iki metodolojinin kullanılmasına olanak tanımaktadır. Bunlardan ilki Standart Yaklaşım'dır. Diğer metodoloji ise İçsel Derecelendirmeye Dayalı (IRB) yaklaşımdır. İçsel derecelendirme yaklaşımının kullanımı denetleyici bankaların açık bir şekilde onayına konu olmaktadır (BIS, 2004).

3.4.1.1.1. Standart Yaklaşım ile Kredi Riskinin Ölçümü

Standart yaklaşım kapsamında risklerin hesaplanması için komite öncelikli olarak varlıkları ve bu varlıkların hangi risk yüzdesi içerisinde yer aldığını tanımlanmıştır.

Bu kapsamda risk ağırlıklarını sınıflandırma konusunda yapılan değişiklik aşağıda yer alan Tablo 8'de özetlenmiştir.

Tablo 8. Kredi Riski İçin Standart Yaklaşımına Göre Risk Ağırlıkları

Hazine ve Merkez Bankalarına Kul. Krediler	Bağımsız Kredi Der. Kuruluşu Notu	AAA to AA-	A+ to A-	BBB+ to BBB-	BB+ to B-	B-'nin altı	Derecelendirilmiş
	Risk Ağırlığı	%0	%20	%50	%100	%150	%100
	ECA Risk Skoru	0-1	2	3	4 to 6	7	
	Risk Ağırlığı	%0	%20	%50	%100	%150	
Hazine ve merkez bankalarına verilen kredilerde kendi ulusal para biriminden olan krediler daha düşük risk ağırlığı ile ağırlıklandırılabilirler. BIS, IMF, ECB, AB vb. uluslararası kurumlara verilen krediler % 0 risk ağırlığı ile ağırlıklandırılır.							
Merkezi Olmayan Kamu Sektörü Kuruluşlarına Verilen Krediler (PSE)	B.sız Kredi Der. Notu	AAA to AA-	A+ to A-	BBB+ to BBB-	BB+ to B-	B-'nin altı	Derecelendirilmiş
	Opsiyon 1'e göre Risk ağırlığı	%20	%50	%100	%100	%150	%100
	Opsiyon 2	%20	%20	%20	%50	%150	%20
Çok Tarafli Kalkınma Bankalarına Kullandırılan Krediler	Bağımsız Kredi Der. Notu	AAA to AA-	A+ to A-	BBB+ to BBB-	BB+ to B-	B-'nin altı	Derecelendirilmiş
	Opsiyon 2'ye göre Risk Ağırlıkları	%20	%50	%50	%100	%150	%20
Bankalara Kullandırılan Krediler	Kredi Der. Notu	AAA to AA-	A+ to A-	BBB+ to BBB-	BB+ to B-	B-'nin altı	Derecelendirilmiş
	Opsiyon 1'e göre Risk ağırlıkları	%20	%50	%100	%100	%150	%100
	Opsiyon 2	%20	%50	%50	%100	%150	%50
	Opsiyon 2'ye göre kısa dönemli krediler için risk ağırlıkları	%20	%20	%20	%50	%150	%20
Menkul Kıymet Firmalarına Verilen Krediler	Basel II düzenlemeleri kapsamında 65.md gereği bankalara benzeyen firmalar için bankalara uygulanan risk ağırlıkları uygulanırken diğerleri için şirketlere uygulanan risk ağırlıkları uygulanır.						
Şirketlere Verilen Krediler	Kredi Der. Notu	AAA to AA-	A+ to A-	BBB+ to BB-	BB-'nin altı		Derecelendirilmiş
	Risk Ağırlığı	%20	%50	%100	%150		%100
Perakende Krediler	Risk Ağırlığı	%75					
Konut İpotekli Krediler	Risk Ağırlığı	%35					
Ticari Gayrimenkul İpotekli Krediler	Risk Ağırlığı	Basel II düzenlemelerininin 74. Md gereğince belli şartları sağlayanlar için %50 şartları sağlamayanlar ise %100 risk ağırlığı ile ağırlıklandırılır.					
Takipteki Krediler	Karşılık miktarı ödenmeyen kredinin % 20< ise	%150					
	Karşılık miktarı ödenmeyen kredinin % 20> ise	%100					
	Karşılık miktarı ödenmeyen kredinin % 50> ise	%100 (Burada risk ağırlığının deneyleyici kuruma bağlı olmak şartıyla %50'ye düşürülmesi söz konusudur 75.md.)					

Kaynak: BIS, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, 2006.

Komite yukarıdaki Tablo 8’de özetlendiği gibi varlıkları çeşitli ana başlık altında açıklamış ve risk ağırlıklarını standart yaklaşım doğrultusunda gerekli hesaplamaların yapılmasına olanak tanımak adına Bağımsız Kredi Derecelendirme Kuruluşların (ECAI) kredi notlarına göre tasnif ederek sayısallaştırılmış bir hale dönüştürmüştür. Standart yöntemle göre kredi riskinin hesaplanmasında dikkate alınan kredi derece notları, kredi derecelendirme kuruluşlarına yönelik belirli kriterlerin getirilmesi hususunu da ihtiva etmiştir.

Komite kredi derecelendirme kuruluşlarına yönelik belirli kriterler belirlemiş ve ilgili kuruluşların, düzenlemenin 92. Paragrafında yer alan ve aşağıda ifade edilen altı kriteri sağlaması istenilmiştir (BIS: 2004).

- Objektiflik
- Bağımsızlık
- Uluslararası erişim / Şeffaflık
- Kamuyu aydınlatma
- Yeterli kaynak
- Kredibilite

Kredi riskini hesaplama yöntemlerinden standart yaklaşım yukarıda daha önce basitleştirilmiş standart yaklaşım ve standart yaklaşım olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayrıma neden olan durum, Standart yaklaşımda risk ağırlıkları belirlenirken Bağımsız Kredi Derecelendirme Kuruluşları’nın notlarına bağlı olarak belirlenmesi öte yandan Basitleştirilmiş Standart Yaklaşımda ise risk ağırlıklarının OECD tarafından yayımlanan “İhracat Kredi Kuruluşları” listesinde yer alan kuruluşlara verdikleri ülke derecelendirme notlarına bağlı olarak hesaplanmasıdır (Cangürel, 2012:55).

Standart yaklaşımda bankalar için belirli yasal kriterleri sağlaması koşuluyla maruz kaldıkları bir takım riskleri azaltma tekniklerinin kullanılması önerilmiştir. Bu konuda maruz kalınan risklerin teminatlandırılabilmesi, çeşitli formlardaki kredi riskini dengelemek için kredi türevlerinin satın alınabileceği veya bankaların aynı karşı taraf mevduatlara karşı borçlu oldukları kredilerin netleştirilebileceği hususu düzenlemenin 109. Paragrafında ifade edilmektedir.

3.4.1.1.2. İçsel Derecelendirmeye Dayalı (IRB) Kredi Riski Ölçümü

Bankalar IRB yaklaşımı için denetim onayını almaları halinde bir riske yönelik olarak sermaye gerekliliklerini hesaplamak için içsel derecelendirmeye dayalı risk

hesaplamalarını gerçekleştirebilir. Risk hesaplamalarını yapmak için gerek duyulan risk bileşenleri aşağıda ifade edilen dört bileşenden oluşmaktadır (BIS, 2004:48).

- Temerrüt olasılığı (PD),
- Temerrüt halinde kayıp (LGD),
- Temerrüde maruz kalma (EAD)
- Efektif Vade (M)

Temerrüt Olasılığı (PD): Bankanın kullandırmış olduğu bir kredinin 1 yıllık bir sürede geri ödenmemesi ihtimalidir. En düşük tahminin 0.03 olabileceği belirtilen temerrüt olasılığı hesaplanırken 5 yıl ve daha fazla süreden oluşan bir veri seti kullanılmalıdır (Cangürel, 2012:66).

Temerrüt Halinde Kayıp (LGD): Gelişmiş IRB'nin önemli parametreleri arasında yer alan LGD temerrüdün gerçekleşmesi halinde bankanın maruz kalabileceği kayıp tutarını hesaplamaya çalışmaktadır. LGD tahminleri Gelişmiş IRB'de bankaların kendi içsel modelleri ile hesaplanmaktadır. Burada hesaplama yapılırken 7 ve daha fazla yıldan oluşan bir veri seti kullanılmalıdır (Cangürel, 2012: 67).

Temerrüde Maruz Kalma (EAD): Temerrüdün gerçekleştiği anda kredinin beklenen risk tutarı olarak ifade edilmektedir (Cangürel, 2012: 68).

Vade (M): Temel IRB kullanan bankalar için efektif vade 6 ay belirlenirken, repo dışta kalmak koşuluyla vade 2,5 yıl olarak ifade edilmiştir (Cangürel, 2012: 69).

IRB yaklaşımına göre "risklerin sınıflandırılması" kapsamında varlıklar beş başlık altında toplanmıştır (BIS, 2006:48). Bunlar:

- Kurumsal alacaklar
- Hazine ve merkez bankalarından alacaklar,
- Bankalardan alacaklar,
- Perakende alacaklar
- Sermaye alacakları

Temel ve İleri yaklaşım için varlıkların sınıflandırılmasında üç anahtar unsur söz konusudur (BIS, 2006:59). Bunlar:

- Denetleyici ve bazı bankalar tarafından sağlanan ve risk parametrelerinin tahmini olarak ifade edilen “**risk bileşenleri**”,
- Risk bileşenlerinin risk ağırlığına ve sermaye gereksinimine dönüştürülmesini sağlayan fonksiyonlar olarak ifade edilen “**risk ağırlık fonksiyonu**”
- IRB yaklaşımının kullanılmasına için ihtiyaç duyulan “**minimum sermaye gereksinimi**”

İçsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımlar gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak, Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım, Standart Yaklaşım, Temel İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım ve Gelişmiş İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım olarak dört farklı yöntem ile hesaplanmaktadır.

Buna göre bir bankanın söz konusu yaklaşımlara dayalı olarak kredi riski hesaplaması yapması için bankanın derecelendirme ve risk tahmin sistemlerinin bu hesaplamaların yapabilmesinde ihtiyaç duyulan sayısal çıktıları üretebilecek yeterli donanımına sahip olması gerekmektedir. Bunun için ise aşağıda ifade edilen koşulları taşıması gerekir (Arslan, t.y.:55):

- Hesaplama yapmadan en az üç yıl önce kullanılmaya başlanan ve düzenlemede yer alan kriterleri taşıyan bir derecelendirme sistemine sahip olmak,
- Komite tarafından risk bileşenlerinin unsuru olarak ifade edilen “Temerrüt Olasılığı” (PD) hesaplamaları için beş ve daha fazla yıla ait veri seti kullanılması,
- Risk unsurları arasında yer alan “Temerrüt Halinde Kayıp” (LGD) ve “Temerrüt Halinde Risk” (EAD) parametrelerini düzenlemede ifade edilen standartlar üç yıl ve daha fazla süredir hesaplanıyor ve kullanılıyor olmalıdır.

Temel İçsel Derecelendirmeye dayalı yaklaşımda risk bileşenlerinden Temerrüt Olasılığına (PD) ilişkin hesaplamaları bankanın kendisi yapması genel bir kural iken, diğer risk bileşenleri denetleyici otorite tarafından sağlanmaktadır. Gelişmiş İçsel Derecelendirmeye dayalı yaklaşımda ise, bankalar PD, LGD, EAD ve M bileşenlerine ilişkin parametreleri kendileri sağlamaktadır (BIS, 2006:59). Buradaki ifade ile de gelişmiş ve temel IRB arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Banka risk

parametrelerini kendisi hesap etmesi halinde Gelişmiş IRB yaklaşımını kullanabilmektedir.

3.4.1.2. Basel II Kapsamında Operasyonel Risk

Operasyonel risk, içsel süreçlerin başarısızlığı ya da yetersizliği, insan, sistem ya da dışsal olaylardan kaynaklanan kayıp riski olarak ifade edilmiştir.

Komite operasyonel riskte sermaye yükümlülüğünü hesaplamak için, Basit Gösterge Yaklaşımı, Standart Yaklaşım ve İleri Ölçüm Yaklaşımı olmak üzere üç ölçüm metodolojisi önermektedir. Komite uluslararası faaliyet gösteren ve önemli düzeyde operasyonel riske maruz kalan bankaların Basit Gösterge Yaklaşımından daha kapsamlı ve kurumların risk profilleri için uygun olan bir yaklaşım kullanmasını beklemektedir. Ayrıca denetim onayını almadan bir bankanın ileri düzeyde bir yaklaşım uyguladığında, daha sonra bankanın daha basit bir yaklaşım kullanmasına izin verilmemektedir. Ancak bir bankanın uzun bir süre ileri yaklaşım için gerekli kriterleri yerine getirmemesi durumunda ileri yaklaşım kriterlerini yerine getirene kadar tüm ya da bazı operasyonları için daha basit bir yaklaşım uygulaması gerekebilir (BIS, 2006:144).

3.4.1.2.1. Temel Gösterge Yöntemi ile Operasyonel Risk Ölçümü

Temel gösterge yaklaşımını uygulayan bankaların operasyonel risk için son üç yıllık pozitif brüt gelirlerinin ortalamasına eşit sermaye bulundurmaları gerekmektedir. Yıllık gelirin herhangi bir yıl için negatif veya sıfır olması halinde ortalama hesaplanırken bu değerler hesabın dışında tutulmalıdır (BIS, 2006:144).

Komite operasyonel risk için sermaye yükümlülüğünün aşağıdaki denklem ile hesaplanabileceğini ifade etmiştir.

$$K_{BIA} = \frac{[\sum(GI_{1...n} \times \alpha)]}{n} \quad (2)$$

K_{BIA} : Temel gösterge yaklaşımı altında sermaye yükümlülüğü

GI: Yıllık brüt gelir (pozitif olması halinde hesaba dahil edilmektedir.)

α : Komite tarafından belirlenen, sektör düzeyinde olması gereken sermaye oranı için belirlenen %15 gösterge oranı

N: Brüt gelirden önceki üç yılda gelirin pozitif olduğu yılların sayısı

Operasyonel riske karşılık olarak brüt gelirlere göre hesaplama yapılması nedeniyle eleştiriler alan Temel Gösterge Yaklaşımı, basit düzeyde bir hesaplama

yöntemi olmasına rağmen esneklikten uzak bir yöntemdir (Yükselen Mermod ve Kurtulan, 2010: 139).

3.4.1.2.2. Standart Yöntem ile Operasyonel Risk Ölçümü

Standart yöntem ile operasyonel risk için sermaye yükümlülüğü hesaplamasında, komite aktif bankaları sekiz iş koluna ayırmıştır. Bu iş kolları (BIS, 2006:146):

- Kurumsal Finansman,
- Ticaret ve Satış,
- Perakende Bankacılık,
- Ticari Bankacılık,
- Takas ve Ödeme,
- Acente (Temsil) Hizmetleri,
- Varlık Yönetimi,
- Perakende Aracılık (Broker)'dır.

Operasyonel risk için sermaye yükümlülüğü hesabı yapılırken her bir iş kolu için tanımlanan bir katsayı ile iş kolunun brüt geliri çarpılarak hesaplama yapılır. Buradaki katsayı iş kolundan kaynaklanan operasyonel risk ile brüt gelir arasında geniş endüstri ilişkisini temsil ederek formülde yer almaktadır (BIS, 2006:146).

Standart yaklaşım kapsamında sermaye yükümlülüğü hesabı aşağıda yer alan denklem ile hesaplanmaktadır.

$$K_{TSA} = \frac{\{\sum_{year1-3} \max[\sum(GI_{1-8} \times \beta_{1-8}), 0]\}}{3} \quad (3)$$

K_{TSA} : Standart yaklaşım altında sermaye yükümlülüğü

GI_{1-8} : Her bir iş kolu için yıllık brüt gelir

β : Her bir iş kolu için komite tarafından belirlenen sabit bir yüzde değeri

β katsayısı için kullanılacak % değerleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 9. Operasyonel Risk Beta Faktörleri

İş Kolları	Beta %'de Değerleri
Kurumsal Finansman, β_1	%18
Ticaret ve Satış, β_2	%18
Perakende Bankacılık, β_3	%12
Ticari Bankacılık, β_4	%15
Takas ve Ödeme, β_5	%18
Acente (Temsil) Hizmetleri, β_6	%15
Varlık Yönetimi, β_7	%12
Perakende Aracılık (Broker) β_8	%12

Kaynak: BIS, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, 2006

Standart yaklaşım altında ayrıca komite “Alternatif Standart Yaklaşım” olarak bir yöntem daha açıklamaktadır.

3.4.1.2.3. Alternatif Standart Yöntem ile Operasyonel Risk Ölçümü

Ulusal denetim yetkisinde bir denetleyicinin izni ile bankalar alternatif standart yöntem kullanmayı tercih edebilmektedir, ancak alternatif standart yöntemi kullanmayı tercih eden bankalar denetleyici otoritenin iznini almadan standart yöntem uygulanamamaktadır. Alternatif Standart Yaklaşımında operasyonel risk için hesaplanacak sermaye miktarı Perakende Bankacılık ve Ticari Bankacılık dışında diğer altı iş kolunda Standart Yaklaşımında hesaplandığı gibi hesaplanmaktadır (BIS, 2006:146).

Perakende ve Ticari Bankacılık iş kollarına ait alacak toplamlarının %3,5'i kullanılır ve bu iş kollarına ait alacak toplamlarının %3,5'i 0,15 ile çarpılırken, diğer iş kolları standart yaklaşımda yer alan beta katsayıları ile doğrudan çarpılmaktadır. Ayrıca alternatif yaklaşım ikinci seçenek daha sunarak Perakende Bankacılık faaliyetlerinden kaynaklı alacakların %3,5'ini 0,15 ile çarpılmasına ve diğer iş kollarının ise brüt gelirlerinin 0,18 ile çarpılması yoluyla sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasına olanak tanımaktadır (Yetim ve Balcı, 2005:144).

3.4.1.2.4. İleri Ölçüm Yaklaşımları ile Operasyonel Risk Ölçümü

Düzenleyici otoritenin onayına bağlı olarak kullanılan İleri Ölçüm Yaklaşımı'nda operasyonel risk için gerekli düzenleyici sermaye miktarı, komite tarafından belirlenen kalitatif ve kantitatif kriterleri karşılamak koşulu ile operasyonel risk için bankaların içsel risk ölçüm sistemini kullanarak elde ettiği risk ölçümüne eşit olacaktır (BIS, 2006:147).

a) Kalitatif Kriterler: Bankalar bağımsız bir operasyonel risk yönetim fonksiyonuna sahip olmalı, risk yönetim sistemi, iş süreçleri ile entegre edilmeli, operasyonel riske maruz kalma ve kayıp tecrübeleri yönetsel kademelere düzenli olarak raporlanmalı, bankanın operasyonel risk yönetim sistemi iyi bir şekilde yazılı doküman haline getirilmeli, iç ve dış denetçiler tarafından operasyonel risk yönetim süreçleri ve ölçüm sistemleri düzenli olarak gözden geçirilmeli, ve risk ölçüm sistemleri dış denetçiler ya da denetleyici otorite tarafından onaylanmalıdır (BIS, 2006:150-151).

b) Kantitatif Kriterler: İçsel operasyonel risk ölçüm sistemleri komite tarafından tanımlanan operasyonel risk ölçüm tanımlarının kapsamı ile uyumlu olmalıdır, banka beklenen kayıpları hesaplamadığı sürece, denetim otoriteleri beklenen kayıpların ve beklenmeyen kayıpların toplamı gibi düzenleyici sermaye gereksiniminin hesaplanmasını bankalardan talep etmelidir, bankanın risk ölçüm sistemi, kayıp tahminlerini yakından izleme biçimini etkileyen operasyonel riskin ana faktörlerini elde etmek için yeterince "açık" olmalıdır, düzenleyici minimum sermaye gereksinimlerini hesaplama amacıyla, farklı operasyonel risk tahminleri için risk ölçümleri ilave edilmelidir. Bankanın operasyonel risk ölçüm sistemleri komite tarafından belirtilen sağlık standardını karşılamak için belli başlı kilit özelliklere sahip olmalıdır. Bankalar operasyonel risk ölçüm sistemlerindeki temel unsurları ağırlıklandırmak için, güvenilir, şeffaf, bir şekilde belgelendirilmiş ve doğrulanabilme özelliklerine sahip olmalıdır (BIS, 2006:151-152).

3.4.1.3. Basel II Kapsamında Piyasa Riski Ölçümü

Piyasa riskinin, ticari defterlerdeki uyumsuzluklardan ve menkul kıymet ve döviz riskinden kaynaklandığını ifade eden Basel Komitesi, piyasa riski ölçümü için iki temel yaklaşım tanımlamıştır. Bunlar:

- Standart yaklaşım

- İçsel Model Yaklaşımı

Piyasa riski ölçümlerinde genel olarak Basel I kriterlerinde yer alan tanımlamalar yerini büyük ölçüde korumuştur. Basel II kapsamında en az değişikliğe uğrayan bölüm olarak ifade edilen piyasa riski, standart yaklaşım kapsamında genel olarak, spesifik risk ve genel piyasa riski olmak üzere iki ayrı başlık altında dikkate alınarak sermaye yükümlülüğü hesaplaması yapılmaktadır.

İçsel model yaklaşımları ile piyasa riski ölçümleri denetleyici otoritenin açık bir onayına bağlıdır. Bununla birlikte bankaların içsel model ile piyasa riski ölçümleri gerçekleştirmeleri için komite tarafından belirlenen kalitatif ve kantitatif kriterleri yerine getirmesi gerekmektedir.

3.4.2. İkinci Yapısal Blok (Pillar 2): Denetimsel Gözden Geçirme

Bankaların riskleri gözlemlenmede ve yönetmede daha etkin risk yönetim tekniklerinin kullanılması ve geliştirilmesi amacıyla düzenlenen ikinci yapısal blok dört temel prensip üzerine kurulmuştur. İkinci blokta genel olarak bankanın sadece sermaye yükümlülüğünü yerine getirmekle yükümlü olmadığı aynı zamanda içsel süreçlerin yönetilmesi hususunda daha sağlam bir yapı oluşturulması ve kamuyu aydınlatmaya yönelik konular üzerinde yoğunlaşmıştır ve denetim süreçlerinin önemi ifade edilmiştir. Bu bağlamda oluşturulan prensipler aşağıda özetlenmektedir.

Prensip 1: Bankalar, risk profillerine uygun bir şekilde sermaye yeterliliklerini değerlendireceği bir yöntem ve sermaye seviyelerinin koruyabilecekleri bir stratejiye sahip olmalıdır.

Bunun için ise:

- Yönetim kurulu ve üst yönetim gözetimi,
- Güvenilir sermaye değerlendirmesi,
- Risklerin kapsamlı değerlendirilmesi,
- Gözleme ve raporlama,
- İçsel kontrolün gözden geçirilmesi,

olarak sıralanan beş temel özelliğe sahip olması gerektiği ifade edilmiştir (BIS, 2006:205).

Prensip 2: Bankaların sermaye yeterliliklerinin değerlendirilmesinin yanı sıra denetleyici otorite tarafından bankaların içsel sermaye yeterliliği değerlendirme

stratejileri de gözden geçirilmeli ve bu gözetim mekanizmaları yeterli değil ise denetleyici otorite tarafından uygun önlemler alınmalıdır.

Prensip 3: Denetim otoritesi, bankaların düzenleyici minimum sermaye gerekliliklerinin üzerinde faaliyet göstermesini beklemeli ve bankalar, tutmaları gereken sermayenin üzerinde sermaye bulundurma yeteneğine sahip olmalıdır.

Prensip 4: Denetim otoriteleri, bankaların minimum sermaye gereksinimlerinin altına düşmesini önlemek adına ilk aşamalarda müdahaleyi gerekli görmeli ve sermaye yeterliliği sürdürülemez ya da düzeltilemezse müdahale edilmelidir.

Basel komitesi tarafından ifade edilen dört prensip ülke genelinde denetimin ve denetleyici otoritenin önemini ön plana çıkarmakta ve denetleyici otoritenin SYR rasyosuna yönelik olarak tedbirli davranması hususunda öneriler de bulunarak denetleyici otoriteyi daha aktif bir hale getirmektedir.

3.4.3. Üçüncü Yapısal Blok (Pillar 3): Piyasa Disiplini

Üçüncü blokta piyasa disiplinin amacı, birinci ve ikinci blokların tamamlanması olarak ifade edilmektedir. Bunun ise temelde kamuyu aydınlatma fonksiyonu ile gerçekleşeceği ifade edilmiştir.

Basel II düzenlemelerinde özellikle dikkat çeken husus risklere karşı sermaye yükümlülüğü hesabı yapılırken SYR formülünde yer alan her risk grubu için bankalara kendi hesaplamalarını yapma konusunda bir esneklik sağlanarak içsel modeller kullanılmasına olanak tanınmıştır. Bu nedenle de bankaların kamuyu aydınlatma esasları, yatırımcıların ve piyasa katılımcılarının, maruz kalınabilecek riskleri, risk değerlendirme süreçleri ve sermaye yeterliliği konusunda değerlendirmeler yapmasına imkan tanımaktadır (Özçam, 2004:7).

3.4.4. Basel I ve Basel II Düzenlemelerinin Farklılıkları

Basel I ve Basel II düzenlemelerinin genel hatları ile farklılıkları aşağıdaki Tablo 10'da özetlenmektedir.

Tablo 10. Basel I ve Basel II Düzenlemelerinin Farklılıkları

Basel I	Basel II
Genel olarak kredi ve piyasa riski üzerinde yoğunlaşmıştır.	Düzenleyici sermaye hesabına operasyonel risk de dahil edilmiştir.
Düzenleme kapsamında ağırlıklı olarak SYR'ye odaklanmıştır.	Düzenlemelerin sadece hesaplama boyutuna değil denetim ve uygulama noktasında da sağlam bir yapı oluşturmak adına iki yapısal blok daha eklenmiştir.
Varlık sınıflandırmalarında OECD ülkelerinden kullanılan kredilere imtiyazlar tanınmıştır.	Varlık sınıflandırmalarında daha kapsamlı biri sınıflandırmaya gidilmiştir. KDK'ların önemi artmıştır.
Risk konusunda tüm kuruluşlar aynı kategoride değerlendirilmektedir.	Risk grupları finansal kuruluşlar bakımından farklılaştırılarak risk hesaplarında bankalara kendi içsel modelleri ile ölçüm yapma konusunda esneklik tanınmaktadır.

Genel olarak Basel II kriterleri, Basel I kriterlerine göre birçok değişikliği getirmiştir. Düzenlemede sadece risklerin hesaplanmasının yeterli olmadığı, bunun denetiminin mümkün olması gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte reel piyasada bu düzenlemeler sayesinde oluşan finansal çıktıların yansımalarının kamuya bildirilmesi yoluyla daha etkin ve sürdürülebilir bir finansal piyasa oluşturulması yönünde adımlar atılmıştır. Özellikle kredi riski konusunda bankaların kendi kredi risk ölçüm yöntemlerini kullanabilecek niteliğe gelmesi yönünde teşvikler dikkat çekmekle birlikte ayrıca dikkat çeken bir diğer husus ise denetim otoritesinin ön plana çıkmasıdır. İkinci yapısal blokta ifade edilen prensipler ile denetim otoritesinin aktif bir hal alması gerektiği izah edilmiştir.

Berberinde getirmiş olduğu yenikler ile birlikte Basel II uzlaşısı bazı eleştirilere de maruz kalmıştır. Gültekin (2016) çalışmasında bu eleştirileri şöyle özetlemiştir:

- Düzenleme kapsamı oldukça maliyetlidir ve kolay anlaşılır düzeyde değildir,
- Basel II kriterleri düzenlenirken dayanağın doğru kurgulanmamasından kaynaklı olarak ülkeler bazında uygulamalar olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir,
- Düzenleyici sermaye miktarı üzerinde oldukça fazla yoğunlaşmıştır,

- KDK'lara risk hesaplamalarında oldukça fazla önem verilirken bu kuruluşların güvenilirliği konusuna önem verilmemiştir,
- KOBİ'lere yönelik hedeflenen tutumun gerçekleşmemesi,
- Portföyler çeşitlendirilmesine rağmen aynı kategoride değerlendirilmektedir,

3.5.BASEL III DÜZENLEMELERİ

1988 yılında başlayan Basel düzenlemeleri günümüze kadar geçen 30 yıllık süreç içerisinde sürekli olarak değişim, dönüşüm ve yenilikler geçirmiştir. Son zamanlarda gündemde Basel IV düzenlemeleri olmakla birlikte Basel düzenlemelerinde yapılan son revizyon Basel III olarak karşımıza çıkmaktadır.

Basel III kriterlerinin gündeme gelmesinde en büyük paya, 2007 yılında ABD kökenli olarak başlayan ve 2008 yılı itibariyle küresel bir hal alan finansal kriz sahiptir. Yaşanan krizin ardından Basel II düzenlemelerinin eksiklikleri gündeme gelmiştir ve bu düzenlemenin yetersiz yönleri ele alınarak, yaşanabilecek krizleri en aza indirmek adına risk yönetimini daha etkili bir hale getirmek için yeni tedbirlerin oluşturulması amacıyla Basel III düzenlemeleri oluşturulmuştur.

Basel III düzenlemeleri, 2010-2011 yılları arasında komite üyeleri tarafından tartışılmakla birlikte düzenlemenin 2013'ten 2015 kadar tanıtılması planlanmıştır. Ancak yapılan düzenlemeler ile bu süreç 2018'e kadar genişlemiştir. Basel III, 2000'li yıllarda yaşanan finansal krizleri ortaya çıkardığı finansal düzenlemelerin yetersizliğine cevaben oluşturmuştur. Basel III bankaların likiditesini artırarak ve kaldıracını azaltarak sermaye gereksinimlerini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Yeni çerçeve doğrultusunda finansal kuruluşların, güncel Basel II düzenlemeleri üzerinden daha fazla sermaye ve daha yüksek kaliteli sermaye tutmaları gerekmektedir (www.ibm.com, Erişim Tarihi: 26.09.2018).

Basel III düzenlemelerinin amaçları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (BIS, 2010:1-2):

- Daha esnek bir bankacılık sektörü oluşturmak adına sermaye ve likidite kurallarının güçlendirilmesi,
- Finansal ve ekonomik bunalımlar nedeniyle ortaya çıkan problemleri özümseyerek reel ekonomiye sıçramasını önlemek,
- Şeffaflık ve kamuyu aydınlatma fonksiyonları ile birlikte risk yönetimi ve yönetim uygulamalarını güçlendirmek,

- Bankacılık sektörünün içsel ve dışsal şoklara karşı direncinin artırmak.

Bu kapsamda komite tarafından düzenleme yapılmak için üzerinde durulan konu başlıkları şunlardır:

- Global bir likidite standardı oluşturulması,
- Sermaye koruma tamponu uygulaması,
- Karşı taraf kredi riski hesaplaması,
- Kaldıraç rasyosu hesaplamaları.

3.5.1. Sermaye Tanımındaki Değişiklikler ve Koruyucu Sermaye Tamponu

Düzenleme kapsamında dikkat çeken önemli hususlardan birisi önceki düzenlemelerde yer alan Tier 3 (Üçüncü kuşak sermaye) tanımının bu düzenlemede sermaye tanımı kapsamında yer almamasıdır. Sermaye tanımı Tier 1 ve Tier 2 olarak iki unsur ifade edilmiştir. Tier 1 (Ana Sermaye) kısmı ise iki alt kısma ayrılarak “çekirdek ve ek sermaye” olarak ifade edilmiştir. Sermaye tanımında yapılan değişiklikler niteliğin daha yoğun hale gelmesini ifade ederken nicel olarak Basel III düzenlemesinde riske karşı daha sağlam bir sermaye yapısı oluşturulmasına yönelik önemli değişikliklere yer verilmiştir. Bu değişiklikler aşağıda ifade edilmektedir.

Önceki düzenlemelerde Tier 1 olarak ifade edilen ana sermaye risk ağırlıklı varlıkların en az % 4’üne karşılık gelirken; Basel III’de bu oran % 6’ya yükselmiştir. Ana sermaye içerisinde yer alan çekirdek sermaye kısmı ise risk ağırlıklı varlıkların en az %4,5’ine karşılık gelmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu oranların uygulaması için bankalara 1 Ocak 2013’ten 1 Ocak 2015’e kadar kademeli bir geçiş öngörülmüştür. Toplam sermaye yeterlilik (Tier 1 + Tier 2) oranında ise değişikliğe gidilmemiştir, SYR’nin en az % 8 olması öngörülmüştür (BIS, 2011:12-27).

Ana sermaye (Tier 1) içerisinde yer alan “çekirdek sermaye” kalemleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir (BIS, 2011:13):

- Ödenmiş sermaye,
- Hisse senedi ihraç primleri,
- Dağıtılmamış karlar,
- Yedek akçeler,
- Bağlı ortaklıklar ve iştirakler tarafından ödenmiş sermaye,
- Çekirdek sermayenin hesaplanmasında uygulanan düzenleyici değerlendirmeler.

Ana sermaye (Tier 1) içerisinde yer alan ‘‘Ek sermaye’’ kalemleri (BIS, 2011:15):

- Ek sermaye kriterlerini taşıyan ve çekirdek sermaye içerisinde yer almayan finansal araçlar,
- Ek sermaye içerisinde yer alan hisse senetlerinden elde edilen ihraç primleri,
- Çekirdek sermaye içine dahil edilmeyen, bağı ortaklar tarafından ve ek sermaye kriterlerini taşıyıp üçüncü kişiler tarafından tutulan araçlar,
- Ek sermaye hesaplamasında uygulanan düzenleyici değerlendirmeler.

Katkı sermaye olarak ifade edilen Tier 2 kısmı ise aşağıdaki kalemlerden oluşmaktadır (BIS, 2011:17):

- Katkı sermaye kriterlerini taşıyan araçlar,
- Katkı sermaye içerisinde yer alan araçlardan elde edilen ihraç primleri,
- Ana sermaye içine dahil edilmeyen, bağı ortaklar tarafından ve katkı sermaye kriterlerini taşıyıp üçüncü kişiler tarafından tutulan araçlar,
- Kredi zarar karşılıklarının bir kısmı, (Basel III, 60.-61. Paragrafında Tanımlanmakta),
- Katkı sermaye hesaplamasında uygulanan düzenleyici değerlendirmeler.

Yukarıda izah edildiği gibi genel bir sermaye tanımından üçüncü kuşak sermaye çıkarılarak yeni bir sermaye tanımlaması yapılmıştır. Ancak oransal olarak minimum SYR, en az %8 olarak ifade edilmekle birlikte ana sermaye kısmında değişiklikler yapıldığı göze çarpmaktadır.

Sermayeye yönelik düzenlemelerde dikkat çeken bir husus ise ‘‘Sermaye Koruma Tamponu’’ oluşturulmasıdır. Komite sadece risklere karşı sermaye bulundurulduğunu gözeterek bir sermaye koruma tamponu oluşturulmasını gerekli görmüştür. Bu kapsamda ana sermaye içerisinde yer alan çekirdek sermayeden oluşan %2,5’luk bir koruma tamponu oluşturulması hedeflenmiştir. Burada bankaların kar dağıtımlarına yönelik bir düzenleme yapılmıştır. Sermaye korum tamponlarına göre bankaların kar dağıtımlarına bir düzenleyici sınırlama getirilmiştir.

Bankaların bulundurmaları gereken asgari sermaye tamponu oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bu tabloda bankaları kar dağıtım yüzdelerine göre elde

tutmaları gereken çekirdek sermaye ve sermaye koruma tamponu toplamalarına yer verilmiştir.

Tablo 11. Minimum Sermaye Koruma Tamponu Oranları

Çekirdek Sermaye Oranı	Minimum Sermaye Koruma Oranı
4.5% - 5.125%	100%
>5.125% - 5.75%	80%
>5.75% - 6.375%	60%
>6.375% - 7.0%	40%
> 7.0%	0%

Kaynak: BIS, 2011:56

Sermaye koruma tamponunun dışında ayrıca konjonktür karşıtı tampon (countercyclical buffer) bulundurulması da Basel III düzenlemelerinde yer almaktadır. Sermaye koruma tamponunda olduğu gibi konjonktür karşıtı tampon da, bir bankanın ya da sektörün karşılaşılabileceği risk durumunda bankanın sermayesini korumak ya da problemin reel ekonomiye yansımaları azaltmak için bir önlem olarak düzenlenmiştir. Ülkelerin denetleyici otoritelerinin inisiyatifine bırakılan konjonktür karşıtı tampon, denetleyici otoritenin kararına bağlı olarak artabilir veya azabilir. Denetleyici otorite konjonktür karşıtı tamponda oluşturduğu değişikliği en az 2 yıl önceden finansal kurumlara bildirmekle yükümlü olmakla birlikte bankalar çekirdek sermayeden %0 ila %2,5 arasında bir konjonktür karşıtı sermaye tamponu ayırmalıdır. Bu durumda bir bankanın ulaşabileceği en yüksek sermaye tamponu seviyesi % 9,5 olabilmektedir (Gültekin, 2016:68).

Sermayenin güçlendirilmesine yönelik yapılan değişiklikler genel bir şekilde özetlenecek olursa Basel III'de öncelikle sermaye tanımları değişmiştir ve üçüncü kuşak sermaye tanımı kaldırılmıştır. Minimum ana sermaye oranı %6, toplam asgari sermaye oranı ise %8 olarak ifade edilmiştir. Ana sermaye içerisinde tanımlanan çekirdek sermaye ise %4,5 olarak belirlenirken çekirdek sermayeye oranı %2,5 olacak şekilde bir sermaye koruma tamponu ayrılması öngörülmüştür. Bu durumda çekirdek sermaye ve sermaye koruma tamponu toplamı %7 olarak ifade edilmektedir. %2,5'lik sermaye koruma tamponu ile birlikte minimum sermaye yeterlilik rasyosu (%8) toplamı %10,5'e kadar çıkabilmektedir. Bu orana %0-2,5 arasında belirlenen konjonktür karşıtı sermaye tamponu da ilave edilmesi halinde SYR %13 seviyelerine kadar çıkabilmektedir. Bu oranlar için 2013 yılından başlamak üzere 1 Ocak 2019'a kadar kademeli bir geçiş öngörülmüştür.

3.5.2. Likidite Düzenlemeleri

İstikrarlı bir bankacılık sektörü için, güçlü sermaye gereksinimlerinin önemli ancak yeterli olmadığını ifade eden komite, likidite standartlarının eşit düzeyde öneme sahip olduğunu belirterek, Basel III düzenlemelerine kadar uluslararası boyutta bir likidite düzenlemelerinin geliştirilmediğini ifade etmiştir. Bu nedenle komite küresel sermaye düzenlemelerinde olduğu gibi global bir likidite standardı düzenlemiştir.

Komite tarafından yapılan bu düzenleme iki amacı gerçekleştirmek için geliştirilmiştir. Bunlardan ilki, bankanın yeterli likit varlıklar tutarak kısa vadede bankanın likidite riskine karşı esnekliğini artırmaktır. Bunun için “Likidite Karşılama Rasyosu (LCR)” hesabı yapmaktadır.

Likidite Karşılama Oranı (LCR) : Otuz günlük süre içerisinde oluşabilecek likidite sıkıntısına karşı bankaların esnekliği artırmayı amaçlamaktadır. Likidite karşılama oranı bankaların nakit çıkışlarını dengeleyerek yüksek kalitede likit varlık bulundurmalarını sağlayacaktır. Likit varlıkların en az 30 günlük nakit çıkışlarına eşit veya daha fazla olması gerekmektedir (BIS, 2011:8-9). Bu iki değişken arasında kurulabilecek iyi bir denge bankalara olabildiğince hızlı bir sürede likit elde etme imkanı sağlayacaktır, burada komitenin belirlediği süre kıstası ise 30 günlük bir süredir. Bankanın elde tutacağı varlıkların 30 günlük süre içerisinde nakde çevrilme imkanı olabilecek düzeyde yüksek kalitede bir likiditeye sahip olmalarının amaçlandığı görülmektedir.

Likidite karşılama rasyosu oluşturulmasında ikinci amaç, bankanın mevcut faaliyetlerini daha istikrarlı finansman kaynakları ile fonlaması için ek teşvikler yaratarak daha uzun bir zaman diliminde likidite riskine yönelik esnekliğini güçlendirmektir. Bunun için ise, “Net Sabit Fonlama Rasyosu (NSFR)” hesabı yapılmaktadır. NSFR’de komite bir yıl boyunca oluşabilecek likidite sıkıntısına yönelmiştir. Daha uzun vadede söz konusu olabilecek bir sıkışıklık için potansiyel alternatifler oluşturması amaçlanmıştır. “Mevcut sabit fon miktarı” ile “Gerekli sabit fon miktarı” arasında tam (%100) bir denge kurarak, oluşabilecek likidite riskini minimize etmek istenmiştir. “Mevcut sabit fon miktarı” en az “gerekli sabit fon miktarı” kadar olmalıdır (BIS, 2014:2). Mevcut istikrarlı fonlama tutarı, bankaların pasifinde yer alan kalemlerin vade ve kalitelerine göre belirlenebilmektedir. Ayrıca ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarı ise bankanın aktifinde yer alan kalemlerin vade ve kalitelerine göre değişen oranda dikkate alınarak hesaplanmaktadır (BDDK, 2010:7).

3.5.3. Kaldıraç Rasyosu

Bilanço içi ve bilanço dışı kaldıraç oranındaki aşırılıkların yaşanan krizlerde dikkat çektiğini ifade eden komite sermaye gereksinimlerinin yanına bir tamamlayıcı olarak şeffaf ve risk bazlı olmayan kaldıraç oranını uygulamaya koymaya karar vermiştir. Amaç bankacılık sektöründeki aşırı kaldıraç oranına bir limit belirleyerek finansal sektörde ve ekonomide oluşabilecek zararları önlemeye yardımcı olmaktır. Ayrıca basit bir kaldıraç ölçüm yöntemi kullanılması amaçlanmıştır (BIS, 2011:61).

Bu düzenlemeye göre 1. Kademe (Ana Sermaye) sermaye tutarının bilanço içi ve bilanço dışı kalem tutarlarına oranının en az %3 olması hedeflenmektedir. Bu oran tüm uluslararası aktif bankalar için geçerli olmaktadır ve 1 Ocak 2017 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlanmıştır (BIS, 2011:61).

3.5.4. Risk Kapsamı

Kredi riski kapsamında tüm riskleri ele alınması ile sermaye hesaplamalarında bu risklerin göz önünde bulundurulması hususuna dikkat çeken komite, “karşı taraf kredi riski” için düzenlemelere Basel III kapsamında yer vermiştir. Düzenlemede ifade edilen kurallar neticesinde karşı taraf kredi riski hesaplamaları yapılarak kredi riskine maruz kalma olasılığının azaltılması hedeflenmektedir.

Bu kapsamda bankaların içsel derecelendirme sistemini benimsemeleri üzerinde durulmuştur. İçsel derecelendirme sistemi ile bankaların son üç dönemlik verileri kullanılarak ve piyasanın oluşturduğu risklerin ilave edilmesiyle genel bir içsel derecelendirme sistemi oluşturulmalıdır. Teminatlı ya da teminatsız tezgahüstü işlemlerin neden olabileceği beklenen riskleri de kapsayacak şekilde sermaye ihtiyacının genişletilmesi gerekmekte ve tüm tezgahüstü işlemlerin sermaye gereksinimleri hesaplanırken risk ağırlıkları artırılmalıdır. Ayrıca kredi riskleri hesaplanırken herhangi bir finansal olumsuzluk durumunda sektörler arası negatif korelasyon göz önünde tutulmalıdır (Gültekin, 2018:57-58).

Tablo 12. Basel III Düzenlemelerine Geçiş Takvimi

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	01.01.2019
Kaldıraç Oranı	Denetim otoritesinin gözetimi		2013-2017 arasında paralel çalışma ve 2015’de kamu aydınlatmanın başlaması					1. Yapısal Blokla Değişim	
Minimum Çekirdek Sermaye Oranı			%3,5	%4	%4,5	%4,5	%4,5	%4,5	%4,5
Sermaye Koruma Tamponu						%0,625	%1,25	%1,875	%2,5
Min. Çekirdek Ser. + Ser. Kor. Tamponu						%5,125	%5,75	%6,375	%7,0
Minimum 1. Kuşak Sermaye			%4,5	%5,5	%6,0	%6,0	%6,0	%6,0	%6,0
Minimum Toplam Sermaye			%8,0	%8,0	%8,0	%8,0	%8,0	%8,0	%8,0
Minimum Top. Ser + Koruma Tamponu			%8,0	%8,0	%8,0	%8,625	%9,25	%9,875	%10,5
1.Kuşak Çekirdek Sermaye ya da 2. Kuşak Çekirdek Sermaye Olarak Nitelendirilmeyen Sermaye Araçları			2013’de başlayıp 10 yıl içinde kademeli olarak devreye girecektir.						
Likidite Karşılama Oranı	Gözlem Periyodu Başlangıcı				Minimum Standart Tanıtımı				
Net Sabit Fonlama	Gözlem Periyodu Başlangıcı							Minimum Standart Tanıtımı	

Kaynak: <https://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>, Erişim Tarihi:11.10.2018

3.6. BASEL III DÜZENLEMELERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

Basel III düzenlemeleri ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarda eleştirel boyuta yönelik literatürde genel bir araştırma yapıldığında eleştirel boyuttan daha ziyade genel değerlendirmeye yönelik yorumlamaların yapıldığının görülmektedir. Nitekim bu değerlendirmeler Basel III düzenlemelerin çıkış noktasına dayandırılarak düzenleme neticesinde varılan nokta arasında genel bir kıyaslamadır.

Öncelikle eleştirel boyutta genel olarak dikkat çeken konu Basel III düzenlemelerinin 2008 yılında küresel ölçekte yaşanan krizin sebepleri ele alınarak bu düzenlemeye gidilmesidir. Basel III düzenlemelerinde her ne kadar 2008 krizinin

nedenleri göz önüne alınarak düzenlemelere yön verilmesi planlanma yapılması istenirse de nihai olarak yapılan düzenlemeye bakıldığında düzenleme de riskin sebep olduğu faktörlerden ziyade sermayenin hem niteliksel hem de niceliksel boyutta güçlendirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Risk türleri ve hesaplamaları üzerinde ise tatmin edici bir düzeyde çalışma yürütülmediği genel kanaattir. Bankacılık sektörünü olası şoklara karşı daha esnek ve dayanıklı hale getirmek için sermaye yapısının risk ağırlıklı varlıklara yönelik daha güçlü bir hale getirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Düzenleme önceki düzenlemelere göre geniş kapsamlı yenilikleri kapsamamaktadır.

BDDK tarafından Basel III düzenlemelerine yönelik eleştirilerde ise, düzenlemede yer alan sıkı uygulamalar nedeniyle bankaların mevzuat boşluklarını arama yoluna giderek denetim açısından bir arbitraj oluşturmaya çalışılacağı, bu nedenle düzenleyici ve denetleyici otoritelerin küresel boyutta iletişim halinde olması gerekliliği ifade edilirken aksi durumda ise denetimsel olarak ülkeler arasında farklılık olması halinde düzenlemenin küresel ölçekte hedeflediği başarıya ulaşamayacağı öncelikli olarak belirtilmiştir. Basel III düzenlemelerinin geniş bir sürece yayılarak hayata geçirilmesindeki amacın uygulama maliyetinin azaltılması olduğunu ifade eden BDDK, bu durumda değişikliğe çabuk uyum sağlanamayacağı konusunu da gündeme getirmiştir. BDDK tarafından üzerinde durulan en önemli husus olarak ifade edilen konu ise bu düzenlemelerin uygulanmasında kullanılacak stratejilerin yerel ve küresel ekonomiye yönelik etkileridir. Düzenlemelerde yer alan bazı reformlar bankaları bu düzenlemelerden kurtulmaya yönelik değişik uygulamaları arayışa sevk edebilir. Bu nedenle de yerel ve küresel boyutta bankacılık sektöründe değişikliğe neden olabileceği ifade edilmektedir (BDDK, 2010:15-16).

Türkiye açısından Basel düzenlemelerine yönelik olarak değerlendirme yapıldığında ilk olarak düzenlemede yer alan SYR'nin asgari oranı olan %8 oranının 2002'den günümüze kadar geçen süreç içerisinde her dönem sağlandığı ve çok daha yüksek seviyelerde de sermaye yeterlilik oranlarına sahip bankaların mevcut olduğu söylenebilir. Her ne kadar bu konuya ilişkin yönetmeliklerde %8 asgari oranın zorunlu olarak tutturulması istenirse de BDDK tarafından %12 düzeyinde bir asgari sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olunması konusunda beklenti mevcuttur. Keza ülkemizde genel olarak bakıldığında bu oranlara ulaşıldığı görülmektedir.

BDDK resmi sitesinden elde edilen verilere göre Türk Bankacılık Sektörünün 2018 Aralık itibariyle sermaye yeterlilik rasyosu ve sermaye kalemlerine ilişkin veriler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 13. Sermaye Yeterlik Oranına İlişkin Veriler

	Sermaye Kalemleri	Tutarlar (Milyon TL)
1	Ana Sermaye	417.120
2	Katkı Sermaye	98.838
3	Sermayeden İndirilecek Tutarlar	303
4	Yasal Özkaynaklar	516.630
5	Risk Ağırlıklı Varlıklar Toplamı	2.983.385
6	Çekirdek Sermaye Tutarı	411.086
7	Sermaye Yeterlilik Rasyosu ((4/5)*100)	%17
8	Çekirdek Sermaye Yeterlilik Rasyosu ((6/7)*100)	%14
9	Likidite Yeterlilik Oranı (Aylık)	116
10	Likidite Yeterlilik Oranı (12 Aylık)	118

Kaynak: <http://www.bddk.org.tr/BultenAylık/> , Erişim Tarihi:22.10.2018.

Tablo 13’de özetlenen Türk Bankacılık Sektörü Aralık 2017 verileri Basel III kapsamında incelendiğinde öncelikle sermaye kalemleri arasında ana sermaye özkaynakların %83’ünü oluşturmaktadır. Basel III kapsamında ana sermaye kalemlerinin niteliksel olarak sermaye kalemlerinin yüksek düzeyde kaliteye sahip kalemlerden oluştuğu bilinmekle birlikte Türk bankacılık sektöründe ana sermaye özkaynak içerisinde oldukça büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Buradan sermaye kalemlerinin çoğunluğunun yüksek kalitede olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Katkı sermaye yasal özkaynak içerisinde ise %17’lik bir paya sahiptir. Likidite açısından bakıldığında ise 2017 Aralık ayında aylık likidite oranı %111 olarak gerçekleşmiş ve on iki aya bakıldığında ise %116 olarak gerçekleşmiştir. Son yılın sektörel verileri Basel III düzenlemelerinin asgari oranlarına Türkiye Bankacılık Sektörünün uyum sağladığı ifade edilebilmektedir. Türk Bankacılık Sektörü Basel I düzenlemelerine gerekli uyumu sağlamamasının akabinde Basel II ve III düzenlemelerinden önce 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile bankacılık sektöründe yapılan önemli düzenlemeler ile sağlam bir yapıya kavuşturulmuştur. Nitekim 2008 yılında yaşanan küresel krizde de bunun yansımaları görülmüştür. Türk bankaları temerrüde düşmeyen birkaç ülke arasında yer almıştır.

Bu değerlendirmeleri yaparken öte yandan 2008 yılında yaşanan krizin hemen öncesinde ABD’de yeterli seviyenin üzerinde sermaye tutan bankaların iflas ettiği de görölmektedir. Basel III bu açıdan diğer düzenlemelere göre farklılık arz etmektedir. Krizde yeterli seviyenin üzerinde sermaye tutmalarına karşı iflas eden bankaların olması sermaye kalemlerinin kalitesini gündeme getirmiştir. Bu nedenle Basel III düzenlemelerinde sermaye kalemlerinin nitelik bakımından güçlendirilmesine gidilmiştir.

3.7. BASEL IV

Basel IV düzenlemeleri olarak son zamanlarda gündeme gelen ancak henüz Basel Komitesi tarafından tam olarak sunumu gerçekleştirilmeyen düzenleme finans çevresinde ve özellikle bankacılık sektöründe son zamanların odağında yer almaktadır.

Basel IV, düzenleme içeriğini daha basit hale getirerek karmaşıklığı azaltma ve şeffaflık ile kuralların etkinliğini artırmayı, tutarlılık ve karşılaştırabilirlik ile düzenlemelerin daha anlaşılabilir bir biçimde yorumlanmasını ve uygulanmasını, risk hesaplamalarında uygulanan standart yaklaşımda risk duyarlılığının artırılmasını ve içsel yaklaşımlarda ise değişkenlik gösteren uygulamaların azaltılmasını amaçlamıştır (TBB, 2016: 5).

Basel IV düzenlemesinde SYR’nin payda kısmında risklerde “yoğunlaşma riski” üzerinde düzenleme yapılması gündeme gelmiştir. Genel olarak risk türlerinin tamamında revizyon yapıldığı ifade edilmiştir. Kredi riski hesaplamasında standart yaklaşımda kredi derecelendirme notlarının yanı sıra “Due Diligence” prosedürlerinin uygulanması öngörülmüştür. İDD Yaklaşımı ile kredi riski hesaplamasında parametreler arasında değişkenliği azaltmaya yönelik düzenlemelere gidilmiştir. Operasyonel risk hesaplamalarında kullanılan “brüt gelir” değişkeninin yerine “iş göstergesi” bileşeni kullanılması önerilmiştir (TBB, 2016:5-23).

Basel IV düzenlemelerinde yer alan konular aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (Altıntaş, 2017, Erişim Tarihi: 26.10.2018).

- 1996 yılında yayımlanan ve uygulanmaya başlanan standart yaklaşıma ve içsel yaklaşıma dayalı piyasa riski ölçüm yöntemleri değiştirilmiştir ve yeni piyasa riski düzenlemesine gidilmiştir. Piyasa riskine yönelik yeni düzenlemeler 2016 yılında yayımlanmıştır ve 2019 yıl sonu itibarıyla uygulamaya konulacaktır. Piyasa riski ölçüm yöntemlerinden içsel

yaklaşımına dayalı Riske Maruz Değer yöntemi “Kuyrukta Beklenen Kayıp” yöntemi ile değiştirilirken standart yöntemeye dayalı yaklaşımlarda ise geniş kapsamlı değişikliklerin olduğu göze çarpmakta ve bu değişikliklerin standart yaklaşımı ileri ve içsel yaklaşımlardan daha kapsamlı ve karmaşık bir boyuta taşıdığı ifade edilmektedir.

- Kredi riski hesaplamalarında kullanılan bağımsız kredi derecelendirme kuruluşlarının notlarına dayalı hesaplamalara bir alternatif geliştirilmektedir. BKDK'nin notlarının kullanılmadığı standart risk grupları için de ayrıca yeni düzenlemeler yapılmaktadır.
- Karşı taraf kredi riski ölçümünde kullanılan önceki standart yaklaşımlara ikame olması için komite yeni bir standart yaklaşım (SA-CCR) geliştirmiştir.
- Karşı taraf kredi riskinin sadece temerrüt boyutunun yeterli olmadığından Karşı taraf kredi riskine Kredi Değerleme Ayarlamaları (CVA) riski karşılığı eklenmiştir. CVA, karşı taraf kredi riskine maruz bir pozisyonun, Karşı Taraf Kredi riskli piyasa değeri ile Karşı Taraf Kredi risksiz piyasa değerinin farkına eşittir. Burada amaç CVA Standart Yaklaşımı'nın muhasebe standartları ile yeni piyasa riskine uyumlu hale getirmektir. CVA İleri Ölçüm Yaklaşımı'nın ise yeni piyasa riski ile entegre edilerek elimine edilmesi amaçlanmıştır.
- Menkul kıymetleştirmeye yönelik olarak dışsal derecelendirme kuruluşlarına olan bağlılığın azaltılması için revizyon yapılmıştır.
- Operasyonel risk ölçümünden İleri Ölçüm Yöntemleri uygulamadan kaldırılırken Standart Yaklaşımda revizyona gidilmiştir.
- Bankacılık hesapları faiz oranında değişiklikler meydana gelmiştir bankacılık faiz oranlarının 1. Yapısal blok içerisinde asgari sermaye yükümlülüğüne tabi tutulması beklenilmiştir ancak daha sonra komite tarafından yapılan değerlendirmeler neticesinde bu uygulamadan vazgeçilmiştir.
- Sermaye yükümlülüklerinin hesaplanmasında kullanılan Standart Yaklaşım revize edilerek daha karmaşık hatta ileri/içsel modelleri aratacak düzeyde yenilikler yapılmıştır. Standart yaklaşım ile yapılacak sermaye yükümlülüğü hesaplamaları veya riske esas tutarlar kullanılarak

içsel ölçüm yaklaşımları ile hesaplanacak sermaye yükümlülükleri için SYR'nin güvenilirliğini ve karşılaştırılabilirliğini gerçekleştirmek amacıyla %70-75 düzeylerinde bir taban oluşturulması hedeflenmiştir.

- Kredi riski riskine yönelik olarak içsel model kullanımında benzer risk grupları için içsel model kullanımından kaynaklı olarak ortaya çıkan farklı uygulamaların azaltılması için içsel modellerde bir taban belirlenmesi ve bazı risk grupları için içsel modeller ile sermaye yükümlülüğü hesaplamasının tamamen kaldırılması gündemdedir.
- “Müdahil Olma Riski (Step in Risk)” olarak tanımlanan yeni bir risk türü düzenleme kapsamına girmiştir. Müdahil olma riski, başta gölge bankacılık kaynaklarından kaynaklanabilecek riskler olmak üzere, konsolide edilmediği halde bir bankanın bir zorunluluktan kaynaklı olarak ve yahut itibari risk kaygılarıyla batmasına kayıtsız kalamayıp müdahale etmesi gerekecek yapılanmalardan kaynaklanan riski ifade etmektedir.
- Son olarak ise sermaye yeterliliği ile doğrudan ilgili olan büyük kredi yeterliliği konusu düzenlemede gündeme gelmektedir. Bankanın, tek başına karşı tarafın ya da ilişkili gruplardan kaynaklı olarak ortaya çıkabilecek temerrüt nedeniyle karşı karşıya kalabileceği toplam risk tutarının özkaynaklarının belli bir oranıyla sınırlandırması önemlidir. Bu nedenle komite büyük kredilere ilişkin tavsiyelerini kapsamlı ve standart biçiminde yeniden düzenlemiştir.

Genel olarak bakıldığında önceki düzenlemeler gibi yine herhangi bir Basel düzenlemesini ortadan kaldırmayı hedeflemeden mevcut düzenlemelerin eksik yönlerinin ele alınarak revize edilmesini ve güncel bankacılık dinamiklerini dikkate alarak daha önce ele alınmayan ilave düzenlemelerin gündeme geldiği Basel IV düzenlemeleri sermaye ve likidite gereksinimlerine ilave düzenlemeler ile anılmaktadır. Bu kapsamda Basel IV içerik olarak aşağıda yer alan konuları içermektedir:

- Yüksek minimum kaldıraç rasyosu,
- İçsel modellerdeki esnekliği azaltılması,
- Standart yaklaşımın revize edilmesi,
- Sermaye Tabanı,
- Stres testi,

- 2. Yapısal blok,
- Likidite ve
- Kamu aydınlatma

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BANKACILIK DÜZENLEMLERİNİN BANKALARIN RİSK ALMA DAVRAŞINI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK PANEL VERİ ANALİZİ UYGULAMASI

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bankacılık sektörü finans sektörünün merkezinde bulunmaktadır. Yaşanan herhangi bir olumsuzluk sadece mikro boyutta bankaların içinde yer aldıkları finansal sektörü etkilememekte, reel sektörün ihtiyaç duyduğu finansal kaynağın temin edilememesi nedeniyle makro ölçekli problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle finansal sektörün aracılık faaliyetini üstlenmiş olan bankaların risk yönetimi önem arz etmektedir. Bu anlamda bankaların risk alma davranışını etkileyen faktörleri tespit etmek adına pek çok akademik çalışma ele alınmıştır. Hatta bu çalışmaların bir kısmı siyasal otoritelerin yürütmüş olduğu projelere konu olmuştur. Daha da ötesi Basel Komitesi gibi bankaların risk yönetimlerine yönelik uluslararası örgütlenmeler de mevcuttur.

Başçı ve Sakınç (2014), finansal kuruluşlar ve bunlarla ilişkili şirketler arasında dengenin korunması istendiğinde bu kuruluşların düzenlenebileceğini ve daha verimli olabileceğini ifade etmiştir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere finansal kuruluşlara yönelik düzenlemeler doğrudan kuruluşları etkilemekte ve bu da düzenlemelerin önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada da literatürde yer alan çalışmalar göz önünde bulundurularak Türkiye’de faaliyet gösteren tüm bankaların risk alma davranışının bankacılık düzenlemelerinden ve bankaya özgü diğer değişkenlerden ne ölçüde etkilendiğini tespit etmek amacını ortaya koymaktadır. Çalışma, bankacılık sektöründe risk alma davranışını etkileyen faktörleri ve etki derecelerini ortaya koyması, bu yolla risk yönetimi konusunda bankalara yol gösterici bulgulara sunması nedeniyle önem arz etmektedir.

4.2. LİTERATÜR ÇALIŞMALARI

Risk alma davranışı finans literatüründe son zamanların yoğun ilgi gösterilen konularından birisidir. Bankaların risk alma davranışı finansal literatür içerisinde bankalara yönelik olarak farklı değişkenler ile ele alınarak incelenmektedir. Özellikle son 10 yıl finansal sektörde sürekli bir hareketliliğin yaşandığı belirsizlik ortamlarının

mevcut olduğu yıllar olarak geçmesi nedeniyle risk alma davranışı yoğun biçimde finansal literatürün ilgi odağı haline gelmiştir. Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında risk alma davranışını etkileyen faktörlerin neler olduğunu açıklamaya dair, rekabet, yönetim kurulu yapısı, yapısal düzenlemeler ve sahiplik yapısı gibi değişkenlerin ele alındığı birçok çalışmaya rastlanmaktadır.

Pathan (2009), 212 Amerikan bankasından elde ettiği veriler ile yapmış olduğu çalışmada bankanın yönetim kurulu yapısının risk alma davranışı üzerindeki ilişkisini incelemiştir. Risk değişkeni beş farklı yöntem ile ölçülmüştür. Bu değişkenler arasında risk alma davranışının ölçülmesinde literatürde oldukça fazla tercih edilen Z-score değişkeni tercih edilmiştir. Ayrıca bankanın toplam riski, günlük banka hisselerinin günlük getirisinin standart sapması alınarak ölçülmüştür. Değişkenlerin analizi neticesinde güçlü yönetim kuruluna sahip olan bankaların bankanın risk alma davranışını pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan yapılan analizler neticesinde CEO'nun yönetim kurulu kararlarında oy hakkına sahip olma durumunu ifade eden "CEO gücü" değişkeni ile bankanın risk alma davranışı arasında negatif ilişki olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Bankaların risk alma davranışını konu alan çalışmalar arasında yer alan Tabak vd. (2012), tarafından yapılan çalışma, bankacılık piyasa rekabeti ile risk alma davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 10 Latin Amerikan ülkesinin bankalarının 2003-2008 dönemine ait verilerini kullanarak risk alma davranışı üzerinde banka rekabetinin etkisini ele almıştır. Bu çalışmada risk alma davranışı literatürde yaygın bir biçimde kullanılan "Z-score" değişkeni ile ölçülmüştür. Rekabet ise 2008 yılında Boone tarafından geliştirilen "Boone Indicator" ile ölçülmüştür. Çalışmada hem düşük hem de yüksek rekabet seviyesinin finansal istikrarı güçlendirdiği gibi rekabetin doğrusal olmayan bir biçimde risk alma davranışını etkilediğine dair sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçta banka büyüklüğü ve sermayeleşmenin ise önemli bir faktör olduğu ifade edilmiştir. Büyük sermaye yapısına sahip bankaların rekabet konusunda avantajlı olduğu ifade edilmiştir. Bankaların risk alma davranışı ve rekabet arasındaki ilişki Jimenez vd. (2013) tarafından yapılan çalışmada da incelenmiştir. Çalışmanın verileri İspanya Bankacılık sisteminden elde edilmiş olup ve 1988-2003 dönemlerine ait verilerden oluşmaktadır. Çalışmada risk alma davranışı kredi riski değişkeni ile temsil edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde kredi piyasasında risk alma davranışı ve rekabet arasındaki mevcut doğrusal olmayan teorik ilişkiyi destekleyen sonuçlar elde edilmiştir.

Dahir vd. (2018) banka risk alma davranışı üzerinde likidite fonlama riski ve likidite riskinin etkisini incelemek amacıyla yapmış oldukları çalışmada Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Afrika Cumhuriyetinde (BRICS) faaliyet gösteren 57 bankaya ait 2006-2015 dönemi verileri ile GMM modeli ile bir analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda likidite riskinin banka risk alma davranışı üzerinde önemli ve negatif bir etkiye sahip olduğu, likidite riskindeki azalışın bankanın risk almasında artış meydana getirdiği belirtilmiştir. Aynı zamanda likidite fonlama riskinin ise bankanın aldığı risk üzerinde önemli düzeyde bir etkiye sahiptir. Düşük likidite fonlama riskinin bankanın daha yüksek risk alması ile sonuçlandığı ifade edilen çalışmada sonuçların önceki varsayımlar ile uyumlu olduğu belirtilmiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak ifade edilen risk alma davranışı Z-score ile ölçülmüştür.

Drakos, vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada ise risk alma üzerinde faiz oranlarının etkisi incelenmiştir. Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri (CEE) ile Rusya Federasyonu'ndan 1997-2011 dönemine ait elde edilen veriler ile analizler gerçekleştirilmiştir. 1990'lı yılların sonlarında ve 2000'li yıllar boyunca yaşanan makroekonomik şokların bankaların risk alma davranışını açıkça etkilediği belirtilen çalışmada bankaların risk alma davranışı "Toplam Varlıkların Riskli Varlıklara Oranı" ve "Z-score'un doğal logaritması" ile ölçülmüştür. Faiz oranları ile birlikte bankaların sahiplik yapısı da risk alma davranışı açısından incelenmiştir. Yapılan analizler neticesinde yabancı ve yerel bankalar arasında risk alma davranışının farklı olduğuna dair bulgular ortaya çıkmıştır. Faiz oranlarında uzun dönemde meydana gelen kademeli düşüşlerin yabancı bankalarda risk almayı artırdığına dair bulgular elde edilirken, kısa dönemde faiz oranlarının azalması durumunda ise CEE ülkelerindeki yabancı bankalarının Rusya'dakilerden daha agresif bir tepki vererek riskli yatırımlarını arttırdığına dair sonuçlara ulaşılmıştır.

Nabila ve Younes (2012) bankanın risk alma seviyesi ile sermaye düzenlemeleri arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik literatürde yer alan çalışmaların genel kabul görmüş sonuçlara ulaşamadığını vurgulamışlar; Tunus'ta borsaya kote olan 10 ticari bankaya ait 1999-2008 dönemi verileri kullanarak söz konusu ilişkiyi incelemeye yönelik bir çalışma ele almışlardır. Çalışmalarında banka riskini sistematik risk, sistematik olmayan risk, toplam risk ve Z-score ile dört farklı değişken ile ölçmüşlerdir. Yapılan analizler neticesinde ise genel olarak bankanın risk seviyesini yönetim kurulu yapısı ve sahiplik yapısından etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Sermayeye yönelik ihtiyati düzenlemelerin ve banka büyüklüğünün banka riski ile

pozitif ilişkili olduğu çalışmada ulaşılan sonuçları olmaktadır. Ayrıca banka riskini artıran bir diğer unsurun ise Franchaising değerinin azalması olarak ifade edilmiştir.

Konishi ve Yasuda (2002), yapmış oldukları çalışmada ticari bankalarda risk alma davranışını etkileyen faktörleri ampirik olarak incelemişlerdir. Çalışma 199 ve 1999 yılları arasında Japonya'daki ticari bankaların “borsa fiyatlarını” kullanarak banka riski ve risk alma davranışını etkilemesi muhtemel olan ölçülebilir faktörler ile aralarındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Bağımlı değişken olan bankanın risk alma seviyesini ölçmek için beş değişken kullanılmıştır. Bunlar piyasa riski, toplam risk, sistematik risk, sistematik olmayan risk, sermaye piyasası riski ve faiz oranı riskidir. Ayrıca Z-score ile bankanın iflas riski olasılığı da hesaplanmıştır. Sermaye yeterliliğinin ticari bankalarda risk almayı azalttığına dair bulgulara ulaşan çalışma aynı zamanda Japonya'da “*amukadari uygulaması*” olarak bilinen, bankanın yönetim kurulunda emekli devlet memuru kabulünün, banka riskinde önemsiz bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca hissedar yapılarının bazıları ile banka riski arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını ifade eden çalışma, sabit hissedarın sahipliği ile riskin başlangıçta azalacağını ancak daha sonra varlıkların ikame etkisinin banka riskine karşı yerleşikleşmesinden dolayı arttığını ifade etmiştir. Aynı zamanda bir önceki çalışmada ifade edildiği gibi burada da Franchaising değerinin azalmasının banka riskini arttığı ifade edilmektedir. Çalışmanın sonucunda sermaye yeterliliği gerekliliklerinin ticari bankalarda risk almayı azalttığı, “*amukadari*” uygulamasının özel bankalarda risk seviyesinde önemsiz bir etkiye sahip olduğu, sabit hisse sahipleri değişkeni ile banka riski arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı ve Franchaising değerinin düşmesinin bankanın risk seviyesini arttırdığına dair sonuçlar elde edilmiştir.

Zhang ve Jiang (2018) Çin'de “düzenleyici sermaye baskısının bankanın imtiyaz değeri (charter value) ve risk alma davranışı üzerindeki etkisini tanımlamak ve düzenleyici sermaye baskısı altında bankanın risk almasının imtiyaz değerini nasıl etkilediği sorularını cevaplamak panel veri analizi ile bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Aynı zamanda gözlemlenemeyen heterojenliği azaltmak için Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) ile de sonuçların sağlamlığı kontrol edilmiştir. Çalışmanın örneklemini oluşturan 16 halka açık bankaya ait 2000 ve 2015 yılları arasında çeyrek dönemlik veriler ile analiz gerçekleştirilmiştir. Bankanın risk alma davranışı üzerinde sermaye düzenlemelerinin ve imtiyaz değerine etkisini tespit etmek için banka risk alma durumunu temsilen üç farklı değişken kullanılmıştır. Bunlar, kredi risk, toplam

risk ve Z-score' dur. Elde edilen sonuçlara göre düzenleyici sermaye baskısı bankanın imtiyaz değeri üzerinde negatif bir etkiye sahip iken, banka riski ile imtiyaz değeri arasındaki ilişkinin de negatif olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir ifadeyle imtiyaz değerinin artması bankanın iflas riskinin azalmasına neden olmaktadır. Düzenleyici sermaye baskısının banka riski üzerinde negatif yönlü ve önemli bir etkiye sahip olduğu, düzenleyici sermaye baskısının artması halinde bankaların aldığı riski azalacağı sonucuna ulaşılan bu çalışmada Çin bankacılık sektörünün Basel III uygulamaları ile gelen sermaye tamponu uygulamasını desteklediği de ifade edilmiştir.

Rahman vd. (2018) tarafından yapılan çalışmada Bangladeş'te faaliyet gösteren 32 ticari bankaya ait 2000-2014 döneminin verileri ile panel bir veri seti oluşturularak, sermaye düzenlemelerinin finansal aracılık maliyetleri ve risk alma davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın analizi Genelleştirilmiş Momentler Metodu ile yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre banka sermaye yeterlilik rasyolarının bankaların finansal aracılık maliyetleri ile pozitif bir ilişkisi olduğu saptanırken; bankacılık risk alma değişkenleri ile negatif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada bankanın risk alma göstergesi "Z-score" ile ölçülmüştür. Çalışmada "sermaye düzenlemeleri ve banka riski arasında negatif önemli bir ilişki vardır" şeklinde alternatif hipotez kurulmuştur. Bu kapsamda sermaye düzenlemeleri üç boyutta incelenmiştir. İlk olarak sermaye yeterlilik rasyolarının bankanın aracılık maliyetleri ve risk alması üzerindeki etkileri, ikinci olarak ödenmiş sermayenin toplam varlıklara oranının bankanın aracılık maliyetleri ve risk alması üzerindeki etkileri, son olarak ise Basel I'den Basel II'ye geçiş sürecinin etkileri incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda bankanın sermaye yeterliliği ve ödenmiş sermayenin toplam varlıklara oranının bankanın risk alma değişkenleri ile negatif, aracılık maliyetleri ile pozitif bir ilişkisinin olduğu ifade edilmiştir. Bankaların yüksek sermaye gereksinimlerine karşılık olarak risk almayı azalttığı belirtilmiştir. Ayrıca Basel II'ye geçiş sürecinin etkilerini belirlemek için kukla değişken bulunmaktadır. Bu değişkenin bankanın risk alma davranışında önemli bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bir diğer sonuç, bankacılık piyasa yapısının ve GSYİH büyümesinin bankanın risk alma davranışını ve finansal aracılık maliyetleri üzerinde ölçülebilir bir etkisinin olmadığıdır. Ayrıca çalışmada katı sermaye düzenlemelerinin banka riskini azaltacağı ve bu nedenle de finansal istikrar sağlamaya yardımcı olacağı ifade edilmiştir.

Ehsan ve Javid (2018) Pakistan’da bankacılık alanında yapılan düzenlemelerin varlığında bankaların risk alma davranışı üzerinde sahiplik yapısının etkisini incelemiştir. Çalışmada Pakistan’da faaliyet gösteren 26 bankaya ait 2000-2014 dönemi verilerini kullanmışlardır. Bankaların risk alma davranışı iki farklı değişken ile temsil edilmiştir. Bunlar “kazançlardaki dalgalanma” ve “Z-score” değişkenleridir. Çalışmada sahiplik yapısı ile ilgili değişkenler ile banka riski değişkenleri arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda bankacılık düzenlemeleri ve risk alma davranışına dair bulgular da dikkat çekmektedir. Sermaye düzenlemelerinin, yüksek sahiplik konsantrasyonu göz önünde bulundurulması halinde banka riskini etkilemede önemli olduğuna dair sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmanın sonuçlarında, sermaye yeterliliği düzenlemelerinin Pakistan’da bankaların risk almalarını kontrol etmek için güçlü bir önlem olduğuna varılmıştır.

Luu (2015) gelişmekte olan 10 Asya ülkesinden elde ettiği veriler ile bankaların risk alma davranışı üzerinde kurumsal yönetim ve bankacılık düzenlemelerinin etkisini incelemiştir. Çalışmada 2009 ve 2012 arasındaki yıllara ait veriler kullanılmıştır. Türkiye’nin de aralarında yer aldığı her bir ülkeden 10 ticari banka ile toplamda 100 banka analize dahil edilmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni banka riski, Risk Ağırlıklı Varlıkların (RAV) Toplam Aktiflere oranı ile ölçülmüştür. Çalışmada bağımsız değişken olarak yer alan bankacılık düzenlemeleri ise bir kukla değişken ve “CAR” şeklinde ifade edilen sermaye yeterlilik rasyosu ile temsil edilmiştir. Çalışmada En Küçük Kareler Yöntemi (OLS), İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi (2SLS) ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) ile analiz yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde bankanın risk alma davranışının şekillenmesinde hem kurumsal yönetim mekanizmasının hem de sermaye yeterlilik gereksinimlerinin önemli düzeyde bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kendi ülkesi dışında faaliyet gösteren yabancı bankalar için ulusal bankacılık düzenlemelerinin ve ev sahibi ülke düzenlemelerinin risk alma davranışı üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca sermaye yeterlilik rasyosunda meydana gelen artışın bankaların risk seviyelerini azaltmak yerine daha fazla risk almaya neden olduğuna dair bir sonuca ulaşılmıştır. Gelişmekte olan Asya ülkeleri için bankacılık düzenlemelerinin etkisinin açık olmadığı ifade edilmiştir.

Ashraf vd. (2016) bankaların risk alma davranışı üzerinde risk temelli sermaye düzenlemelerinin etkisini incelemek amaçlı yapmış oldukları çalışmada Pakistan’da faaliyet gösteren 21 bankadan elde edilen 2005-2012 dönemine ait verileri kullanarak

GMM metodu ile panel veri analizi yöntemini kullanmışlardır. Çalışmada bağımlı değişken olarak ifade edilen banka riski iki farklı değişken ile ölçülmüştür. Bunlar risk ağırlıklı varlıkların toplam aktiflere oranı (RWA_TA) ve takipteki kredilerin brüt kredilere (NPL_GL) oranıdır. Ayrıca sonuçların sağlamlığı için “yıllık kayıp kredi karşılıklarının brüt kredilere (LLP_GL) oranı” ve “Z-score” değişkenleri de kullanılmıştır. Çalışmanın ana bağımsız değişkeni ise, bankaların %8’lik SYR’ye sahip olup olmadığını ifade eden bir kukla değişkendir. SYR’si %8 düzeyinin altında kalan bankaların hangi düzeyde (yüksek/alçak) düzenleyici baskıya maruz kaldığını (Regcap) ifade eden bir değişkenden oluşmaktadır. Çalışmada ayrıca kontrol değişkeni olarak, banka büyüklüğü, likidite ve mevduat seviyesi kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde, Pakistan’da ticari bankaların risk temelli yüksek sermaye gereksinimlerinin aktif portföy riskinde, bir azalış meydana getirdiği ifade edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde risk temelli sermaye düzenlemelerinin bankanın aktif portföy riskini azaltmada etkili olduğu ve bu sonucun son zamanlardaki çalışmalar ile uyumlu olduğu da ifade edilmiştir. Bunun muhtemel nedeni, gelişmekte olan ülkelere kredi portföy gelirlerinde ticari bankaların aşırı esnekliği nedeniyle sermaye düzenlemelerinin bankaların portföy risklerinde daha belirgin etkisinin söz konusu olması ile açıklanmıştır. Diğer bir nedeni ise gelişmekte olan ülkelere gelişmemiş finansal sistemden dolayı bankaların aktif portföy risklerini finansal yenilikler aracılığıyla artırmada düzenleyici arbitrajlar için daha düşük fırsatlara sahip olması şeklinde ifade edilmiştir.

Laeven ve Levine (2009), bankaların sahiplik yapıları ve ulusal düzenlemelerin bankaların risk alma davranışları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma bankacılık sektöründe risk alma davranışı konusunda yapılan birçok çalışmaya katkı sunmaktadır. Yapılan bu çalışmada 1996 ve 2001 yılları arasında 48 ülkeden 279 bankaya ait veriler toplanmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni bankanın risk alma davranışı “Z-score”, “aktif getirilerinin standart sapması”, “gelirlerdeki dalgalanma” ve “özkaynak getirilerinin dalgalanması” olarak ifade edilen dört farklı değişken ile ölçülmüştür. Bankacılık düzenlemeleri ile ilgili değişkeni ise, sermaye düzenlemesinin bir endeksi olarak çalışmada yer almıştır. En küçük kareler (OLS) yöntemi ile yapılan analizler neticesinde, her bir bankanın yönetim yapısına bağlı olarak aynı düzenlemelerin risk alma davranışı üzerinde farklı etkilere sahip olduğuna dair sonuçlara ulaşılmıştır. Aynı zamanda güçlü hissedarlara sahip bankaların daha fazla risk almaya meyilli olduğu

sonucuna da ulaşılmıştır. Bankaların risk almasında banka düzenlemelerinin etkisinin sahiplik yapısına önemli ölçüde bağlı olduğu ifade edilmiştir.

Bouheni (2014), altı Avrupa ülkesinde (Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, İspanya ve Yunanistan) faaliyet gösteren ve her bir ülkedeki aktif büyüklüğü bazından en büyük on bankaya ait 2005-2011 dönemi verilerini kullanarak bankaların risk alma davranışları üzerinde düzenleyici ve denetleyici politikaların etkisini incelemiştir. Çalışmada risk alma davranışı beş farklı değişken ile ölçülmüştür. Aktif ve özkaynak getirilerinin standart sapmaları, ortalama aktif ve özkaynak getirilerinin standart sapmaları ve literatürde oldukça yoğun bir şekilde kullanılan Z-score değişkenleri kullanılarak bankaların risk alma düzeyleri belirlenmiştir. Düzenleyici ve denetleyici değişkenlerin etkilerinin belirlenmesi için çalışmada sermaye yeterlilik rasyosu değişkeni ve geliştirilen bir takım ölçekler ile bağımsız değişkenler oluşturulmuştur. Panel veri analizi yöntemi ile yapılan analizler neticesinde, banka faaliyetlerine getirilen sınırlamalar, denetim otoritesinin gücü ve sermaye yeterliliklerinin risk almayı azalttığı ifade edilmiştir. Ayrıca düzenleme ve denetlemelerin bankaların istikrarını güçlendirdiği ifade edilmiştir. Aynı bankacılık düzenlemelerinin ve denetlemelerin etkileyici faktörlere bağlı olarak bankaların risk alma davranışları üzerinde farklı etkilere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak ise güçlendirilen düzenleme ve denetlemelerin Avrupa bankalarının risk almasını artırdığı ve istikrarını zayıflattığına dair sonuçlar elde edilmiştir.

Alam (2014), 11 ülkede 165 geleneksel banka ve 70 İslami bankaya ait 2006 ve 2010 yılları arasındaki verileri kullanarak, bankacılık düzenleme ve denetleme yapısı ile Basel III ve bankaların risk alma davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni olan risk alma davranışı, kayıp kredi karşılıklarının toplam aktiflere oranı (LLR) alınarak elde edilen oran ile ölçülmüştür. Bankaların risk alma davranışı üzerinde bankacılık düzenlemelerinin etkisini belirlemek amacı ile ilgili olarak odaklanılan değişkenler, kamusal denetim gücü, sermaye gereklilikleri, özel denetim ve banka aktiviteleri üzerindeki sınırlamaları ifade eden değişkenlerdir. Bu değişkenler ile yapılan regresyon analizi neticesinde, sermaye gereklilikleri ve özel denetim değişkenlerinin risk alma davranışı üzerinde geleneksel ve islami bankacılıkta önemli ve negatif bir etkiye sahip olduğu ifade edilirken, denetleyici gücün ise anlamlı etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Banka aktivitelerine getirilen sınırlamalar, İslami bankacılık için risk alma davranışında negatif ilişkiye sahip iken, geleneksel bankacılıkta pozitif bir etkiye sahiptir. İslami bankacılık sisteminin geleneksel

bankacılık sistemine göre daha sıkı düzenleyici çerçeveye sahip olduğu ifade edilen çalışmada, buna rağmen sermaye gereksinimlerinin ve likidite gereksinimlerinin geleneksel bankalar ile kıyaslandığında İslami bankalar üzerinde daha az etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda Basel III kuralları açısından İslami bankaların daha donanımlı olduğunu ifade edilmiştir.

Agoraki vd. (2011), banka düzenlemelerinin risk alma davranışı üzerinde bağımsız bir etkiye sahip olup olmadıklarını ya da bankaların sahip oldukları piyasa güçlerini söz konusu etkiye kanalize edip etmediklerini incelemek amacıyla bir çalışma ele almışlardır. 13 ülkeden Merkez ve Doğu Avrupa bankacılık sektöründen 546 bankaya ait 1998-2005 dönemi verileri kullanarak GMM modeli ile analizler gerçekleştirmiştir. Çalışmada bağımlı değişken risk alma davranışı, “Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı” ve “Z-score” olmak üzere iki değişken ile ölçülmüştür. Bağımsız değişken olarak ifade edilen piyasa gücü değişkenini ölçmek için ise geliştirilen “Lerner index” kullanılmıştır. Çalışmanın bir diğer bağımsız değişkeni olan düzenlemeler ise, “sermaye gereklilikleri”, “banka faaliyetlerinin sınırlandırılması” ve “kamusal denetim gücü” olmak üzere üç değişken ile ölçülmüştür. Bu üç değişken geliştirilen sorulara verilen cevaplar neticesinde elde edilen değer ile sembolize edilmiştir. Çalışmada sermaye düzenlemelerinin ve denetim gücünün takipteki kredileri azaltarak kredi riskini azaltmada doğrudan bir etkiye sahip olduğu, ancak piyasada güçlü olan bankaların kredi riskleri artırdığında sermaye düzenlemelerinin etkisinin azaldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle düzenlemelerin kredi riskini kontrol etmede tek başına yeterli olmadığı belirtilmiştir.

Öztürk Danışman ve Demirel (2019), bankaların risk alma davranışında bankacılık düzenlemelerinin etkisini incelemek amacıyla gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren 25 bankadan elde edilen veriler ile gerçekleştirdikleri çalışmada banka riskini sekiz farklı değişken ile ölçmüştür. Bu değişkenler kredi riski, kayıp riski (Z-score), kaldıraç riski, portföy riski, faiz dışı gelir riski, faiz geliri riski, likidite riski ve operasyonel risk olarak ifade edilmiştir. Sermaye düzenlemelerinin bankaların almış olduğu farklı riskleri azaltmada en güçlü araç olduğu ifade edilen çalışmada yapılan analizler neticesinde piyasada güçlü olan bankalar için sermaye düzenlemelerindeki sıkılığın banka riskini azaltmada etkili olduğu ifade edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bankaların faaliyetleriyle ilgili daha fazla kısıtlama, riskli banka davranışlarının artmasına neden olmakla birlikte, bankaların daha fazla piyasa gücü olduğunda riskteki artış azaltılmaktadır. Sonuç olarak, güçlü denetim kurumları genellikle

bankaların riskli davranışlarının artmasına neden olmakta, ancak büyüklükler sermaye sağlamlığı ve faaliyet gereksinimi endekslerinin banka riski üzerindeki etkilerine kıyasla daha düşüktür. Ayrıca, güçlü denetim rejimleri altında banka riskindeki artış, pazar gücü yüksek bankalar için daha da artmaktadır.

Haque (2019), bir bankanın risk alma davranışının sahiplik yapısından ve bankacılık düzenlemelerinden nasıl etkilendiğini incelemiştir. Çalışmada Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden olmak üzere toplamda 12 ülkeden 144 geleneksel bankanın verileri Genelleştirilmiş Momentler Metodu ile analiz edilmiştir. Bankanın riski; kayıp riski, kredi riski ve portföy riski olmak üzere üç farklı değişken ile ölçülmüştür. Bankacılık düzenlemelerini ifade eden değişkenler ise yukarıda literatür çalışmaları arasında yer verilen Agoraki vd. (2011) tarafından yapılan çalışmadan oluşturulan üç farklı endeksten yararlanılarak oluşturulan endeksler ile ölçülmüştür. Ayrıca bankanın sahiplik yapısını ifade eden değişkenler ise, bankanın yabancı veya kamu bankası ayrımı ve hissedarların paylarına göre oluşturulan değişkenler ile ölçülmüştür. Yapılan analizler neticesinde yabancı sahiplik yapısına sahip olan bankaların risk alma davranışı üzerinde ters bir etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kamusal denetim gücünün bankaların risk alma davranışı ile pozitif bir ilişkiye sahip olduğu ve yüksek sahiplik konsantrasyonunun bu ilişkiyi güçlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bankacılık düzenlemeleri değişkenleri arasında yer alan faaliyetlere getirilen sınırlamalar değişkeni ile bankaların risk alma davranışı arasında zayıf negatif bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Faaliyetlere getirilen bu sınırlamaların bankaların risk almasını kısıtladığına yönelik bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu ilişki yüksek sahiplik konsantrasyonu ve güçlü piyasa disiplinine sahip olan ülkeler için daha güçlüdür. Öte yandan ise sermaye sıkılığı değişkeni ise yalnızca faaliyet sınırlamaları yüksek olan ülkelerdeki bankaların risk alma davranışı ile pozitif ilişkilidir. Çalışmada ayrıca yabancı bankalara yönelik uygulanan giriş engellerinin azaltılması halinde bankaların riskinin azalmasının ve finansal sektörde istikrarın sağlanmasının muhtemel olduğu ifade edilmiştir. Yukarıda ifade edilen literatür çalışmaları aşağıda yer alan Tablo 14’de kısaca özetlenmiştir.

Tablo 14. Literatür Çalışmaları

Veri Seti	Yazar	Yıl	Model	Örneklem Dönemi	Bağımlı Değişken
ABD	S. Pathan	2009	GLS	1997-2004	Toplam risk, Özel durum riski, Sistematik risk, Varlık getiri riski, Z-score
Latin Amerika	B. M. Tabak vd.	2012	Regresyon Analizi	2003-2008	Z-score
İspanya	G. Jimenez vd.	2013	Regresyon Analizi	1988-2003	Kredi riski
BRICS	Dahir, vd.	2018	GMM	2006-2015	Z-score
CEE ülkeleri ve Rusya	A.A. Drakos vd.	2016	Panel Veri Analizi	1997-2011	Riskli varlıklar ve Z-score'un doğal logaritması
Tunus	Z. Nabila ve B. Younes	2012	Panel Veri Analizi	1999-2008 Ticari Bankalar	1-Gün.His. Sen. Get. Stand. Sap., Z-score,
Japan	M. Konishi ve Y. Yasuda	2002	Panel Veri Analizi	1990-1999	Toplam Risk, Spesifik risk, Faiz oranı riski, Sermaye piy. Riski, Sistematik risk, Z-score
Çin	J.Zhan ve H. Jiang	2018	Panel Veri Analizi	2000-2015	Kredi riski, Toplam risk ve Z-score
Bangladesh	Rahman, vd.	2017	Panel veri analizi, GMM	2000-2014 Ticari bankalar	Z-score
Pakistan	Ehsan, S ve Javid, A.,Y.	2018	Panel Veri Analizi, GMM	2000-2014	Z-score ve Getirilerdeki Dalgalanma (Earning Volatility)
Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri	Luu, H. N.	2015	OLS, 2SLS ve GMM	2009-2012	Risk Ağırlıklı Varlıkları/Top. Aktifler
Pakistan	Ashraf vd.	2016	LSDVC ve GMM	2005-2012	RWA_TA ve NPL_GL
48 Ülkeden Veriler Elde Edilmiştir.	Laeven L. Ve Levine R.	2009	OLS	1996-2001	Z-score, σ ROA, Gelirlerdeki Dalgalanma, Özkaynak getirilerinin dalgalanması
Altı Avrupa Ülkesi	Bouheni, F. B.	2014	Panel Veri Analizi	2005-2011	VOL_ROA, VOL_ROE, VOL_ROAE, VOL_ROAA
Dual Banking Countries	Alam, N.	2014	Regresyon Analizi	2006-2010	Kayıp kredi karşılıkları/ Toplam Aktifler
Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri	Agoraki vd.	2011	GMM	1998-2005	Z-index ve Takipteki Krediler / Toplam Krediler
Gelişmiş 25 Ülke	Öztürk Danışman, ve Demirel, P.,	2019	Regresyon Analizi	2007-2015	Kredi Riski, Kayıp Riski, Likidite Riski, Operasyonel Risk, Faiz Geliri Riski, Faiz Dışı Gelir Riski, Portföy Riski ve Kaldıraç Riski
Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri	Haque, F.	2019	GMM	2001-2012	Kayıp Riski, Kredi Riski ve Portföy Riski

4.3. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE DEĞİŞKENLER

Bankaların risk alma davranışını etkileyen faktörleri incelemek amacıyla ele alınmış literatürde yer alan çalışmaların genelinde değişkenlerin panel veri analizi ile (Bouheni 2014, Ehsan ve Javid 2018, Rahman ve Zhang 2017, Zhang ve Jiang 2018, vb.) tespit edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Her bir bankaya ait finansal tablo verilerine ulaşılabilir olması ve söz konusu verilerin tek bir yıl ile kısıtlı olmaması durumu söz konusu olduğu için bu çalışmada da değişkenlerin analizi için Panel Veri Analizi kullanılmıştır. Analizde Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren mevduat, kalkınma ve yatırım bankalarından oluşan 46 bankanın tamamı yer almaktadır. Bu bankalara ait 2002 ve 2017 dönemlerinin verileri analizde kullanılmıştır. Veriler Türkiye Bankalar Birliğinin Veri Sorgulama Sistemi üzerinden elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler, literatürde yer alan ve Türk Bankacılık sektörü dinamiklerini temsil ettiği düşünülen değişkenler referans alınarak belirlenmiştir.

Tablo 15. Modele Dahil Edilen Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

Değişken Adı	Kısaltmalar	Referans Kaynaklar	Beklenen Etki
Z-Score	Z-Score	Haque (2019), Agoraki vd. (2011), Ehsan ve Javid (2018), Laeven ve Levine (2009), Bouheni (2014), Rahman vd. (2018), Tabak vd. (2012)	
Yapısal Baskı Etkisi (Kukla Değişken)	RegCap	Ashraf vd. (2016), Zhang ve Jiang (2018)	+
Sermaye Yeterlilik Rasyosu	SYR	Soedarmono ve Tarazi (2015), Rahman vd. (2018), Bouheni (2014)	+
Likit varlıklar/Toplam Aktifler	LVTA	Ashraf vd. (2016), Ehsan ve Javid (2018), Tabak vd. (2012), Laeven ve Levine (2009),Haque (2019), Tabak vd. (2012)	+
Toplam Mevduatlar/Toplam Aktifler	TMTA	Ashraf (2016), Haque (2019)	-
Aktif Toplamının Logaritması (Banka büyüklüğü)	LOGAKTİF	Ashraf (2016), Ehsan ve Javid (2018), Tabak vd. (2012), Laeven ve Levine(2009), Pathan (2009),	+
Özkaynak Oranı Özkaynaklar/Toplam Aktifler	OZKTA	Bouheni (2014), Tabak vd. (2012), Pathan (2009), Haque (2019), Dahir vd. (2018) Drakos vd. (2016)	+
Krediler Tutarındaki Büyüme Oranı	KRDB		+
Faiz Marjı Net Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler (Faiz Marjı)	FM	Dahir vd. (2018)	-

Bu çalışmanın bağımlı değişkeni bankaların risk alma davranışı Z-score ile ölçülmüştür. Z-score, bankacılık ve finans literatüründe bankaların risk alma davranışlarını ölçmede yaygın bir şekilde kullanılan bankaların kayıp olasılığı ile ilişkilendirilmiş bir değişkendir (Agoraki, 2011). Haque (2019) Z-score değeri yükseldikçe bankanın riskinin düşeceğini ifade ederken, Bouheni (2014) ve Laeven ve Levine (2009), Z-score değerinin yüksek olmasının bankanın daha istikrarlı bir banka olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan bir firmanın Z-score değerinin yüksek bir değer olması firmanın finansal açıdan sıkıntı yaşamayan bir firma olduğunu düşük bir değer olması ise firmanın finansal anlamda başarısız bir firma olduğunu ifade etmektedir (Akın Aksoy ve Kandil Göker, 2018:422). Dolayısıyla bu çalışmada da Z-score bankaların risk alma davranışının bir göstergesi olarak nitelendirilmiş; Z-score'un yüksek olması, bankaların düşük riske sahip olduğunu ve düşük düzeyde risk alma davranışı içinde olduğunu, Z-score değerinin düşük olması ise, bankaların yüksek riske maruz kaldığı ve yüksek risk alma davranışı içinde olduğunu ifade etmektedir.

Yapısal düzenlemelerin bankaların üzerindeki etkisini temsil etmek üzere seçilen değişken ise, RegCap şeklinde ifade edilmiştir. Bu değişken kukla bir değişkendir. RegCap; bankaların sermaye yeterlilik rasyolarının standart sapmaları (σ SYR) ile düzenleyici sermaye oranının(%8-%12) toplamları alınarak sonucun bankanın sahip olduğu sermaye yeterlilik rasyosundan büyük veya küçük olması durumuna göre 1 veya 0 değeri ile sembolize edilir. Sonucun bankaların sahip olduğu sermaye yeterlilik rasyosundan büyük olması durumunda 0, küçük olması durumunda ise 1 değeri verilir. Değişkenin “1” ile sembolize edildiği durumlarda bankaların düzenleyici sermaye baskının etkisini yüksek düzeyde hissettiğini durumlardır. “0” değeri ise tam tersi durumu ifade etmektedir. Ashraf vd. (2016) ve Zhang ve Jiang (2018) çalışmalarında bu değişkeni kullanmıştır. Bu değişkenin bankaların risk alma davranışı ile ilişkisi sermaye rasyosunda yer alan sermaye yapısına dayanmaktadır. İyi sermayelendirilmiş bir bankanın yüksek sermaye desteğinde dolayı risk ağırlıklı varlık portföyünün artıracığı ya da risk ağırlıklı varlıklarını azaltarak yüksek sermaye rasyosunu koruyacağı ifade edilmiştir. Bu çalışmada RegCap değişkeni ile bağımlı değişken arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki beklenmektedir.

Likit varlıkların toplam aktiflere oranı (LVTA), çalışmanın bağımsız değişkenlerindedir. Likit değerler para ve kullanım kısıtlaması olmadan, değer kaybına uğramadan ya da sınırlı ölçüde değer kaybı ile hızla paraya çevrilebilen, bankanın faaliyetinde ve yükümlülüklerini yerine getirmede kullanılabilir iktisadi

varlıkları içerir (Akgüç,2012:58). Ashraf (2016), bankaların mevduatlara, geri çekmelere ve diğer belirsizlere karşılık olarak elde tutmaya ihtiyaç duyduğu likit varlıklar risk alma davranışı ile ters yönlü bir ilişki içerisinde olması beklenmektedir. Zira yüksek likidite kredi portföylerindeki yatırımlara yönelik bankaların yeteneklerini iyileştirebilir.

Toplam mevduatların toplam aktiflere oranı (TMTA), çalışmanın bağımsız değişkeni olarak çalışmada yer almaktadır. Ashraf (2016), çalışmasında bu değişkenin bankanın risk alma davranışı ile pozitif/aynı yönlü bir ilişkisi olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumda bu değişkenin artması halinde bankanın risk alma davranışının arttığı ifade edilmiştir. Bunun nedeni ise, bankaların daha fazla risk ağırlıklı varlıklara yatırım yapması halinde güçlü bir mevduat temeline sahip olması gerektiğine yönelik beklentidir. Öte yandan Karaca ve Uğur (2008:129), mevduatlar ile bankanın riski arasındaki ilişkinin ters yönlü olması gerektiğini ifade ederek bankanın mevduatlardan finansman kaynağı elde ederek para piyasasından borçlanma yoluna gitmeyeceğini belirterek daha az risk alacağını ifade etmiştir. Nitekim Türk bankacılık sektöründe mevduat tutarlarının büyük bir kısmı kısa vadeli mevduat niteliğindedir.2018 Eylül itibariyle 2 Milyon 255 Bin Türk Lirası Mevduata sahip olan Türk Bankacılık sektöründe mevduatların %83'ü 3 ay ve daha kısa süreli mevduat niteliğindedir (TBB, [https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistikiraporlar/Banka_Bilgileri_\(Secilmis_Tablolar,_Konsolide\(\(Konsolidasyona_tabi_finansal_kuruluslar_dahil\)\)\)/3749](https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistikiraporlar/Banka_Bilgileri_(Secilmis_Tablolar,_Konsolide((Konsolidasyona_tabi_finansal_kuruluslar_dahil)))/3749), Erişim Tarihi:04.05.2019). Dolayısıyla mevduatın kısa vadeli olması yüksek geri ödeme riski barındırmaktadır. Toplam aktif içindeki mevduat payındaki artış bankaların risklilik düzeyini arttırmaktadır ve dolayısıyla Z-score değerini azaltmaktadır.

Özkaynakların toplam aktiflere oranı (OZKTA), olarak ifade edile bu değişken finansal kaldıraç olarak da ifade edilmektedir ve bu çalışmanın bağımsız değişkenlerindedir. Bouheni (2014), bu oranın yüksek olması halinde faizlerin düşürülebilirliği ile sağlanan vergi indirimi özkaynaktaki riski azalttığı için bu değişkenin düşük karlılıkla ilişkilendirildiğini ifade etmiştir. Pathan (2009), çalışmasında Z-score ile finansal kaldıraç değişkeninin arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğuna dair sonuçlar elde etmiş ve yüksek sermayeli bankaların daha fazla risk aldığı söz konusu olduğunu belirtmiştir. Rahman vd. (2018) çalışmasında bu değişkene yer vermiştir. Kaldıraç oranının bankanın risk alma davranışı ile arasında pozitif bir ilişki beklenildiği ifade edilen çalışmada bunun

nedeni; yüksek kaldıraç oranının bankaların sermaye yapısında yüksek borç oranını varlığını ifade ettiği şeklinde açıklanmaktadır. Çalışmamızda ise bu değişken finansal kaldıraç şeklinde kullanılmaktadır. Özkaynaklar ile finansmanın yüksek olması halinde bir yandan borç riski olmadığından bu değişkenin bağımlı değişken ile arasındaki ilişki negatif olabileceği düşünülmekte diğer yandan ise, özkaynak ile finansmanın yüksek olması halinde sermaye yapısının daha sağlam olduğu düşünülerek bankaların daha rahat hareket etme kabiliyetlerinden kaynaklı olarak daha fazla risk alma eğiliminde de olabileceğinde bu değişkenin bağımlı değişken ile arasındaki ilişki pozitif olarak da sonuçlanabilir. Dahir vd. (2012), çalışmasında bankanın risk alma davranışını Z-score ile ölçmüştür. Bankaların finansal kırılganlıkları sınırlandırmak ve minimum sermaye gereksinimlerinin üzerinde bir sermaye ayırmalarını gerektiğini belirterek bankaların risk alma davranışı ve sermaye yapıları arasında pozitif bir ilişki olması beklendiğini ifade etmiştir.

Banka büyüklüğü (Logaktif) bankaların toplam aktif büyüklüğünü logaritmasını ifade etmektedir. Pathan (2009), çalışmasında bankaların risk alma davranışını ölçmek üzere bağımlı değişken olarak Z-score değişkenini kullanmıştır ve banka büyüklüğünün bankaların risk alma davranışı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğunu ifade etmiştir.

Soedarmano ve Tarazi (2015) ve Rahman vd. (2018) çalışmalarında bankaların düzenleyici sermayenin risk ağırlıklı varlıklara oranı şeklinde ifade ettiği bu değişkeni çalışmasında bankaların risk alma davranışını etkilediğini ifade ederek çalışmalarında yer vermiştir. Soedarmano ve Tarazi (2015), çalışmasında bu değişkeni kullanmanın nedenini, bankaların sermaye oranının bankalarda “sermaye krizi” problemine neden olacak borç verme davranışını etkileyeceğini ifade ederek çalışmasının değişkenleri arasına almıştır. Rahman vd.(2018) çalışmasında SYR değişkeni ile bağımlı değişken arasında negatif yönlü anlamlı sonuçlar elde etmiştir ve bu sonuçlar Soedarmane ve Tarazi (2015)’in sonuçları ile tutarlıdır. Son olarak ise çalışmada ayrıca iki bağımsız değişken kullanılmıştır. Bunlar ilki Faiz marjı (FM) olarak ifade edilen ve bankaların faiz gelirleri ile faiz giderleri arasındaki farkın toplam aktiflere oranı alınarak hesaplanan ve ikincisi ise Kredilerdeki büyümeyi (KRDB) ifade eden, kredilerin bir önceki yıl ile cari yılın farkı alınarak cari yıla oranlanması yoluyla hesaplanan değişken çalışmada kontrol değişkeni olarak çalışmada kullanılmıştır.

4.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada bankacılık düzenlemelerinin bankaların risk alma davranışı üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla kurulan modeller panel veri analizi aracılığıyla tahmin edilmiştir. Panel veri analizini, yatay kesit serilerine ve zaman serilerine ait verilerin bir arada analizini gerçekleştirmeye olanak sağlayan bir yöntem olduğunu ifade eden Uğurlu (2015), Baltagi (1995) ve Gujaratti (2003)'den panel veri analizinin üstünlüklerini aşağıdaki şekilde aktarmıştır:

- Yatay kesit ve zaman serilerini birleştirerek gözlem sayılarını artırır.
- Heterojenlik test ve kontrol edilebilmektedir.
- Çoklu doğrusal bağlantı sorunları daha az meydana gelmektedir. Böylelikle daha etkin ekonometrik analiz yapmaya imkan tanır.
- Yetersiz yatay kesit serileri ve zaman serisi olması halinde dahi ekonometrik analize imkan tanımaktadır.

Tatoğlu (2016), panel veri analizinin kısıtlamalarını çalışmasında aşağıdaki üç başlıkta özetlemiştir. Bunlar:

- Hata payında sapmalar meydana gelmesi
- Veri toplama problemi
- Zaman serisinin kısa olması problemi

Panel veri analizinde dengeli panel ve dengesiz panel durumları söz konusudur. Dengeli panel veri analizinde yatay kesit serilerini ifade birimler (N) ile zaman serileri (t) birbirine eşit iken dengesiz panel veri analizinde ise, yatay kesit serilerine eşit uzunlukta zaman serisi bulunmamaktadır. Bu çalışmada dengesiz panel durumu söz konusudur. Panel veri analizinde genel olarak model aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

$$y_{it} = \alpha + \sum_{k=1}^k \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N; t = 1, 2, \dots, T \quad (4.1.)$$

Modelde y: bağımlı değişkeni, α : sabit terim, β : eğim parametrelerini, X: bağımsız değişkenleri ε : Hata terimini t: zaman serilerini, i: yatay kesit birimlerini sembolize etmektedir. Modelde hata teriminin ortalamasının 0 ve sabit varyanslı olduğu kabul edilir (Johnston-Dinardo, 1997: 390; Çetin ve Ecevit, 2011:172).

Panel veri analizinde modelde yer alan katsayılar farklı yatay kesit birimleri için farklı zaman dönemlerinde farklı değerler aldığından tahmin edilen parametre sayısı kullanılan gözlem sayısını aşabilmektedir. Bu durumda modelin tahmin

edilmesi güç hale gelmektedir. Bu durumu gidermek için hata terimlerinin özellikleri ve katsayısının değişebilir nitelikte olması sayesinde farklı varsayımlarda bulunarak farklı modeller elde edilmesi mümkün olmaktadır. Burada iki farklı model elde edilmesi mümkündür. Bunlar “sabit etkiler modeli” ve “tesadüfi etkiler modeli” dir (Griffits, 1993; 571-573; Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007:37).

Sabit Etkiler Modeli: Panel veri analizinde birimler arası farklılıklardan veya birimlerde ve zaman içinde meydana gelen değişiklikleri analize dahil etmek için değişimin regresyon modelinin katsayılarında da değişime neden olduğunu varsaymaktadır. Sabit etkiler modeli bu varsayımı gerçekleştirerek değişkenlerin tahmin edilmesine olanak tanımakta ve regresyon modelinin katsayılarının birimlere veya birimler ile zamana göre değiştiğini varsayan bir model olarak tanımlanmaktadır. Sabit etkiler modelinde birimler arasında meydana gelen farklıların sabit terimlerdeki farklılıklarda yakalanabileceğini varsaymaktadır (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007:37-38).

Tesadüfi Etkiler Modeli: Sabit etkiler modeline alternatif olarak ifade edilen bu yaklaşım, kesitler arasında meydana gelen farklılıkların tesadüfi olduğu varsayılarak tahminlerde her bir kesitin farklı sabit terime sahip olmasına olanak tanınmaktadır (Vergil ve Karaca, 2010:1213).

Panel veri analizi modellerinden sabit etkiler modeli veya tesadüfi (rastlantısal) etkiler modellerinin hangisini tercih edileceğine karar verilirken etkilerle açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişki dikkate alınmaktadır. Açıklayıcı değişkenler ile etkiler arasında bir ilişki söz konusu değil ise, tesadüfi etkiler modelinin tahminleri daha etkin ve tutarlı olmaktadır. Sabit etkiler modelinin tahminleri etkili fakat tutarsız olmaktadır. Açıklayıcı değişkenler ile etkiler arasında bir ilişkinin olduğu durumda ise sabit etkili modelin tahminleri daha etkin ve tutarlı olacaktır (Baldemir ve Keskiner, 2004, s.48).

Bu çalışmada panel veri analizinde hangi modelin kullanılacağını belirlemek amacıyla Hausman test gerçekleştirilmiştir. Test sonuçları ve yorumlar aşağı ayrıca özetlenmektedir. Hausman testinde H_0 hipotezi: Tesadüfi (Rastlantısal) Etkiler modelinin kullanılması, H_1 hipotezi ise: Sabit etkiler modelinin kullanılmasını savunmaktadır.

Yatay Kesit Bağımlılık Analizi: Panel veri çalışmalarında sonuçların sapmalı olmasını ve hatalı sonuçlar elde edilmesini engellemek için yatay kesit bağımlılık durumunun incelenmesi ve kullanılacak birim kök testlerinin belirlenmesi gerekmektedir (Yalçınkaya, 2016:150). Değişkenlerde yatay kesit bağımlılık durumunun olmaması halinde birinci nesil birim kök testleri uygulanırken yatay kesit

bağımlılık durumunun söz konusu olması halinde ikinci nesil birim kök testleri uygulanmaktadır. Bu çalışmada değişkenler için yapılan yatay kesit analizi dört yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Burada dört ayrı yonteme göre değişkenlere ait verilerin yatay kesit bağımlılıkları tahmin edilmiştir.

Bu görüşlerden ilki 1980 yılında Breusch ve Pagan tarafından geliştirilen zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük olduğunda tercih edilen LM (Lagrange Multiplier) testidir. Peseran (2004) çalışmasında Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen bu testin, zaman boyutunun (T) yatay kesit boyutundan (N) büyük olduğu durumlarda kullanıldığını ifade etmiştir. Bu testin modeli aşağıdaki şekilde kurulmaktadır (Peseran, 2004:3).

$$LM = T \sum_{T=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N x \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (4.2.)$$

$\hat{\rho}_{ij}^2$: Kalıntıların ikili korelasyonun örnek hesaplaması.

Peseran (2004) yatay kesit bağımlılık durumunu test etmek için ikinci bir diğer test olan CD_{LM} testi geliştirmiştir. Bu test ise hem zaman boyutunun (T) hem de yatay kesit boyutunun (N) büyük olduğu durumlarda kullanılmaktadır. CD_{LM} testi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

$$CD_{LM} = \sqrt{1/N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T \hat{\rho}_{ij}^2) \quad (4.3.)$$

Peseran (2004) ayrıca yatay kesit boyutunun (N) zaman boyutundan (T) büyük olduğu durumlarda yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesi için CD test geliştirmiştir. Bu test aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Peseran,2004:9).

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} (\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}) \Rightarrow N(0,1) \quad (4.4.)$$

Yatay kesti bağımlılık testi için kullanılan bir diğer test ise, LM_{adj} olarak bilinen Pesaran vd. tarafından 2008 yılında geliştirilen testtir. Bu test ise aşağıdaki denklem ile ifade edilmiştir (Pesaran vd. 2008; Destek,2016:214).

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \frac{(T-k)\hat{\rho}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{\sqrt{v_{Tij}^2}} N(0,1) \quad (4.5.)$$

Denklemden k, açıklayıcı değişken sayısını, μ_{Tij} , ortalamayı ve v_{Tij}^2 ise $(T - k)\hat{\rho}_{ij}^2$ ifadesinin varyansını göstermektedir (Destek,2016:214).

Tablo 16. Yatay Kesit Bağımlılık Analizi Sonuçları

	LM (Breusch & Pagan 1980)		CDLM (Pesaran 2004)		CD (Pesaran 2004)		LM adj (PUY 2008)	
	İstatistik Değ.	Olasılık Değ.	İstatistik Değ.	Olasılık Değ.	İstatistik Değ.	Olasılık Değ.	İstatistik Değ.	Olasılık Değ.
Z-Score	2926.243	0.000	41.568	0.000	-0.920	0.179	13.637	0.000
SYR	3050.196	0.000	44.469	0.000	0.707	0.240	2.023	0.022
LVTA	2512.745	0.000	32.480	0.000	-0.172	0.432	18.209	0.000
TMTA	3107.225	0.000	45.546	0.000	-1.832	0.034	-	-
LOGAKTİF	2364.588	0.000	29.223	0.000	-1.373	0.085	15.208	0.000
OZKTA	2962.844	0.000	42.373	0.000	-1.289	0.099	14.670	0.000
KRDB	1754.235	0.000	15.808	0.000	5.896	0.000	1.476	0.070
FM	1837.862	0.000	17.646	0.000	-2.121	0.017	5.647	0.000

Bu çalışmada Pesaran (2004) tarafından geliştirilen zaman boyutunun ve yatay kesit boyutunun büyük olduğu durumlarda kullanılan CD_{LM} testi olarak ifade edilen test sonuçları dikkate alınmıştır. Bağımsız değişkenlerimizden RegCap kukla bir değişken olduğu için yatay kesit bağımlılık testine dahil edilmemiştir. Tablo 16’da yer alan sonuçlara göre tüm değişkenler için elde edilen olasılık değerleri dikkate alındığından tüm değişkenlerde yatay kesit bağımlılık durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durumda bu çalışma için uygulanacak birim kök testleri arasından ikinci nesil birim kök testlerinin uygulanması halinde daha etkin ve güvenilir sonuçlar elde edilmesi mümkün olacaktır.

Yukarıda uygulanan yatay kesit bağımlılık test sonuçlarına göre değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığını var olduğu görülmüştür. Bu durumda birim kök testlerinin ikinci nesil testler ile gerçekleştirilmesinin uygun olacağı bilinmektedir. İkinci nesil birim kök testlerinin başlıcaları, SURADF testi, CADF testi ve Hadri Kurozumi testleridir. Bu çalışmada değişkenler arası birim kök testi Hadri Kurozumi testi ile gerçekleştirilmiştir.

Hadri ve Kurozumi testi, heterojenliğe ve yatay kesit bağımlılığa izin veren ve Hadri ve Kurozumi tarafından geliştirilen bu test iki istatistiksel hesaplama yapma imkanı sunmaktadır. Bunlar Z_A^{SPC} ve Z_A^{LA} ’dır. Her iki test istatistiğinin normal dağılıma yakınsadığı varsayılır. H_0 hipotezi seride birim kök bulunmadığını ifade ederken H_1 hipotezi seride birim kök bulunduğunu ifade etmektedir. (Yalçınkaya ve Aydın, 2017:424).

Tablo 17. Hadri Kurozumi Test Sonuçları

	Düzye		1. Farkta	
	İstatistik Deg.	Olaslılık Deg	İstatistik Deg.	Olaslılık Deg
Z-Score	0.0451	0.4820	-	-
SYR	2.2078	0.0136	-0.3812	0.6485
LVTA	-3.0483	0.9988	-	-
TMTA	6.3955	0.000	1.5077	0.0658
LOGAKTİF	2.3819	0.0086	0.8979	0.1846
OZKTA	-1.6919	0.9547	-	-
KRDB	-0.3337	0.6307	-	-
FM	1.7073	0.0439	-1.6099	0.9463

Tablo 17’de yer alan sonuçlara göre bazı değişkenlerin düzeyde durağan olduğu görülmektedir. Düzeyde durağan olmayan değişkenlerin 1. Farkları alınarak seriler durağan hale getirilmiştir. Serilerin durağan hale getirilmesi neticesinde bir sonraki aşamaya geçilmektedir.

Bu aşamadan bir sonraki aşama, panel veri analizi modellerinden sabit etkiler modeli mi yoksa tesadüfi etkiler modeli mi tercih edileceğinin kararını vermektir. Öncelikle Eviews programında havuzlanmış en küçük kareler testi, tesadüfi etkiler testi ve sabit etkiler testi yapılmıştır. Ardından bu tahmincilerin arasında tercih yapmak için yaygın olarak kullanılan “Hausman Test” yapılmıştır. Bu testlere ilişkin sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

4.5. PANEL VERİ ANALİZİ SONUÇLARI

Panel veri analizi, Havuzlanmış En Küçük Kareler, Tesadüfi Etkiler ve Sabit Etkiler modeli olmak üzere üç farklı tahminci ile gerçekleştirilmiştir. Ancak Bu tahmincilerin hangisinin tercih edileceğini tespit etmek amacıyla Hausman Test gerçekleştirilmektedir. Panel veri analizine ilişkin elde edilen sonuçlar Tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18. Panel Veri Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken Toplam Gözlem Sayısı		ZSCORE 416	
	Havuzlanmış En Küçük Kareler Modeli	Tesadüfi Etkiler Modeli	Sabit Etkiler Modeli
Değişkenler	Katsayı (Olasılık)	Katsayı (Olasılık)	Katsayı (Olasılık)
C	17.82282 (0.0000)	3.182803 (0.1409)	2.809100 (0.2208)
LVTA	-3.089680 (0.0113)	2.133107 (0.4483)	11.30335 (0.0153)
DTMTA	-5.990400 (0.2965)	-3.528175 (0.0328)	-3.997100 (0.0164)
DLOGAKTIF	-6.993109 (0.0025)	-0.340075 (0.6365)	-0.115894 (0.8731)
DFM	-16.36221 (0.4260)	9.161410 (0.1269)	8.928114 (0.1403)
OZKTA	2.501413 (0.4935)	39.62958 (0.0000)	44.08615 (0.0000)
KRDB	-1.371004 (0.0031)	-0.068524 (0.6598)	-0.035888 (0.8200)
REGCAP	6.432488 (0.0000)	3.211848 (0.0000)	3.244477 (0.0000)
DSYR	0.034762 (0.1640)	0.026834 (0.0032)	0.027108 (0.0033)
R²	0.125402	0.520485	0.940559
Düz. R²	0.108211	0.511060	0.932230
F-İstatistik	7.294597	55.22188	112.9351
Durbin-Watson	0.167836	0.844384	1.026396

Panel veri analizi tahmincilerinden hangisinin dikkate alınacağını tespit etmek amacıyla Hausman test gerçekleştirilmiştir. Hausman test istatistiği; ki kare dağılımına uymaktadır ve test istatistiği hesaplama esnasında genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ve grup içi tahmincinin varyans kovaryans matrislerinin arasındaki farktan yararlanarak, H istatistiği hesaplanmaktadır. Bu test buradaki farkın sıfıra eşit olup olmadığını test etmektedir. Parametreler arasındaki farkın sistematik olup olmadığı tespit edilir ve farkın sistematik olması halinde sabit etkiler modeli, farkın sistematik olmaması halinde ise tesadüfi etkiler modeli geçerli olacaktır. Hausman test istatistiği aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Tatoğlu,2016:185).

$$H = (\beta_{SE} - \beta_{TE})' [Avar(\beta_{SE}) - Avar(\beta_{TE})]^{-1} (\beta_{SE} - \beta_{TE}) \quad (8)$$

TE: Tesadüfi etkiler modelini

SE: Sabit etkiler modelini

$Avar(\beta_{SE})$: Sabit etkiler modelinden elde edilen asimptotik varyans kovaryans matrisi.

$Avar(\beta_{TE})$: Tesadüfi etkiler modelinden elde edilen asimptotik varyans kovaryans matrisi.

Hausman test hipotezi aşağıdaki şekilde kurulmaktadır (Yaz, 2013:1).

H_0 : $E(\alpha_i | x_i) = 0$ (α_i) ile açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon yok. (Tesadüfi Etkiler Modeli Tercih Edilmelidir.)

H_1 : $E(\alpha_i | x_i) \neq 0$ (α_i) ile açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon var. (Sabit Etkiler Modeli Tercih Edilmelidir.)

Bu bağlamda panel veri analizinin hangi modelle gerçekleştirileceğine karar vermek amacıyla Hausman test gerçekleştirilmiştir ve test sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 19. Hausman Test Sonuçları

Correlated Random Effects - Hausman Test			
Equation: Untitled			
Test cross-section random effects			
Test Summary	Chi-Sq Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	46,478958	8	0.0000

Yukarıda yer alan Hausman test sonuçları Ki-Kare tablo değerleri ile karşılaştırıldığında %1 anlamlılık düzeyinde serbestlik derecesi altı noktasında Ki-kare tablo değeri 20.090 olarak görülmektedir. H test istatistiği değeri ise yukarıda Tablo 19’de görüldüğü gibi 46.478 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan Hausman Test istatistiği değerinin tablo değerinden yüksek olması durumunda H_0 hipotezi reddedilerek H_1 hipotezi kabul edilir. Bu durumda sabit etkiler modelini tercih etmek daha etkili ve güvenilir sonuçlar vermektedir. Bu durumda panel veri analizi sabit etkiler modeli ile gerçekleştirilecektir.

Çalışmada panel veri analizinin sonuçlarını değerlendirmeden önce Regresyon analizinin varsayımları arasında yer alan otokorelasyon ve değişen varyans durumlarının var olup olmadığını test etmek amacıyla Tablo 20’de sonuçları yer alan Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI (Yerel En İyi Değişmez) otokorelasyon testleri ve değişen varyans (F testi) testi uygulanmıştır. Modelde değişen varyans ve otokorelasyon olmaması beklenmektedir.

Değişen varyans testi hata terimlerinin varyansının farklı olması durumudur. Bu durumda modelin hatalarının varyansı sabit kalmamakta ve değişmektedir

(Albayrak, 2008:113). Değişen varyans durumunu tespit etmek amacıyla F testi uygulanmıştır. Otokorelasyonu test etmek amacıyla ise Modified Bhargava vd. Durbin-Watson testi ve Baltagi-Wu LBI (Yerek En İyi Değişmez) testleri gerçekleştirilmiştir.

Zaman serisi verileri analizinde otokorelasyon varlığını sınamak için en temel kullanılan testlerden birisi Durbin-Watson testidir. Durbin-Watson test istatistiğinin eşik değeri 2'dir. Elde edilen sonucun 2'den küçük olması durumunda H_0 hipotezi (otokorelasyon yoktur) reddedilerek otokorelasyonun var olduğunu ifade eden alternatif hipotez kabul edilmektedir. Otokorelasyonun varlığını test etmek için kullanılan bir diğer test ise Baltagi-Wu'nun önermiş olduğu ve dengesiz panel veri analizi için uygun olan LBI'testidir (Tatoğlu,2012:213-216).

Çalışmanın değişkenleri arasında otokorelasyon durumunu test amacıyla Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI testleri gerçekleştirilmiş ve sonuçları aşağıda yer alan Tablo 20'de yer almaktadır.

Tablo 20. Değişen Varyans ve Otokorelasyon Test Sonuçları

Testler		Sonuçlar
Otokorelasyon Testleri	M.Bhargava vd. Durbin-Watson testi	0.92030197
	Baltagi-Wu LBI Testi	1.1380619
Değişen Varyans Testi	F Test (Olasılık Değeri)	0.0000

Yukarıdaki sonuçlara göre değişen varyans durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. F Testinin olasılık değeri H_0 (Model de değişen varyans yoktur.) hipotezinin reddedilerek H_1 hipotezinin (Modelde değişen varyans vardır.) kabul edilmesi gerekliliğini ifade etmektedir.

Modelde parametrelerin varyans kovaryans matrisi, değişen varyans, otokorelasyon veya birimler arası korelasyon durumlarından herhangi birisinin var olması halinde, varyanslar ve standart hataların, t ve F istatistiklerinin, R^2 ve güven aralıklarının gerçekliliği etkilenmektedir. Bu nedenle bu durumların herhangi birisinin söz konusu olması halinde standart hatalar düzeltilmeli ya da uygun yöntemlerle tahminler yapılmalıdır (Tatoğlu,2012:251-252). Yukarıda elde edilen sonuçlara göre model parametreleri arasında değişen varyans ve otokorelasyon durumunun var

olduğu görülmektedir. Bu nedenle dirençli tahmin modellerinden olan Driscoll ve Kraay Tahmincisi ile test gerçekleştirilmiştir.

Driscoll ve Kraay testi, zaman boyutunun büyük olduğu durumlarda standart parametrik olmayan zaman serisi kovaryans matris tahmincilerinin kesit ve zaman korelasyonun tüm genel biçimleri için dirençli olabilecek biçimde tahmin edildiği bir testtir. Düzeltilmiş standart hata terimleri yatay kesit boyutundan (N) bağımsız olarak kovaryans matris tahmincilerinin tutarlılığını garantilemektedir (Tatoğlu,2012:276).

Tablo 21. Driscoll-Kraay Test Sonuçları (Sabit Etkiler Tahmincisi)

Regression with Driscoll-Kraay standard errors		Number of obs = 416				
Method: Fixed-effects regression		Number of groups = 44				
Group variable (i): id		F(8, 14) = 75.43				
maximum lag: 2		Prob > F = 0.0000				
		within R-squared = 0.5850				
Z-score	Katsayı	Std. Hata	t	P> t	Güven Aralığı (%95)	
RegCap	3.244477	.255184	12.71	0.000	2.697168	3.791787
SYR	0.0271084	.0053135	5.10	0.000	.0157121	.0385047
LVTA	11.30335	5.059216	2.23	0.042	.4524132	22.15429
TMTA	-3.9971	.8681395	-4.60	0.000	-5.859074	-2.135126
LOGAKTİF	-0.1158941	.8449247	-0.14	0.893	-1.928077	1.696289
FM	8.928114	5.982225	1.49	0.158	-3.902482	21.75871
OZKTA	44.08615	4.35803	10.12	0.000	34.73911	53.43319
KRDB	-0.0358878	.1309354	-0.27	0.788	-3167164	.2449408

Tablo 21’de yer alan sonuçlara göre, değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon olduğu varsayımı bağlamında, dirençli standart hatalar yöntemi ile hesaplanan t istatistiklerine göre Türk Bankacılık sektöründe bankaların risk alma davranışının bir göstergesi olarak seçilen Z-score değişkeninin modelde yer alan bağımsız değişkenlerin büyük bir kısmından %5 anlamlılık düzeyinde etkilendiğine dair istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Tablo 21’de yer alan R^2 değerine bakıldığında 0.585 olduğu görülmektedir. Bu değer modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini açıklama düzeyini ifade etmektedir. Tespit edilen mevcut ilişki çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler ile %59 açıklanabilmektedir.

Tablo 21 incelendiğinde %5 anlamlılık düzeyinde, Yapısal düzenleyici baskı etkisi (Regcap), sermaye yeterliliği, likidite oranı, mevduat oranı ve özkaynak oranının bağımlı değişken Z-score'u istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı olarak etkilediği görülmektedir. Aktif büyüklüğü, faiz marjı ve kredilerdeki büyüme değişkenlerinin ise Z-score üzerinde % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Yapısal düzenleme baskının bankaların üzerindeki etkisini temsil etmek üzere seçilen RegCap değişkeni ile Z-score arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu durumda Türk bankacılık sektörü bağlamında yapısal düzenleme baskının artması halinde bankaların Z-score değerinin de artması beklenmektedir. Z-score'un değerinin artması bankanın daha az riskli davrandığını gösterir. Zira yukarıdaki bölümler Z-score değerinin yüksek olmasının, bankaların daha az riskli olduğu ve daha istikrarlı olduğunu ifade ettiği belirtilmişti. Türk bankacılık sektöründe düzenleyici baskı etkisinin artması halinde bankaların risk alma davranışı azalmakta ve Z-score değerini yükseltmektedir. Bu yönüyle elde edilen bulgular Ahsraf vd. (2016) ve Zhang ve Jiang (2018)'in çalışmaları ile tutarlıdır. Her iki çalışmada da düzenleyici baskı etkisinin artması halinde bankanın riskinin azalacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma da düzenleyici baskı etkisinin artması halinde Z-score değerinin artacağı dolayısıyla da Türk bankacılık sektörü için risk alma davranışının azalacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Sermaye yeterlilik rasyosu ile Z-score arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Mevcut bu ilişkinin varlığı, Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterlilik rasyolarının artması bankaların daha az risk alarak yüksek Z-score değerine sahip olmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla yüksek Z-score sahip bankalar daha istikrarlı bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda Türk bankacılık sektöründe yapısal düzenlemeler bankaların risk alma davranışı önemli düzeyde etkilemektedir. Yapısal düzenlemelerin artması sermaye yeterlilik gereksinimlerinin artması bankaların risk alma eğilimlerini azaltarak yüksek Z-score değerine sahip olmasını ifade etmektedir. Bu yönüyle elde edilen sonuç, Bouheni (2014), Ehsan ve Javid (2016), ve Rahman vd. (2018) tarafından elde edilen sonuçlar ile uyumludur. Ehsan ve Javid (2016) Z-score ile pozitif yönlü bu ilişki ile elde ettiği sonucu; sermaye düzenlemelerinin artmasının risk almayı sınırladığı şeklinde ifade etmiştir.

Likidite ile Z-score arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç tespit edilmiştir. Bu durum Türk bankacılık sektörü için likiditenin artması halinde bankaların risk alma davranışlarını azaltarak Z-score değerinin artmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla yüksek likiditeye sahip bankalar düşük düzeyde risk alarak yüksek Z-score değerine sahip olacaktır ve daha istikrarlı bir konumda olacaktır. Haque (2019) çalışmasında bu çalışmada elde edilen bulgularımızın tersine bulgular elde etmiş Z-score ile Likidite arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Ashraf vd. (2016) elde ettiği sonuçlar ile likiditenin artması halinde risk alma davranışının azalacağı yönünde, bununla birlikte Tabak vd. (2012) ve Ehsan ve Javid (2016)'in sonuçları ise likidite ile Z-score arasında pozitif yönlü ilişkinin göstermekte ve bu çalışma elde edilen bulgular ile uyumaktadır.

Mevduat oranlarının Z-score ile arasındaki tespit edilen ilişki ise %5 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı niteliktedir. Bu durum Türk bankacılık sektörü için mevduat oranlarının artması halinde Z-score değerinin düşeceğini dolayısıyla bankaların daha riskli bir durum alacağını ifade etmektedir. Türk bankacılık sektöründe yüksek mevduat oranına sahip bankaların daha fazla risk aldığını göstermektedir. Elde ettiğimiz sonuçlar Ashraf vd. (2016) ve Haque (2019) çalışmalarında elde ettiği sonuçlar ile uyumludur. Ashraf vd (2016) çalışmasında mevduat oranının artmasında bankanın riskinde artacağına dair sonuçlar elde ederken Haque (2019) mevduat oranı ile Z-score arasında negatif yönlü ilişkinin olduğunu tespit etmiştir.

Panel veri analizinde elde ettiğimiz anlamlı sonuçların sonuncusu özkaynaklardır. Özkaynaklar ile Z-score arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Türk bankacılık sektöründe özkaynakların artması halinde bankaların Z-score değeri de artacaktır. Dolayısıyla bu durum bankaların daha düşük düzeyde risk aldığının ve bankanın daha istikrarlı bir banka olduğunun göstergesidir. Elde edilen bu sonuç Tabak vd. (2012), Haque (2019), Dahir vd. (2018), Pathan (2009) ve Drakos vd. (2016) sonuçlarının aksine bir sonuçtur. Bu çalışmalarda özkaynaklar oranının artmasının riski artırdığı ifade edilirken bu çalışmada elde edilen sonuç bankaların özkaynak oranlarının artmasının Z-score değerini artıracak ve dolayısıyla bankaların risk alma düzeyinde azalacağını ifade etmektedir.

Bunun dışında çalışmada ayrıca kontrol değişkeni olarak kullanılan banka büyüklüğü (Logaktif), kredilerdeki büyüme oranı (Krdb) ve Faiz marjı (Fm)

değişkenleri ile bankaların risk alma davranışını temsil etmek üzere seçilen Z-score bağımlı değişkeni ile arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Bankacılık sektörüne yönelik olarak yapılan düzenlemelerin Türk Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların risk alma davranışları üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye faaliyet gösteren mevduat, kalkınma ve yatırım bankalarını kapsayan 46 bankanın 2003-2017 dönemine ait verileri kullanılmıştır. Bankaların risk alma davranışını temsil etmek amacıyla literatürde sıkça kullanılan Z-score bağımlı değişken olarak çalışmada yer almıştır. Bununla birlikte çalışmada risk alma davranışını etkileyen bağımsız değişkenleri tespit etmek amacıyla geniş bir literatür taraması yapılarak bankaların risk alma davranışı etkileyeceği düşünülen bağımsız değişkenler seçilmiştir. Bankacılık sektörüne yönelik yapısal düzenlemeleri temsil etmek amacıyla Sermaye Yeterlilik Rasyosu (SYR) ve Yapısal Düzenleme Baskı Etkisi (RegCap) değişkenleri seçilmiştir.

Yapılan panel veri analizi neticesinde edilen sonuçlara göre bankaların risk alma davranışının (Z-score) modelde yer alan beş değişkenden etkilendiğine dair istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlara göre Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren bankaların risk alma davranışlarının bankacılık düzenlemelerini temsil etmek üzere seçilen RegCap ve SYR değişkenlerinden negatif yönlü etkilendiği tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Yapısal Düzenleme Baskı Etkisi'nin (RegCap) artması halinde bankaların risk alma davranışlarının azaldığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle elde edilen bulgular literatürde yer alan Ashraf (2016) ve Zhang ve Jiang (2018)'in çalışmalarında elde edilen sonuç ile uyumlu bir nitelik taşımaktadır. Aynı şekilde Sermaye Yeterlilik Rasyo'sunun artması durumunda bankaların risk alma davranışlarının azaldığına dair istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Sermaye Yeterlilik Rasyo'sunun artması Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren bankaların risk alma davranışını azaltmaktadır. Bu durum iki biçimde açıklanabilmektedir. İlk olarak bankaların Sermaye Yeterlilik Rasyosunun artması bankaların yüksek düzeyde özkaynak bulundurmasından kaynaklıdır ve bu durumda bankaların risk seviyeleri azalmaktadır. Bankaların sermaye yeterlilik rasyosunun artmasının risk alma davranışını azalttığını açıklayan diğer bir unsur ise bankaların düşük düzeyde risk ağırlıklı varlık bulundurulmasıdır. Düşük düzeyde risk ağırlıklı varlık bulundurulması bankaların risk alma seviyelerinin düşük olduğunun bir göstergesidir. Bu yönüyle elde edilen sonuç, Bouheni (2014), Ehsan ve Javid (2016), ve Rahman vd. (2018) tarafından elde edilen sonuçlar ile uyumludur.

Çalışmanın kontrol değişkenleri arasında yer alan ve bankaların risk alma davranışı ile aralarında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilen diğer değişkenler de bulunmaktadır. Likidite oranı, mevduat oranı ve finansal kaldıraç oranı bankaların risk alma davranışı etkileyen kontrol değişkenleridir. Likidite oranı ve finansal kaldıraç oranının bankaların risk alma davranışını negatif olarak etkilediğine dair istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bir başka ifade ile bankaların likidite oranının ve finansal kaldıraç oranının artması halinde risk alma davranışlarının azaldığı tespit edilmiştir. Bankaların risk alma davranışını etkileyen bir başka değişken ise mevduat oranıdır. Mevduat oranı bankaların risk alma davranışını diğer değişkenlerin aksine pozitif yönlü olarak etkilediğine dair istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bankaların mevduat oranlarının artması halinde risk alma davranışının arttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bankaların risk alma davranışı üzerinde etkisi olabileceği düşünülerek çalışmanın kontrol değişkenleri arasında yer alan banka büyüklüğü, faiz marjı ve kredilerdeki büyüme oranı değişkenlerinin bankaların risk alma davranışını üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı çalışmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak söz konusu etki kısaca şöyle açıklanmaktadır; Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar risk alma davranışı konusunda bankacılık düzenlemelerinden ters yönlü olarak etkilenmektedir. Bankacılık sektörüne yönelik düzenlemelerin artması bankaların Z-score değerinin artmasına neden olmakta ve dolayısıyla bankaların risk alma davranışlarının azalmasına yol açmaktadır. Bu yönüyle elde edilen sonuçlara göre Türk Bankacılık sektöründe yapısal düzenlemeler; bankaların risk alma davranışını etkileyerek bankacılık sektörünün daha istikrarlı bir hal almasını destekleyen bir niteliğe sahiptir.

KAYNAKÇA

Acar Balaylar, Nilgün, “ Türkiye’de Finansal Serbestleşme Döneminin Mevduat Bankaları Fon Kaynak ve Kullanımları Üzerine Etkisi” , Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:19, Sayı:4, 2017, s. 549-578.

Akgüç, Öztin, “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:36, 2007, s.6-17.

Akgüç, Öztin, 100 Soruda Türkiye’de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987.

Akın Aksoy, Emine Ebru ve Kandil Göker, İlkut Elif, “Bankacılık Sektöründe Finansal Risklerin Z-Skor ve Bankometer Metodları ile Tespiti: BİST’TE İşlem Gören Ticari Bankalar Üzerine Bir Araştırma”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:20, Sayı:2, 2018, s:418-438.

Alam, Nafis, “Regulations and bank risk taking in dual banking countries” Journal of Banking Regulation, Cilt:15, Sayı:2, 2014, s.105-116.

Albayrak, Ali Sait, “Değişen Varyans Durumunda En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Ağırlıklı Regresyon Analizi ve Bir Uygulama” Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, 2008, s.111-134.

Altıntaş, Halil ve Ayriçay, Yücel, “Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi:1987-2007”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, 2010, s.71-98.

Altıntaş, M. Ayhan, “Basel 4 Düzenleme ve Taslakları”, Kişisel Paylaşım Sitesi,(Erişim), <http://ayhanaltintas.com/basel-iv-duzenleme-ve-taslaklari/>, 26 Ekim 2018.

Anbar, Adem, “Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa’yla Finansal Entegrasyonu:1800-1914”, Maliye Finans Yazıları Dergisi, Cilt:23, Sayı 84, 2009. s:17-37.

Arslan, İbrahim, “Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:18, 2007, s55.

Ashraf, Badar Nadeem, Arshad Sidra, Hu Yuancheng, “Capital Regulation and Bank Risk-Taking Behavior: Evindence from Pakistan” International Journal of Financial Studies, Cilt 4 (16), 2016.

Aykut, Cenana, “Basel II Standartları”, 2008, s.3, (Erişim), <http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi30/basel.pdf>.

Baldemir, Ercan, ve Keskiner, Ayşe, “Devalüasyon, Para, Reel Gelir Değişkenlerinin Dış Ticaret Üzerine Etkisinin Panel Data Yöntemiyle Türkiye İçin İncelenmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:6, Sayı:4, 2004, s.44–59.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, “Sorularla Basel III”, 2010, s.15-16, (Erişim) http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010_.pdf.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu, 2004.

Başar, Mehmet ve Coşkun, Metin, Bankacılık Uygulamaları, Anadolu Üniversitesi, 1. Baskı, Eskişehir, 2006, (Erişim) https://books.google.com.tr/books?id=JB8N5CAAt00wC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 9 Mayıs 2018.

Başçı, Eşref Savaş, ve Sakıncı, Öznür, “Determinants of Bank Profitability in Turkey: An Empirical Analysis on Types on Banking from 2002 to 2012” Turkish Economic Review, Cilt:1, Sayı:2, 2014, s.4

Bayraktar, Kaya, “Osmanlı Bankasının Kuruluşu”, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, 2002, s.71-88.

Bessis, Jöel, “Risk Managament in Banking”, 4.Baskı, 2015, (Erişim) <https://books.google.com.tr>, 16 Temmuz 2018.

BIS, “Finalising Basel III In brief”, s.6, (Erişim) https://www.bis.org/bcbs/publ/d424_inbrief.pdf ,

BIS, 2006, “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards”, s.143. <https://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf>.

BIS, 2011, “Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems”, <https://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>

BIS, 2014, “Basel III: the net stable funding ratio”, <https://www.bis.org/bcbs/publ/d295.pdf>.

Bolgün, Evren. ve Akçay, M., Barış, Risk Yönetimi,4. Baskı, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 288.

Bouheni Faten Ben, “ Banking regulation and supervision: can it enhance stability in Europe” Journal of Financial Economic Policy, Cilt:6 Sayı:3, 2014, s.244-269.

Cangürel, Ozan, “Basel II Kapsamında Kredi Riskinin Ölçümünde Otorite Etkinliği: Türkiye İçin Alternatif Bir Öneri” Türkiye Bankalar Birliği, 2012, s.55.

Coşkun, Mustafa Necat, Ardor, Hakan Naim, Çermikli, Affan Hakan, Eruygur, H. Ozan, Öztürk, Fahriye, Tokathoğlu, İbrahim, Aykaç, Gökhan, Dağlaroğlu, Tolga,

“Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi”, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:280, 2012.

Çolak, Ömer Faruk, Altan, Şenol “Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye’deki Özel ve Kamu Bankaları İçin Uygulama”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Cilt:17, Sayı:196, 2002, s.45-55.

Dahir, Ahmed Mohamed, Mahat, Fauziah Binti, Bin Ali, Noar Azman, “Funding liquidity risk and bank risk-taking in BRICS countries An application of system GMM approach” International Journal of Emerging Markets, Cilt:13, Sayı:1, 2018, s.231-248,

Ehsan Sobia, Javid Attiya Yasmin “Bank ownership structure, regulations and risk-taking:evidence from commercial banks in Pakistan” Cilt:17, 2018, s.185-209.

Ekici Yıldız, ve Neşe, Seda, “Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing) ve Kamu Bankalarına Yönelik Bir Araştırma” Dumlupınar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Erdem, Ekrem, Para Banka ve Finansal Sistem, Detay Yayıncılık, Ankara, 2013.

Faizul Haque, "Ownership, regulation and bank risk-taking: evidence from the Middle East and North Africa (MENA) region", Corporate Governance: The International Journal of Business in Society, Cilt: 19, Sayı:1, 2019, s.23-43, (Erişim) <https://doi.org/10.1108/CG-07-2017-0135>.

Griffits, W. E. R & Carte, H. (1993). Learning and Practicing Econometrics, John Wiley, New York, Aktaran: Pazarlıoğlu, M.V., Gürler, O.K.,“Telekomünikasyon Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Yaklaşımı” Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt: 44, Sayı:508, 2007, s.35-43.

Gültekin, Ahmet Cenk, “ Basel III Uygulamaları ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Çalışma”, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2016.

Gültekin, Ahmet Cenk, “Basel III Uygulamaları ve BIST’te İşlem Gören Ticari Bankalar İçin Ampirik Bir Çalışma”, Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:4, 2018, s.46-69.

<http://www.emlakbank.com.tr/sayfalar.asp?LanguageID=1&cid=2&id=11&b=detay>, Erişim tarihi: 09.05.2018

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hak+kinda/Tarihce>, Erişim Tarihi: 09.05.2018.

<https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/>, Erişim Tarihi: 22.10.2018

<https://www.bis.org/bcbs/history.htm>, Erişim Tarihi: 23.09.2018.

<https://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>, Erişim Tarihi: 11.10.2018

https://www.ibm.com/support/knowledgecenter/en/SSN364_8.8.0/com.ibm.ima.tut/tut/bas_imp/bas3_sum.html, Erişim Tarihi:26.09.2018.

Jimenez Gabriel, Lopez, Jose A., Saurina Jesus, “ How does competition affect bank risk-taking ?” Journal of Financial Stability, Cilt:9, Sayı:2, 2013, s.185-195.

Johnston, J., Dınardo, J. (1997). Econometric Methods, 4th Ed., Mcgraw-Hill.
Aktaran: Çetin, Murat, Ecevit, Eyyüp. “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Oecd Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi” Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt:11, Sayı:2, 2011, s.166-182.

Karaca, S. Serdar ve Uğur Ahmet, “Türkiye’deki Bankacılık Sektöründe Risk ve Karlılık”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:10, Sayı:3, 2008, s:123-134.

Karta, Nurullah, “18. ve 19. Asırda Avrupa’da Para Banka ve Mevduat Alanında Yaşanan Gelişmelerin Osmanlı İmparatorluğu’ Yansımaları” Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:28, Sayı:1, 2014, s:149-164.

Kartal, Mustafa Tevfik, Finansal İktisat, Orion Publishing, 2018.

Kavcıoğlu, Şahap, “Ticari Bankacılıkta Kredi Riskinin Ve Kredi Riski Ölçüm Modellerinin Değerlendirilmesi”, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı:5, 2011, s.12.

Kıray, Emine, Osmanlı’da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1993.

Kocabaşoğlu, Uygur. Sak, Güven, Sönmez, Sinan., Erkal Funda, Gökmen, Özgür, Şeker, Nesim, Uluğtekin, Murat, “Türkiye İş Bankası Tarihi”, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2001.

Koç, Selahattin, “Bankaların Karşılaştığı Riskleri Yönetmedeki Etkinliği: Türkiye Ölçeği, Maliye Dergisi, Sayı:165, 2013, s:275-297. Aktarma: Goyal, Krishn, A., “Risk Management in Indian Banks: Some Emerging Issues” Int. Eco. J. Res., 1(1), 2010, s:102-109.

Kupper, Elmer Funke, “Risk Management in Banking”, 1999, s.22, (Erişim) https://pdfs.semanticscholar.org/0c0b/86f28ba91fd4b0bb6be7b58da2979423c799.pdf?_ga=2.38013603.1401660419.1557423345-363886129.1557423345.

Laeven Luc, ve Levine Ross, “Bank governance, regulation and risk-taking” Journal of Financial Economics, Cilt:93, 2009, s.259-275.

Luu, Hiep Ngoc, “Corporate Governance, Regulation and Bank Risk-Taking Behavior in Developing Assian Countries” Journal of Governance of Regulation, Cilt:4, Sayı:1, 2015, s.201-223.

Mandacı, Pınar Evrim, “Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Kriz Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt :5, Sayı:1, 2003, s.72.

Nabila Zribi ve Younes Boujelbene, “Factors Affecting Bank Risk-Taking:Evidence froö Tunisia” Journal of Bank Management, Cilt:11, Sayı:1, 2012, s.47-69.

Özçam, Mustafa, “Basel II Uzlaşısı” Sermaye Piyasası Kurulu, Araştırma Kurulu, 2004, s:7.

Özdemir, Emin, ve Çakırbaş, Ali, “ Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nevşehir’de Bankacılık Faaliyetleri; Nevşehir Bankası T.A.Ş. ve Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası T.A.Ş.”, International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic, Cilt: 8, Sayı:5, 2013, s.559-575.

Özdemir, Zekai, “Bilanço Yapısı İtibariyle Türk Bankacılık Sistemi” Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı:50, 2005 s.867-899.

Öztürk Demirel, Gamze, ve Demirel, Pelin, “Baking risk-taking in developed countries: The influence of market power and bank regulations”, Cilt:19, 2019, s.202-217.

Pathan Shams, “Strong Boards, CEO Power and Bank Risk Taking” Journal of Banking & Finance, Cilt:33, Sayı:7, 2009, s.1340-1350.

Pesaran, M. Hashem, “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, University of Chambridge, USC and IZA Bonn, IZA, Dp No:1240, 2004.

Pesaran, M.Hashem, Ullah, Aman, Yamagata, Takashi, “A bias-adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence”, Econometrics Journal, Cilt:11, Sayı:1, 2008, 105–127. Aktaran: Destek, Mehmet, Akif, “NATO Ülkelerinde Askeri Harcamalar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Panel Veri Analizi”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt:12, Sayı:28, 2016, s.209-223.

Rahman, Mohamed Mizanur, Zheng, Changjun, Ashraf, Badar Nadeem, Rahman, Mohamed Morshedur, “Capital requirements, the cost of financial intermediation and bank risk-taking: Empirical evidence from Bangladesh” Research in International Business and Financial, Cilt:44, 2018, s.488-503.

Rempfler, Robert, “Operational Risk Management A Case Study at a Global Financial Intitution”, Master of Science in Management, University of Gotenburhg, 2011, s.4.

Saunders, Anthony, Financial Institution Management, McGraw-Hill Higher Education, 1999, Third Edition. Aktaran: Aloğlu, Ziya, Tunç, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri” Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Müdürlüğü, Mart, Ankara, 2005.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Sermaye Piyasası Kurulu Eğitim Semineri Kitapçığı, 2015.

Sirbulescu, Claudia, “Aspects Regarding the Risk in Baking Activity”, Animal Science & Biotechnologies, Cilt: 49, Sayı:2, 2016, s.230-236.

Soedarmono, Wahyoe, ve Tarazi, Amine, Competition, “Financial Intermediation, and Riskiness of Banks: Evidence from the Asia-Pacific Region, Emerging Markets Finance and Trade”, Cilt:52, Sayı:4, 2016, s: 961-974, DOI: 10.1080/1540496X.2015.1018039

Şimşek, Kemal Çağatay, “Bankacılıkta Risk ve Risk Ölçüm Yöntemleri”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, 2007, s.23.

Tabak Benjamin M., Fazio Dimas M., Cajueiro Daniel O., “The relationship between banking market competition and risk-taking: Do size and capitalization matter?” Journal of Banking & Finance, Cilt: 36, Sayı:12, 2012, s.3366-3381.

Targan, Ünal, “Finans Kesiminin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi”, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:31, 1996.

Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF), Faaliyet Raporu, 2002, s.34.

Tatoğlu, Ferda Yerdelen, “Panel Veri Ekonometrisi” 3. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2016.

Tezel, Yahya Sezai, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, 5. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.

Tüleykan Hayrettin, ve Bayramoğlu Selçuk, “Türkiye’de 24 Ocak Kararları ile Başlayan Finansal Serbestleşmenin Günümüz İktisadi ve Mali Yapısına Yansıması”, The Journal of Academic Social Science Studies, No:44, 2016, s. 401-420.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), “Basel IV: Bankaları Bekleyen Zorluklar, 2016.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), “Likidite Riski Yönetim Prensipleri”, Bankacılar Dergisi, Sayı:62, 2007.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi "1958-2007", Yayın No:262, 2008.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Bankalarımız Kitabı, 2008.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), “Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası” , Ankara, 2008.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı. 2001.

Uğurlu, Erginbay, “Panel Veri Ekonometrisi Üzerine Genel Bakış”, 2015, (Erişim) file:///C:/Users/PCEMRE/Downloads/PANELVEREKONOMETRSZERNE%20(1).pdf.

Uymaz, Özge, “Bankacılık Sektöründe Pazarlama Stratejilerinin Belirlenmesinde Sınıflandırma ve Veri Madenciliği”, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2017.

Vergil, Hasan ve Karaca, Coşkun, “Gelişmekte Olan Ükelere Yönelik Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Panel Veri Analizi”, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 10, Sayı:4, 2010, s.1207-1216.

www.bis.org, Erişim Tarihi:23.09.2018.

www.ziraat.com.tr. Erişim Tarihi: 11.11.2017

Yalçinkaya Ömer ve Aydın Halil İbrahim, “Ekonomik ve Politik Belirsizliğin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: G-7+BRC Ülkeleri Üzerinde Bir Panel Veri Analizi (1997-2015), Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt:17, Sayı:3, 2017, s:419-430.

Yalçinkaya, Ömer, “G-20 Ülkelerinde Satın Alma Gücü Paritesi Teorisinin Geçerliliği: Panel Birim Kök Testinde Kanıtlar (1994:Q1-2015:Q4)”, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, 2016, s.145-162.

Yaz, Hüseyin Fatih, “Panel Veri Analizinde Hausman Test İstatistiği Örnek Uygulama”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı, 2013, s.1-8.

Yetim, Sedat ve Balcı, Aslı, “Basel II Ulusal İnisiyatif Alanlarının Anlaşılmasına Yönelik Açıklayıcı Rehber”, BDDK, ARD Çalışma Raporları, 2005/8, s.144.

Yüksel, Ayhan, “Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı”, BDDK, 2004.

Yükselen Mermud, A., ve Kurtulan, Ö., “Operasyonel Risk Ölçümünde Gelişmiş Ölçüm Yaklaşımlarının Kullanılmasının Fayda ve Maliyeti”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, 2010, s.130-151.

Zarakolu, Avni, Cumhuriyet’in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No. 61, Ankara, 1973.